Aqvareller från en resa. Af E. R—y. I. En vinter i Frankrike.

AQVARELLER FRÅN EN RESA,

af

E. R—y.

= Ramsay

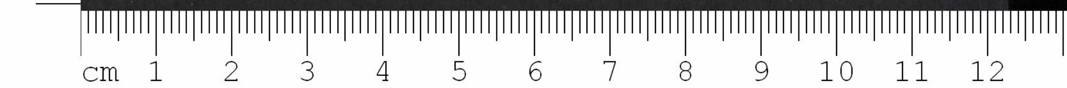
I.

EN VINTER I FRANKRIKE.

Pris: 1 rdr 50 öre.

Aqvareller från en resa. Af E. R—y. I. En vinter i Frankrike.

BIBLIOTHEQUE
SAINTE
GENEVIEVE

AQVARELLER FRÅN EN RESA,

af

E. R—y.

I.

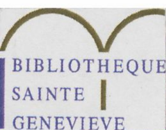
EN VINTER I FRANKRIKE.

STOCKHOLM,
Sigfrid Flodins förlag.

EN VINTER I FRANKRIKE

af

E. R—y.

STOCKHOLM,
Sigfrid Flodins förlag.

STOCKHOLM,
Sigfrid Flodins boktryckeri, 1873.

Gunnar W. Lundberg
— Paris 1967 —

Inledning.

En förklaring om anledningen till dessa enkla blads utgifvande torde behöfvas. — De skrefvos ursprungligen under en ettårig resa i främmande länder och gömdes i en portfölj, för att vid äldre år lemnas åt den barnaskara, hvaraf den äldsta, vid tiden då resan gjordes, ej kunde uppfatta mera än ett litet, litet bref såsom en rolighet då och då. De återgifva troget stundens intryck, hvilket kanske är deras enda förtjenst, de målade bilder för barnen, i fall det ej skulle förunnas deras moder att få muntligen beskrifva hvad hon sett — men hon fick det, och papperen hafva legat gömda och glömda sedan. Att röra vid dem var det samma som att röra vid så mycket annat djupt smärtsamt och de hade säkert fått hvila ännu ett och annat år till — men —

Så kom det sorgliga Fransk-Tyska kriget. Hvarje modershjerta måste genomborras vid tanken på hvad andra mödrar fingo lida, och den smärtan var ej minst, att ingenting kunna göra för att visa hvad man kände. Nog har tanken på, huru mången moder aldrig mera skulle se sitt barn vakna då bomberna föllo och krossade det under sömnen, gifvit sömnlösa nätter åt mer än en svensk qvinna, likasom vissheten att hundratals barn gråtit sig till döds af brist på värme och passande föda, i synnerhet i saknad af söt mjölk, under krigets gräsligheter, förjagat det leende, som egna smås goda matlust eljest så lätt fram-

kallar. Då kom i Wäktaren ett bref från en protestantisk fru i Paris, en allvarlig och utmärkt kristen, Madame Mallet. Vi hade sammanträffat i det solvarma Nizza, samverkat till en bazar för protestanterna der, hennes mor, den vördnadsvärda Madame André i Versailles, är känd af många bland oss svenskar; dessa minnen, jemte de sorgliga skildringarna af protestanternas tillstånd, kännedomen af deras fattigdom och öfvergifna belägenhet midt ibland en katolsk befolkning, som i första rummet fick hjelp af sina trosförvandter, väckte en oemotståndlig känsla, att äfven med det minsta bidrag hjelpa våra. Dessa dagboks-anteckningar skildrade ju det Frankrike, som varit och ej mera finnes så, som vi sågo det, de kunde måhända skaffa några af dess bästa och frommaste innevånare litet värme eller bröd och de togos fram. Hvad som borde ske skulle ske snart; tid och krafter medgåfvo ej någon omarbetning, de frambäras derföre såsom de nedskrefvos, med bön om öfverseende och mildt bedömande för *den goda saks skull*, som de vilja hjelpa!

Vi svenskar sympatisera i allmänhet med fransmännen och hafva alltid gjort det; hvarföre är svårt att säga, ty på något vis lika dem äro vi ej, hvarken till den inre eller utvärtes menniskan. Gemensamma dygder, böjelser och synder hafva vi naturligtvis som menniskor, men *de* tillhöra en annan folkrace och bekänna en olika religion. Mellan nationer, liksom individer, måtte finnas oförklarliga attraktionspunkter, och vi hafva nu en gång för alla sådana med fransmännen såsom regel, undantag finnas dock i mängd och det af många orsaker. Religion, förstånd, race, allt borde ju föra oss till Tysklands sida, men kanske just likheten är mindre tilldragande; vi hafva intet att tacka fransmännen för, mera än andra folk, hafva kanske snarare skäl

att anklaga dem som förledare till fler än en nationalsynd, och ändå — sympatisera vi som folk med dem.

Tala på landsvägen vid den trögaste bonde, hvilken i allmänhet ej bryr sig om hela verlden utanför grinden, som afskiljer hans egor från grannens, och han skall dock med flammande blick höra på, att Frankrike förlorat slag på slag, han skall ge sin skärf, som han annars endast vill ge till de fattiga och hedningarne i missionsbössan, till de sårade i Frankrike, aldrig till tyskarna. Det måste väl finnas något ridderligt, älskvärdt och godt hos detta ofta klandrade folk, som tilltalar oss svenskar, den bildade som den obildade, den tänkande så väl som den tanklöse. Djupt hafva de fallit, stort är sedeförderfvet, förfärlig otron — men kärnan af nationen är god och frisk ännu, det vilja vi tro och hoppas; den skall genom dessa förfärliga pröfningar renas och höjas. Man hör från Tysklands vänner i vårt land och andra länder så mycket neddragande af Frankrikes folk och likväl hafva alla civiliserade nationer med ifver njutit af dess gästfrihet, dess smak, konst, vetenskap och älskvärda qvickhet, dess sätt att bemöta främlingen. Äro då andra nationer så felfria? Vi protestanter med en bättre uppfostran, en renare tro, borde åtminstone hafva aktat oss för att härma Frankrikes fel. Nog fans det mycket att lära i det landet, — sparsamhet, måttlighet, flit, förnöjsamhet, patriotism; tänken ock på huru som, när andra länder voro mörka och barbariska, sanningen sken klart i Frankrike; huru många ädla martyrer bevitnade ej der med sitt blod tron på en Frälsare och, vid reformationen, huru många stora män och ädla qvinnor, huru många heliga lif lefdes ej der och huru mången saligen död hemfördes ej derifrån till Guds rike! Herren har ej glömt det rättfärdiga blod, som flutit der i landet, Han har räknat alla dessa lidandets, trons och bönens tårar.

Visst ropa de straff öfver dem, som förtryckt de fromma, men högre ropa de om välsignelse till slut öfver de senares efterkommande, hvilka lefva der ännu, och för deras skull, i enlighet med Guds löften "att till tusende led tänka på *deras* barn, som hafva älskat Honom, att kröna *dem* med nåd och barmhertighet, att upptaga *dem* igen om de omvända sig och vandra på Hans vägar," — skall väl en ny och bättre dag gå upp öfver Frankrike. Böcker beskrifva så mycket det onda, ytliga och lättsinniga Frankrike; det bestrides visst ej, att ett sådant finnes, men bland protestanterna, som i stort antal bo och lefva der, råder ett djupt och innerligt andligt lif, vackrare och renare än man kanske finner i *något* annat land. Deras liflighet och glöd antaga under en i hela hjertat inträngande kristendom något så innerligt, hängifvet och rikt, att vi trögare nordboer förundra oss öfver frukterna deraf, så väl bland protestanterna, som bland de troende katolikerna, hvaraf det verkligen finnes många flera än vi här tänka oss. Deras andliga och bästa skriftställare tala äfven ur en ton, som sällan öfverträffats. Det är ingen partiskhet för Frankrikes folk, som här gifver sig luft, tvärtom kommo vi dit med fördomar, så väl i religiöst som moraliskt hänseende. Vi trodde Frankrike vara ett land, der blott nöjen, flärd och last florerade; men den, som vill följa med denna sanna skildring under helt osökt beröring med olika menniskor af skilda klasser, kan ju sjelf döma huruvida, som man hör eljest vanliga menniskor säga, "fransmännen äro riktiga tigrar, barrikadhjeltar, storskrytare, otroskämpar, dåliga män, samt fransyskorna lättsinniga, okunniga och pligtförgätna qvinnor, medan tyskarne såsom regel äro motsatsen af allt detta samt endast undantagsvis likna sina grannar. Det är *En* som ser till hjertat och dömer en rättvis dom och Han skall döma alla folk i kärlek och rättfärdighet, må

detta vara vår tröst under vexlande meningar. Det beror väl i Frankrike som annorstädes på hvilka kretsar man söker; vi sökte och funno der oändligt mycket godt och lärorikt. Att få uttala ett tacksamt hjertas erkänsla för trefnad, undervisning, glädje och uppbyggelse i Frankrike, skall blifva hufvudtanken på dessa blad. Det goda i andra länder vill ingen rättsinnig underkänna, hvarje folk liksom hvarje menniska har väl sin särskilda gåfva och mission; barnen i en familj äro ju olika och alla bidraga just derigenom att lifva hemmets verld och egga hvarandra till en ädel täflan; på samma sätt behöfva vi väl ej neddraga ett folk, för att så mycket mera upphöja dess grannar på det förras bekostnad? En utmärkt fransman och en utmärkt tysk kunna t. ex. intaga oss på hvar sitt olika sätt, likasom vi äfven kunna vinna deras kärlek genom vår individualitet.

Dessa tankar hafva trängt sig fram såsom en inledning till denna enkla lilla bok, och hvar och en, som i Frankrikes sorgliga och hårda öde sett en dom af Gud för dess synder, önska vi måtte ransaka sina egna hjertan och hem, huru der står till, och att *blott den*, som är *utan* skuld, kastar stenar på det förödmjukade Frankrike!

Den lyckan och medgången gynnar får oftast *rätt* i mängdens ögon, de af lidanden och motgångar hemsökta misstänkas vanligen för att vara syndare framför alla andra, och Jobs vänner hafva många afkomlingar i alla länder; må vi ej här i Sverige anse oss stå så mycket högre, utan taga varning af de lidanden, som öfvergå våra medkristna på jorden.

Dessa ord skrefvos för två år sedan, men bokens utgifvande afbröts genom kommunens införande, då alla rätt-

tänkandes sympatier vände sig med sorg från Frankrike. Nu har detta återvändt till ordning och skick, våra blickar söka det på nytt, undrande om det lärt något af olyckan. Vi hoppas det och vilja söka att sanningsenligt framdraga det goda och älskvärda vi der påträffat, ty Frankrike är ett både öfverskattadt och underskattadt land.

Göteborg i Juli 1873.

E. R—y.

Ombord på Svea.

Kulen och stormig var november-qvällen, då vårt präktiga Svea lade ut från kajen. Hela lifvet var dimhöljdt, liksom ögat; tysta och orörliga stodo vi på däck och blickade på de försvinnande stränderna. Sedan Elfsborgs gamla fäste ej mera kunde skönjas, gingo vi till kojs, för att försöka sofva, och ehuru stormen hven och böljorna brusade högt, fingo vi en förunderligt stilla hvila, troligen emedan själen var trött och befann sig i det tillstånd, då man ej orkar känna eller tänka mera.

En liten del af hemmets verld följde oss, ty B:s voro våra reskamrater, helt oväntadt, och ehuru vi ej utbytte många ord, var dock deras närvaro tröstande.

Vi äro i Sundet, Kullens berg reser sig töcknigt till venster, här förgyller solens bleka strålar Kronoborgs stolta tinnar, molnen slitas sönder af friska vindar, alla segel svälla och tyckas jaga efter hvarandra, i grann rödgul färg teckna sig Seelands kuster, fiskelägenas hvita hus tala om, att vänliga hem vänta på fiskrarne, de der nu i små båtar nalkas stranden. Ack, Sverige, kära gamla land, vi skola ej glömma dig den lilla sista tiden din jord ännu kan skönjas. Vi taga än en dag på oss, vi stanna i Malmö, för att en gång se Skåne på nära håll, våra ögon skola hvila på främmande nejder, våra öron höra främmande ljud, vi vilja derföre dröja litet på svensk botten. Ehuru vi kunna stanna hvar som helst, nicka vi bara åt Helsingborg, huru inbjudande det än sträcker sin famn emot oss, och landa i

Malmö med Svea; klockan är bara 10 och vänner stå vid stranden och vänta oss!

En gammal önskan, att på nära håll få se andra folk och länder, har blifvit uppfyld, fastän, såsom ofta händer, på ett sätt som man icke anat och icke så tänkt sig. Man påstår att svensken älskar allt utländskt, det vore ömkligt om vi skulle vara så svaga, men vi tro det ej; väl bör man efterlikna allt godt hos andra folk, lära af dem allt, som är nyttigt, men nog är det vår kallelse, som nation liksom enskild menniska, att ej efterapa andra, utan med de gåfvor Herren gifvit, så vidt det är oss möjligt, fylla den plats der vi blifvit stälda, utan att afundas andras större eller rikare gåfvor, blott aktande på troheten, som lyser lika klart i det stora, som i det lilla. Nu, när vi skola lemna Sverige, huru djupt kännes ej då kärleken till fosterjorden; tyst hviskar man — vårt land är fattigt, kallt och stenbundet, jemfördt med många andra, men det är godt att vara från Norden och vi vilja ej byta den nationaliteten mot någon annan!

Malmö ser ut som en driftig handelsman, Lund som en lärd professor. I Malmö fans ännu qvar ett och annat hus med gammaldags anstrykning, men vackrast är den göthiska Petrikyrkan; den är så enkel och så harmonisk. Samma intryck gör icke domkyrkan i Lund. Dess orgel är skön, vi fingo med den älskliga Hedda S. (nu hemgången att deltaga i de himmelska lofsångerna) bevista en aftonbön der och än en gång höra välsignelsen uttalas öfver oss på svenska, ja, det var godt! Middag intogs med vännerna S—t uti det ståtliga biskopshuset. Det var en högtid att återse Thomander, som blifvit böjd af sjukdom, men också mognad och luttrad; med snillets eld och barnets fromhet behandlades flera allvarliga ingripande ämnen.

I skymningen stego vi upp på Helgonabacken; Skånes

slätter lågo utbredda likt ett slumrande haf, vi helsade vördnadsfullt skaldens bild på Lundagård och gjorde ett kort besök vid ljus i den gamla kryptkyrkan under domkyrkans kor, der man ser familjen Finn afbildad i sten. Den kristna tron segrade och måste segra öfver hedendom och mörker, det synes vara sens moralen af den gamla sagan. Efter en halftimmes färd satt man i ro vid brasan på hotellet i Malmö och hörde lugnt på när vinden tjöt allt häftigare der ute.

Vi återkallade tacksamt den flydda dagen i de stilla svenska hemmen. Thomander sade, ”jag har fått min första varningsgrad; vid invigningen af kyrkan i — nedföll jag sanslös efter välsignelsens läsande, det är slut med mina jordiska invigningsfester, jag vankar nu bara här nere och väntar på att bli kallad till vigningsfesten der ofvan.”

Hedda S—t förde oss till kyrkogården, som var vacker, hon såg ut, som skulle den snart blifva hennes jordiska hem.

Köpenhamn d. 7 Nov.

De flesta af eder hafva varit i den danska hufvudstaden. Den är ju vacker och behaglig, man blir snart hemmastadd der och lär sig tycka om det godlynta folket och roliga språket, som vi svenskar ej kunna låta bli att rådbråka bara vi komma i land. Ständigt komma ord som låta så passande, att vi måste tillegna oss dem, för att förtydliga var mening. Man sticker beständigt in ”*De*” och ”*dejligt, morsomt, snakke, vær saa artig, tak skal de ha,*” och så inbillar man sig tala danska. Ungefär på samma sätt gör man måhända såsom resande i bedömande af ett lands ståndpunkt och seder, då man stannar några dagar eller veckor der; bäst är derföre att vara försigtig i sina omdömen, i synnerhet om länder efter kort bekantskap. Kommen såle-

des ihåg, att dessa intryck äro helt och hållet ögonblickets och hafva intet annat värde än det, som edert förtroende för vårt omdöme skänka dem; de äro flygtiga utkast, snabt tecknade och lätt färglagda, små aquareller, som för vänner och bekanta kunna hafva uppgiften att roa och gifva dem ett hastigt begrepp om saker och ting; de hafva ej anspråk på fotografiens trohet och korrekthet eller stentryckets fulländning. Vi måste säga eder detta innan vi börja tala om främmande folk och länder.

Som sådana kan man dock ej anse Danmark och danskarne. Det är mycket syskontycke mellan oss och dem, Skåne är mera en provins af Danmark än af Sverige, d. v. s. språket är mera danskt än svenskt. Färden öfver Sundet var stormig, men det var en kort plåga, endast 2 timmar, och under sjögången glömde vi att taga afsked af gamla Sverige. Så der går det, alls icke som man på förhand tänker sig; tjocka moln hade redan dolt Sveriges kust för oss och det kommande nya utländska vinkade inbjudande vid den vackra promenaden, Lange Linie, der åkande och promenerande hvimlade. — Hvad det är skönt för en resande att komma oantastad genom tullen och få hamna i ett hotel och hvila och se sig om. Som vi varit många gånger i Köpenhamn, behöfdes ingen cicerone och på eftermiddagen sågo vi i den korta novemberskymningen längs stranden sundets vågor lägga sig allt mera stilla, och de bringade oss en vemodsfull helsning från Sverige; luften var mild, solen nedgick purpurröd och glimrande, i dess sista strålar föllo bokarnas och lindarnas blad sakta ned omkring oss, — vid inga tillfällen komma de tankarne så lätt, som vid löfvens fall, att menniskans jordiska lif är en trogen bild af den omgifvande naturens.

Vi foro att flyktigt helsa på Thorvaldsens poesier i sten, några goda saker, verkligt sedda och uppfattade då

tiden är kort och krafterna små, trötta ej men lifva, och man lemnar då ett museum utan denna känsla af obeskrifligt elände och leda, liknande sjösjuka, som resande hafva att genomgå ibland och som man sedan alltid påminner sig när det är fråga om dylika saker — litet och väl sedt är bättre än mycket och flygtigt. En annan gång kan man taga för sig mera och blir aldrig denna andra gång af, nå väl, då har man ännu mindre qvar efter att hafva rusat genom ett museum på några timmar, ifrån det första rummet till det sista.

Frue Kirke kan man ej se för ofta; låt vara att dess byggnadssätt ej öfverensstämmer med vår föreställning om vacker kyrkstil, men det hela tillsammans är så vackert. Gruppen Johannes predikande i öknen tröttnar man ej heller att betrakta, och i Thorvaldsens museum tjusa Hebe och de flesta af basrelieferna. Den förstår ej antiken, som sett litet deraf, men kan den framvisa täckare saker? Det skall bli eget att förnimma om vi öfvergå till deras antal, som vurma och falla i förtjusning öfver bruna ben och afslagna händer utan tummar, eller fruntimmer, svarta som mumier och utan hufvud, hvilka fått namn af gudinnor. Några få vackra finnas i Stockholm och i London, men mängden vill det fantasi till att finna sköna. Likaså är det ock med taflor; nog är det roligt att se friska färger, bestämda skuggor och ej ett oredigt brunt och sprucket litet stycke, som man hör är ett mästerverk och värdt hundratusental.

Köpenhamns förstäder växa dagligen, kan man säga, ty der bygges otroligt och nu är det stad ut till Fredriksbergs portar. Vi åkte dit en ljum, lugn förmiddag och återsågo dess härliga park och Sönnermarkens melankoliska alléer, men målet för resan denna gång var ett litet täckt hus nära Fredriksberg, der Danmarks enkedrottning och äf-

ven den regerande drottningen grundat ett diakonisshus. Detta lilla sjukhus var alldeles i sin första uppkomst; de önskade sig diakonissor från Sverige, och dess milda, behagliga föreståndarinna, fröken K., har varit i Sverige i vårt diakonisshus. Denna enkla lilla villa försonade en riktigt med tanken på ett sjukhus, som oftast för en bort till de dystrare vråarna af lifvet. Ett af de fruntimmer, som arbeta bland qvinliga fångar i Danmark, en stilla, blyg qvinna, fröken R. B., som man af det yttre aldrig kunde ana hafva mod till att uppträda bland dessa förvildade systrar, var med oss och talade om många goda föreningar och sällskap i Danmark. Det var roligt att se något af hvad som föregår i den vägen i vårt grannland. Fröken B:s kusin, den utmärkte talaren och nitiske prestmannen, pastor Blædel, beskref godhetsfullt vid ett besök hos honom det lefvande tillståndet inom kyrkan i hans fädernesland och mycket, som förr varit dunkelt, blef nu klart, t. ex. hvad Grundtvig och hans vänner äro. Deras högkyrkliga idéer väcka icke strax sympati, väl deremot deras nationella sträfvanden samt de små församlingar af independenter, som samla sig kring unga obekanta prestmän. På ön Hven lär rätt mycken andlig lifsverksamhet hafva uppspirat, men äfven i statskyrkan äro frisinnade predikanter, såsom Blædel, Kalkar (den utmärkte föreståndaren för missionssällskapet), Pauli, Fog m. fl. Ett godt danskt hemlif fingo vi äfven smaka på, tack vare vännerna B:s deltagande för främlingarne.

Efter allt hvad vi under samtal med tänkande allvarliga kristna kunde förstå, är grundtvigianismen närstående till gammalkatolicismen, ty de sätta de menskliga traditionerna och nådemedlen, d. v. s. sakramenterna, t. o. m. öfver Guds ord. Att katolikernas antal ökats betydligt på några få år märktes rätt väl; af en händelse tittade jag in i

deras kyrka i Bredgade, som var alldeles öfverfull, ehuru der var en predikant, som borde kunnat öppna ögonen på hvem som helst för katolicismens bibelstridiga läror. Det var berättelsen om helgon, hvilkas gerningar räckte till för alla tider, att betäcka otaliga synder! Att kristna uppfatta yttre läror olika kan förklaras, men att lugnt höra på huru menniskor sättas i Guds ställe, det kunde icke vi, så det blef endast början vi hörde. Ett sätt att få proselyter berättades oss af bekanta danska fruar; när t. ex. en tjenare gifter sig och barn småningom växa upp och föräldrarne bli mer och mer behöfvande, kunna de vinna stora förmåner för barnen, genom att låta döpa dem inom katolska församlingen. De erhålla då alltid fri och förträfflig skolundervisning och få stundom äfven fritt lära vissa handtverk. För första gången i lifvet sågo vi ett kloster i Skandinavien, der många nunnor lefva och verka; af dem må man hoppas kärlek till medmenniskor — men ändå kändes deras uppträdande ganska underligt för oss svenskar. I deras skolor gå äfven protestantiska barn, och som de tala en utmärkt fransyska samt gifva undervisning fritt, äro många obemedlade föräldrar af de högre klasserna glada att låta sina döttrar få taga lektioner af dem. Hvem vet hvilka tviflets frön, som då utsås, och hvilket inflytande som vinnes af älskvärda personligheter öfver unga sinnen? I England har mångårigt utsäde af klostersystrar på de senare åren burit sorgliga frukter, framträdande i öfvergång till katolicismen, i synnerhet bland de högre klassernas damer.

Det är glädjande att någon början är gjord, både i Danmark och Sverige, att uppfostra protestantiska barmhertighetssystrar. I sjelfförsakelse och uppoffringar af beqvämlighet och goda dagar hafva vi mycket att lära af katolikerna; mången tror verkligen på fullt allvar, att en-

dast i katolicismen finnes varm menniskokärlek. Ack, att vi protestanter visade, att en renare lära äfven drifver till en för nästan mera ömmande verksamhet!

Som vädret var så mildt, gjorde vi en dag i vagn en angenäm "köretur" ut till Klampenborg och Dyrehaven. Den som sett bokarne om våren i deras gröna filigramsdrägt, fann den nuvarande bronz- och purpurfärgade mindre fördelaktig. Men Strandveien med sina täcka villor, Sundets skummande vågor och svenska landet hägrande på andra sidan gaf stort intresse åt färden, och sedan Klampenborg, som nu hade ett ödsligt utseende, passerats, njöt man af "skovens" mjuka, vågformiga trädpartier, mellan hvilka en skara "dyr" då och då framrusade, skrämda ur sitt lugn af de nu mera sällsynta gästerna. Ljudet af deras hofvar, då de springa, är så egendomligt, det låter, som när man kastar stora knippor af tort ris på spiseln; de hvita äro mycket intagande, för öfrigt vexla de i alla nyanser emellan brunt och hvitt. För hvarje förnyadt besök i Danmark påminner det mera om England, samma grönska, bördighet, väl ansade jord, lummiga parker, gröna häckar och vidsträckta jemna horisont af sädesfält eller vatten. Det roade oss äfven denna gång att bese porslinsfabrikens magasin; hvilka vackra afbildningar af Thorvaldsens mästerstycken i biscuit, man erfar stora frestelser att lägga sig till något hvar gång man går dit, och likaså vid Terra-Cotta-fabriken. Sådana förtjusande små vaser med målningar i pompejansk stil — ja, det fins mycket vackert i Köpenhamn. Några timmar om dagen flanerade vi på egen hand, ty det behöfves ej mycken hvila för en frisk medan solen är på himmelen, snarare att med rörelse och ombyte söka döfva längtan hem.

Ingen, som besöker Köpenhamn, bör försumma att om det är söndag bevista franska reformerta gudstjensten,

hvars utmärkta lärare, pastor Krayembühl, äfven varit pastor i Stockholm för många år sedan. Han talar Guds ord med andens och kraftens bevisning och det var tröstande att vara med honom några timmar, det vore godt att alltid kunna minnas hans praktiska och träffande utläggning öfver lidandet, ett af Guds kraftigaste medel till hjertats lösgörande från jorden — men vi äro alltför snara till att glömma hvad vi borde minnas och minnas hvad vi borde förgäta.

Hamburg.

Sedan vi nu en gång väl voro borta från hemmet och sett litet af Köpenhamn, var det roligt att vända kosan mot söder och tänka på att vi lemnade den tydligt annalkande vintern bakom oss. I svartaste höstnatt anlände tåget till Korsör, man såg det stora jernbanhuset i Köpenhamn vackert upplyst, alla bodar vid Östergade i grannaste utstyrsel, mânget litet hem vid vägen kunde vi blicka in uti, der aftonlampan spred sitt trefliga sken kring barnaringen, och det kändes tungt att bara jaga fram i höstnatten. Roeskildes präktiga domkyrka skymtades vid månens bleka strålar, man önskade det hade varit dag och man hade kunnat få återse dess ståtliga konungagrafvar och alla dess historiska minnen, dessa gamla monumenter göra historien för en så lefvande, det är svårt ibland att tänka att dessa personer verkligen funnits till, att de lefvat, lidit, älskat och fröjdats, men står man vid deras grifter så tager man dem in i ringen af sina hädangångna bekanta.

Vi hade vid Korsör ej mera än en tanke, att med pick och pack rusa af ned till den lilla ångbåten, som gick till Kiel och hvarest blott fjerdedelen kunde få sängplats. Alla hade samma afsigt och det blef en riktig kapplöpning.

Ej en lampa fans, som upplyste vägen, man såg blott ångbåtarnas lyktor och en särdeles god instinkt ledde oss, ty vi hittade den rätta ångbåten; flera andra mindre lyckliga gingo galet och fingo således sent omsider endast en sittplats på golfvet i damsalongen; men herrar och damer föredrogo att samtalande eller halfliggande på sina nattsäckar i trappan och på borden tillbringa återstoden af natten, ty sedan alla herrarne slutat att spisa var det ej mycken tid qvar att sofva på. Kiel förekom oss på intet sätt intagande; en lång väg fick man trefva sig fram kl. 6 på morgonen till jernbanstationen; om man sluppe resa om nätterna vore allt dubbelt lätt. Ändtligen hamnade vi i en kupé, der vi kände oss hemmastadde.

Grönt, bördigt och ointressant var landskapet, men snygghet och idoghet rådde öfver allt. I det fallet syntes holsteinarne hafva giltiga skäl att prisa sitt lands rikedom och trefnad, och gedigna äro tyskarne, det måste erkännas. Färden räckte blott några timmar, men vi voro bra glada att stiga ur i Altona.

Det var riktigt roligt att åka genom Altona till Hamburg i klart solsken. De regelbundna gatorna gjorde ett behagligt intryck och ehuru vi hört omtalas Jungfernsteig och dess vattenbassänger, öfverträffade dock verkligheten beskrifningarna. Vi togo in på Victoria Hotell och funno det utmärkt. Sådana sköna sängar med förtjusande ejderkuddar! redan i Köpenhamn gjorde vi deras bekantskap och denna tiden på året kan ingenting vara angenämare, än krypa ned och gömma hela sin varelse ända till nästippen under dessa tunna, elastiska kuddar. Luften ute är kall men frisk, och när man är väl klädd och i rörelse är det icke alls besvärligt att resa denna tid på året; men i rummen kunde man önska att föra med sig en liten tomte, i form af en svensk kakelugn, ty nog äro dessa de trefli-

gaste värmeapparater vi gjort bekantskap med; de små jernornamenter, som här kallas kaminer, leda in kyla snarare än värme, och oset af cokes sedan, hvad det är otrefligt! vi reqvirerade ved till deras stora förvåning och fick den också, men mot högt pris. Efter några timmars skön sömn midt på förmiddagen uppsökte vi vår svenske postdirektör i hans svenska hem och vi hade den obeskrifliga glädjen att få bref från Sverige, läsa Svenska tidningar och tala om allt hemma. O, den lyckan att träffa den aldra tråkigaste landsman utomlands, sedan man ej sett någon på länge, den hafva vi icke märkt någon annan nation uppskatta så högt; andra nationer utrikes äro rädda för sina landsmän!

Före middagen åkte vi omkring i staden, som ser åldrig ut och har en mängd intressanta gamla hus och gator. Vi gingo upp till en vacker paviljong, hvarifrån man hade en utmärkt utsigt öfver staden och Elben med dess otaliga skepp och båtar; dylika panoramor äro både vackra och nyttiga, man får en klar idé öfver nejden och kan sedan på egen hand lättare orientera sig. Handelsstäder äro i vissa fall mindre tilldragande än andra, men också i andra fall mera; man blir intagen af detta böljande lif, denna verksamhet för menniskors yttre lycka och trefnad inger den betraktande lust att hjelpa till, pulsarna slå med styrka, foten och handen äro lyftade, man nästan förvånas öfver att man ej sjelf deltager i arbetet.

På aftonen var man stilla och skötte om sina vedpinnar, gjorde sig af med en koffert, ytterplagg, som skulle hem till Sverige jemte tulubben, muffen och skinnstöflarna, ack, man kan ej släpa dylikt med sig, en dubbelshawl är allt hvad som behöfves och en plaid. I kofferten var det ett obeskrifligt nöje att få nedstoppa småsaker från Malmö, Köpenhamn och Hamburg, de mest heterogena, men som ändå blifva obegripligt välkomna i hemmet, — sådana stun-

der, då man i tankarna vandrar tillbaka, äro kanske de roligaste på resor, eller när man ser framåt och tänker sig stå vid hemmets tröskel, då hela färden, nu så oroväckande, skall hafva blifvit ett minne! Är det ej så äfven i en högre mening?

Hos den älskvärda generalkonsul S—y, som upplifvade gammal bekantskap, funno vi oss äfven nästan som hemma; deras barn talade svenska sins emellan och från barnaläppar kan ni veta huru det klingade för oss. Vi träffade dessutom en ungdomsvän på besök hos dem. Här är faste-, bot- och bönedag i dag till minne af pestens upphörande sedan den härjat förskräckligt en lång tid på 1400-talet. Kanske det var då vår nordiska drottning Margaretha dog icke långt härifrån, just då hon med ett fartyg ville bege sig ifrån det pestsmittade landet. Allt var en stor kontrast ute mot i går, man såg den sysslolösa fina verlden solande sig på "der Jungfernsteig!" tjensteflickorna med sina hvita mössor se så näpna ut, men deras bara, röda armar ingifva verkligt medlidande, det är flera grader kallt morgnar och qvällar, men alla hafva ändå korta ärmar, det är ett bra skadligt och fult bruk. Vi besökte S:t Petri kyrka och öfvervoro en mycket kort gudstjenst, eget nog förekomma det tyska språket och kyrkosångerna så förtroliga, möjligen emedan de voro Luthers. Ordningen är densamma som i våra gudstjenster, men ehuru förträffligt presten talade och psalmerna utfördes, voro icke 50 personer närvarande, och detta i en af de största och folkrikaste församlingarna i Hamburg! Vi hörde en allvarlig man klaga mycket öfver andlig köld här.

Vi foro en förmiddag att bese Hamburgs vattenledning, som väl ej är ibland de saker resande bese, men som roade en af oss åtminstone och derföre blir den här beskrifven. Tänken eder en vacker trädgård utanför staden;

ännu nära medlet af November voro rabatterna prunkande af höstblommor och omgifna af friska gräsmattor, klipta och putsade, som voro de af grön sammet, och midt ibland dem reste sig ett högt torn, med trappa inuti, som gick ända upp till spetsen; man bad om förskoning för de många trappstegen, men vår gode vän och ledsagare ville ej höra talas derom och det var mödan värdt, ty utsigten var storartad. Elbes vatten fördes genom hydrauliskt tryck, vi töras ej nu säga huru många fot upp i luften, för att renas i olika mindre och större reservoirer eller dammar, innan det fördelades i de otaliga rören och sändes att sprida nytta och vederqvickelse på otaliga sätt i den folkrika staden. Som på en karta kunde vi studera Hamburg, n. b. med vår goda kikare. Lugn och majestätisk flöt Elbe genom Hannoverska landet, jernbantågen rusade lika sagans drakar med eldsögon och lång jernbepansrad svans åt skilda håll, från den ofantliga station, som syntes icke långt ifrån oss. Åkdon och menniskor, liknande myror dragande stickor och barr, som man ofta ser när man betraktar en myrstack; anläggningarna påminte lifligt om julbordet, som vi bruka utsira med nätta hus ur leksaksaskarna, små bitar af glas till sjöar, rabatter af grön mossa med stenar och snäckor omkring; allt detta var näpet och lustigt, men såg man bort åt flodens utlopp, så stegrades intresset. Tänken er tre rader af stora tremastare sträckande sig lika gator utåt hafvet och små båtar gående till och ifrån, just som åkdonen i land, befordrande trafiken mellan innevånarne på skeppen. Ovilkorligen framstod för ens öga bilden af en god och kraftfull man, som, verkande till välsignelse i det allmänna och det enskilda, går sin bana framåt i orubbadt lugn, från barndomens källa till evighetens gräns, försvinnande ibland hafvets vågor lika fullständigt, som minsta rännil; ingen dödlig kan sedan der skilja flodens och rännilens droppar!

Vi plockade efter erhållen tillåtelse nere i trädgården två thearosor, som nu skickas hem till eder!

Ett besök gjordes äfven med det samma, ehuru det ej var i fruntimmersväg, figurligt taladt, nämligen på den välbekanta Lauensteinska jernvagnfabriken; en stor mängd af våra passagerare-kupéer voro derifrån och egaren, som besökt oss i Sverige, är en särdeles angenäm och bildad man. Det var en ofantlig anläggning, han hade flera beställningar från länder i de fem verldsdelarne, och eget var att se de olika inredningarna; de ryska voro enormt stora och breda, verkliga små rum, i kejsarens af Österrike praktkupé inbjödos vi att taga plats och hvila, och der smakade förfriskningar utmärkt efter morgonens mödor; vi undrade just om kejsaren någonsin skulle finna den så behaglig, som vi!

Förmiddagen egnades åt en uppfriskande färd i godt sällskap, vi beságo den landtligare delen af Hamburg, der de vackraste och pittoreskaste villor väckte vår beundran, genomforo förstaden Ham till "das rauhe Haus", Wiecherns sköna, välsignade verk. Huru ringa och oansenlig var ej, såsom allt verkligt godt och stort, dess början! I få ord vill jag gifva eder dess historia, hvilken I sedan kunnen få läsa vidlyftigare i en bok, tryckt af gossarne vid deras eget tryckeri.

Pastor Wiechern, som funnit huru djupt förderfvet bland barnen var, ömmade för deras nöd; i förening med sin moder samlade han omkring sig en liten förvildad skara och flyttade utom staden till ett litet landthus. Bön och arbete omvexlade, nöjena voro musik och landtliga göromål samt trädgårdsarbete; genom vänlighet parad med allvar fingo moder och son stort inflytande öfver barnen. Deras uppförande gaf i början stöd åt namnet "das rauhe Haus" (det råa huset), men så förblef det ej länge; snart

nog liknade dess innevånare en stor familj, der ljus och mörker omskiftade; — anledningen till namnet sades vara att taket var täckt med halm och såg särdeles enkelt och oputsadt ut, då Wiechern bosatte sig der; nu var det deremot på allt sätt omhuldadt och prydt, såsom stamhuset för inrättningen. Allt som verket blef bekant inflöto gåfvor, *mest* från aflägsna trakter, *minst* från Hamburg, hvilket är betecknande för dettas andliga tillstånd; mer och mer jord inköptes, ty allt flera hus bygdes. Wiechern hyllade ej den vanliga seden, att bygga stora kaserner, utan små trefliga landthus, liggande rundt omkring kyrkan, hvart och ett med sitt namn. Det hela liknar en mindre köping.

Grundtanken hos denna moder och son var, att begagna det kristliga familjelifvet som ett bildningsmedel. Allt åsyftar således att bringa dessa vanvårdade gatans barn under hemmets dagliga, milda makt. Wiecherns hus låg i midten, sjelf tillbringar han nu endast somrarna bland sina barn, ty Konung Frederik Wilhelm IV kallade honom till Berlin, på 1850-talet, att verka der för fångars sedliga förbättring. Åt detta tunga värf egnar han sig nu större delen af året, sedan "das rauhe Haus" stilla fortgår efter hans utkastade plan. Den gamla frun dog 1861, barnhuset grundades 1833, således fick hon i 28 år lefva bland sina barn, hvilka alla kallade henne "Grossmutter." Uti hvarje hem voro 12 barn, antingen gossar eller flickor, de senare bebodde endast tvenne hus. Hvarje hus styres af en familjefader eller moder. Barnen undervisades ej egentligen af dessa, utan af yngre män, hvilka uti dervarande seminarium sjelfva blefvo bildade till lärare, och på detta sätt inöfvades de af familjens fader eller moder till att handleda barn. Dessa unga män kommo från Europas alla länder. En ung armenier väckte vårt stora intresse; protestantiska småskolor finnas nu på Libanons bergssluttnin-

gar och i flera trakter af Asiens högland, en lärjunge från en sådan åstundade, att på närmare håll se kristendomen i Europa. Dessa stora, mörka och ändå förunderligt milda ögon, som österländingarne ega, draga betraktaren till dem; han talade ännu icke mycket tyska, hvarföre vi ej utbytte många ord. Han tycktes djupt känna sitt lands förtryck, råhet och förfall under turkarne, och då han nämnde *dem*, förvandlades de stilla, allvarliga dragen liksom genom ett trolleri och hans ögon gnistrade. En pensionsanstalt för unga gossar af högre stånd, hvilka visat sig svårhandterliga i hemmet, fans ock inom "das rauhe Haus."

Alla barnhemmen välja sig särskilta namn såsom "Bikupan," "Svalboet," "Vinberget" m. m., en trädgård upptages af barnen sjelfva och hvarje barn har sin enskilda lilla del deraf, den de på fristunder få odla efter behag. Flit och idoghet i den vägen komma hvarje familj till godo genom rikligare och mera omvexlande mellanmål och aftonvarder. Flickorna sköta under tillsyn inrättningens tvätt och i ett stort gemensamt kök lagas också maten med flickornas tillhjelp af öfverkokerskan, samt fördelas sedan i små mathemtare till de olika hemmen, hvilka intaga sina måltider hvar för sig. Endast undervisningen i skolan samt morgon- och aftonandakten, i den enkla men vackra bönesalen, förena alla barnen. Hvarje morgon året om prydes den med friskt grönt, ett litet torn med klocka skiljer det huset från de öfriga, men "das rauhe Haus" bildar ingen särskild församling, utan sluter sig till landtkyrkan i närheten, liknande en stor familj äfven häruti; begrafningar, konfirmation och nattvardsgång förrättas ej vid barnhemmet. Årets glada eller kyrkliga fester firas på ett lämpligt sätt, likasom dess egen födelsedag den 18 Okt. 1813, hvilket var en för tyska hjertan kär dag, ty på den bröts Napoleons välde, då de förenade makterna segrade öfver den hittills så fruktade

Bonaparte. Äfven våra svenska bröder blödde der för Europas frihet. Det är godt att tänka det vårt aflägsna land icke har låtit svärdet hvila i slidan, när fråga varit om lifvets dyrbaraste gåfvor — *tro* och *sann* politisk frihet.

I dessa dagar uppfördes små konserter, gymnastiska lekar, bollspel m. m., om sommaren göras utflygter i närheten. Hvarje hus hade sin gymnastik, barnen exercera en gång i veckan, men endast trägevär få nyttjas. Ehuru i medlet af November, voro alla fönster och dörrar öppna, så att luften fritt fick inströmma; vi plockade den vackraste bukett i den vänliga föreståndaren herr Riehms trädgård; han bebor nu Wiecherns hus och leder det hela. Ack, att det funnes många sådana barnhem omkring de stora städerna, de kunde just motsvara andliga lifräddningsbåtar; sådana finnas öfver allt längs Englands kuster, och om det vilda, stormiga hafvet hotar att uppsluka många sjöfarande, äro väl de skeppsbrutna, till kropp och själ förolyckade, inom de stora städerna icke färre.

Innan vi sluta att beskrifva "das rauhe Haus" vilja vi tillägga, att alla barnens födelsedagar äro antecknade i en stor bok, jemte deras nya hem, då de lemnat anstalten, och så väl de närvarandes som frånvarandes högtidsdagar ihågkommas och läraren beder högt för deras andliga och lekamliga väl. En flitig brefvexling underhålles med hemmet af de frånvarande och deras öden antecknas af föreståndaren, som sade att högst få af dem, hvilka utgått, hafva förorsakat inrättningen sorg och skam. Detta är ju uppmuntrande! Vi sågo äfven gossarnes tryckeri, fotografiska atelier och de öfriga verkstäderna af alla slag, de fingo lära sig blifva smeder, svarfvare, snickare, skomakare, skräddare, bokbindare, bagare, tapetserare, målare, glasmästare o. s. v. Flickorna skötte mejeriet och ladugården

och en del lärde sig äfven något för fruntimmer användbart handtverk, i synnerhet voro de skickliga spinnerskor, och den underbara konstnärlighet i stickning, som är tyskorna så egen, fingo vi äfven i flickhemmen beundra. Till sist gingo vi in i Wiecherns eget rum och sågo hans kära, gamla mors porträtt; hon blickade så blid och moderlig ned på den besökande, som hade hon velat säga: "Ja, mitt dagsarbete är slut och nu hvilar jag, gå du och gör sammaledes; se hvilken välsignelse, som följer troheten och kärleken!"

Följande dag skulle vi lemna Hamburg och det var med saknad, ty hvarje steg skall föra oss bland mera främmande anleten och seder. Herr Lauenstein var utmärkt artig och körde oss i sitt ekipage öfver färjorna, ty man passerar Elbe två gånger innan man kommer till Harburg i Hannover; men som det var midt på dagen, hade vi ännu tid att vid börstimmen besöka Hamburgs nya börs. Intrycket var bedöfvande, *förfärande* kan man nästan kalla det. Bibeln liknar menniskohopar vid brusande vatten och aldrig kan en bild vara mera träffande; ovilkorligt påmindes man om Trollhättan, men endast om dess buller, dess dån, icke om dess storartade, högtidliga skönheter, ty dessa upphettade ansigten, dessa knuffande och skuffande affärsmän, dessa vexelagenter, hvilka rusa hit och dit, skakande sina sedlar eller vexlar i luften, somligas dystra miner, andras belåtna skratt, allt kunde man se från gallerierna omkring den stora salen. På vissa fridlysta rutor af golfvet, vid bestämda pelare, visade man oss de stora handelshusens chefer och det var eget att se huru till det yttre orörliga och liknöjda de stodo, medan deras underordnade sprungo, talade och skreko. De femton minuter vi voro der inne syntes mycket längre och det var en lättnad att stå på gatan och se en fattigskolas barn hoppa förbi, okunniga och be-

kymmerslösa om sin fattigdom, sprittande af lif och odygd. Nog är handeln en stor och förträfflig sak och dess idkare kunna i många fall anses som hela mensklighetens välgörare, men guld och vinning talade nyss så omisskänneligt ur hvarje anlete, att man blef ängslig och rädd att blifva smittad af denna åtrå efter penningar och att anse allt annat af underordnadt värde.

Att fördrifva dessa intryck gingo vi ur vagnen och besågo den sköna, nya Nicolai-kyrkan, som ännu ej var fullt färdig, bygd i götisk stil med målade fönster; den hade blott det lilla felet *att vara ny.* Just dammet, de mörknade träsniderierna och de gulnade gamla bilderna tala mäktigt till inbillningskraften och frambringa en drömmande stämning, bra olika den man erfar i en splitter ny götisk dôme — men farväl, Hamburg, ack, att vi vore här igen och det vore nästa år! Den vänliga H. stod i hotellet för att säga oss farväl och vi skickade så många helsningar hon kunde taga med hem. Hon far i morgon till Sverige! Huru gerna vi följde med!

Düsseldorf 17 Nov. 1862.

"Rhen! är det du?" frågar man ovilkorligt och fattar ej, att denna gråa, raka flod skall vara den mångbesjungna Rhen. Så händer äfven ofta när vi möta någon länge omtalad menniska, att det ej vill gå ihop med den bild vi gjort upp och den vi se framför oss, men det är November och här är sceneriet vida mindre fängslande än längre söderut; så har man sagt och man stoppar ned sin désappointement i kofferten. Vi nästan grufvade oss för att passera färjorna, ty när man aldrig i sitt lif hade varit på en färja och när man såg den breda, stormiga Elbe och våra lifliga hästar, kände man hjertat bulta på ett besvärande sätt, obestämda minnen af en stor,

rankig pråm, som fördes än hit, än dit af strömmen, framstodo såsom "bilder ur Götheborgslifvet", ty vi hade *sett* färjan vid Lilla Bommen, men aldrig *känt* oss hågade att fara öfver. Det roliga i saken var att vi voro öfver ena Elbearmen och på den lilla Wilhelmsön då vi trodde att vagnen ännu väntade på stranden bland den ofantliga mängden af vagnar, kärror, hästar och fastager; det märktes ej när vi kommo ned och ingen gungning kändes, men det lär vara svårt ibland höst och vår, i synnerhet och allra värst när isen flyter mot hafvet.

Det stora stationshuset i Harburg och dess märkvärdiga vattenkranar visades oss af de artiga jernvägstjenstemännen. Dessa äro hyggligt folk öfver allt. Bra roligt är när man får lof att gå i kupén, der är alltid en liten fristad och hvilostund, man har sina småsaker med sig der inne och de stora sköta andra om; vi tyckte visst att vi gjort oss af med mycket i Hamburg, men aldrig kan man hafva för litet med sig på resor, åtminstone är det vår erfarenhet. Ett engelskt ordspråk säger: "the last straw breaks the camels back" och vi hafva redan erfarit, att när det mest oskyldiga lilla paket blir lagdt till flera andra, blir det ett lidande, som man ej anar i hemmet. Visst komma hjelpare i allt för stor mängd t. o. m. vid stationerna, men den, som skall taga reda på hvart de rusa af, är lycklig för hvarje minskning i antalet af lösgods. Det kan ej undvikas, då det är vinter i synnerhet, men alla ovana resande böra akta sig för lösa effekter, det förbittrar mången stund att hålla jagt efter rymmarna.

Snart flögo vi öfver Lüneburgerheden, en solstråle bröt fram ur molnen och förgylde de dunkelt bruna slätterna. Att allt i Guds skapelse har något slags storhet veta vi ju och äfven här visade sig en viss vild, ödslig skönhet, och om sommaren, när vinden far smekande öfver den blommande

ljungen och lekande skakar doftet ur dess kalkar, kan man tänka sig att vandraren äfven der kan känna sig få en poetisk stämning. Ögat sväfvar fritt kring horisonten och belysningarna måste vara lika härliga såsom vid hafskusten. Huru sant säger ej m:lle Bremer, att "insjölif och sötvattens-skönhet hafva något tomt och inskränkt", just detsamma har mången annan ofta känt, det kan vara täckt och tjusande, mildt och behagligt, men när man känner sig instängd blir man lätt orolig. Vid stationen Unterlüss var det riktigt ledsamt, ty det har i åratal utgjort en af våra varmaste önskningar, att få besöka Hermansburg, som ligger ett par timmars väg med diligence åt vester på Lüneburger-heden. Ludvig Harms, denna kraftfulla, djupa tyska ande skulle det varit bra kärt att få möta en gång här på jorden. Pastor i en liten landsförsamling, der hans fader lefde före honom,* har han med underbar troskraft bland fattiga landtboar i en af de minst vällottade af Tysklands bygder bildat en missionsförsamling, der missionärer uppfostras och utbildas, medel samlas och handtverkare utrustas till Syd-Afrika, der Nya Hermansburg vid Afrikas sydöstra kust emottager de af Kristi kärlek lifvade, tyska bröderna. I Hamburg utrustas årligen missionsskeppet Drottning Candace, att öfverföra de för missionen nödvändiga artiklarna. Allt ordnar Harms, allt samlar och leder han. Frukterna af denna mission äro glädjande, större delen af kostnaderna bestrides af församlingar i dessa nejder. Huru mycket kan ej en enda menniska uträtta, då hon med trohet begagnar sina pund och är flitig att akta på Herrens vink och ej låter köld och tröghet krypa in i själen. Hvad Harms för öfrigt uträttat, som lärare i sin församling, lär vara förvånande; allt nog, det kostade nästan

* Pastor Harms dog snart efter detta skrefs och efterträddes af sin bror.

ett par tårar att fortsätta vägen till Hannover. Harms var en sådan ande, som mäktigt drager andra naturer till sig. Han skall må hända snart nedlägga vandringsstafven, men död skall han ännu tala till alla som stå sysslolösa på lifvets marknadstorg: "Viljen I icke också gå och arbeta i Herrens vingård — på *något* sätt, vore det ock i *elfte* timmen?"

Hannover är verkligen en vacker stad, men icke af något högre intresse. Vi sofvo ljufligt i fjäderbäddarna på hotel de l'Europe och togo en liten tur i staden före morgontågets afgång. Vi afsäga oss alltid anbuden af Lohnbediente; har man en gång kommit i händerna på en sådan, förlorar man sin fria vilja och måste lyssna till deras stereotypa fraser — nej, aftonen förut läsa vi högt Bedæcker och Murray, välja hvad som bäst lönar mödan att se och anteckna litet derom på förhand; är tiden kort, utsökes det bästa, som man har mesta nöje af i längden, och om det hinnes med, uppskrifves dagens intryck sedan alla hvila rundt omkring. På samma sätt läsa vi på vägen innan vi komma till ett ställe, hvad som der är mest anmärkningsvärdt, och så studera vi stadens karta, välja de förnämsta platserna och söka orientera oss i deras läge. När tiden är knapp hyra vi en vagn och åka efter karta, men i allmänhet taga vi god tid på oss, vi hafva intet som brådskar och resa ej för att hinna fram på bestämd dag till bestämd plats; detta förtager äfven resetrefnaden. En högre tjensteman vid telegrafen gjorde vi bekantskap med på vägen och han bodde på samma hotell och skulle som vi till Düsseldorf, han följde med oss, ty staden var honom välbekant. Vi råka öfver allt så hyggliga, vänliga menniskor! Hannover, Engelska dynastiens vagga, är en gammal stad, men ser ny ut. Herrenhausen ligger nära staden, der bodde de gamla kurfurstarne företrädesvis, deras nuvarande blinde

konung älskar mest Montbrillant; han är from och tillgifven fädernas tro, hyllar icke den moderna så kallade upplysningen eller, rättare sagdt, fritänkeriet i de religiösa frågorna. Stora oordningar föreföllo för icke längesedan i Hannover, en del lutheraner och reformerta i Tyskland vilja förena och sammanjemka sina trossatser, men huru är det väl möjligt, då begge parterna hafva en bestämd öfvertygelse. Luther och Zvingli skulle ju också försöka att sammansmälta sina olikheter, och Melanchton arbetade för detta mål, men de skildes åt och voro ej mera förenade, utan hvar och en mera viss i sitt sinne. Att i kristlig broderskärlek omfatta olika tänkande är något helt annat, man lemnar tvistepunkterna och ser på likheterna i tron och gläder sig åt det goda bland olika tänkande, som hvila på den *rätta* grunden, Jesu försoning, och då bevaras *trons* enhet genom *fridens* band. De gamla lutheranerna vilja ej veta af en förening grundad på likgiltighet, de vilja ej tillåta de gamla kärnfriska psalmerna att utstrykas och nymodiga poemer utan must och kraft att sättas i dess ställe (såsom fallet blifvit hos oss, då en del af de gamla psalmerna utbyttes mot flera rent af trosvidriga); kungen, som höll sig till de "konservativa", fick många emot sig äfven i politiskt afseende, ty det är ett vanligt misstag, att allvarligt fasthållande vid vår kyrkas tro och bekännelse skall vara ett tecken till ett sinne utan intresse för ett allmänt framåtgående i upplysning och bildning, sann frihet och menniskorätt, hvilket dock hvar och en, som vill, lätt bör kunna öfvertyga sig om är ett misstag.

Ett besök gjorde vi i Hannover, utom att bevista morgonbönen i den särdeles vackra Marktskirche, — det var i kungens stall, som säkert skulle roa hvar och en. Det var utmärkt på alla vis; ett spann af gräddfärgade hästar, fullblodsrace, sade man oss, var största prydnaden

och någonting vackrare kan man väl ej få se i den vägen, nosen och halsen lyste rosenröda och ögonen hade ett uttryck, som man till och med skulle vilja kalla talande.

Sedan vi lemnat konungariket Hannover foro vi på några minuter igenom hertigdömet Lippe Schaumburg och sedan in i Westphalen. Minden såg ut att vara en intressant gammal tysk stad, nejden var vacker, floden Weser flöt fram till dess befästade murar och vallar, en reskamrat boende vid Rhen, som varit i Sverige flera gånger och älskade vårt land och folk, sade att Mindens kyrkor förtjena att studeras och likaså åtskilliga af dess gamla byggnader; de första tyska kejsarne höllo flera af sina riksdagar i Minden. Hade vi vetat härom förut, skulle vi stannat här öfver natten, men nu voro biljetterna tagna till Düsseldorf. Tåget förde oss ilande framåt och vi voro snart i det romantiska passet, det så kallade Porta Westphalica; Wesergebirge öppna sig en liten bit utanför Minden och lemna fri passage åt floden Weser och jernbanan; till höger reser sig en lodrät klippa dyster och hotande och på dess topp ser man ett grått torn, det säges att det är Wittekinds gamla borg; vare det huru som helst, han har dock gifvit klippan dess namn. Uti ett kapell icke långt derifrån, nu i ruiner, berättar traditionen, blef han döpt af Carl den store sjelf. Det låter kanske enfaldigt, men vi tyckte att det ej borde hafva varit omöjligt att försvara detta pass mot en aldrig så stor här, i fall der ej funnits förrädare, som visat vägen. Säkert hafva mina läsare ej glömt bort historien om Wittekind, Sachsarnas höfding och Carl den stores fiende; samma strid pågår ännu, ty Frankrike ville nog gerna än i dag hafva provinserna kring Rhen, och Tyskland Elsas och Lothringen, frågan är hvem som är starkast*.

* Den saken är nu afgjord, men sanningsenligt förklaras att

Vår reskamrat var sidenfabrikant, bodde i Crefeld och kom från Königsberg, hans lille gosse Carlchen hade somnat godt i mitt knä och fadren visade sin tacksamhet genom angenäma samtal om folket och landet, han påstod att sinnesstämningen hos katolikerna i allmänhet var för en anslutning till Frankrike. Hvad som är tyskt bör få blifva det, men också tvärtom. Qui vivra verra! Litet längre fram visade han oss den plats, der, enligt sägen, och den har man ej anledning att betvifla, den tappre Herrmann i grund slog den stolte härföraren Varus, hvars lysande här upplöstes. Då nyheten härom kom till Rom, utropade kejsar Augustus i en bitter klagan: "Varus, Varus! gif mig tillbaka mina legioner!"

Dortmund lär äfven förtjena att beses af den som har tid. Der höll den gamla medeltidsdomstolen Vehme sina sessioner, der må ni tro det gick annorlunda till än vid nutidens. Domrarne samlades under två stora lindar, hvilka utpekades för oss vid sjelfva bangården. Linden lär kunna blifva ända till tusen år och nog voro dessa ärevördiga. Ett draget svärd och en pilqvist lades på bordet och rättvisa skipades utan många och långa tal, men så blef det väl derefter. Dessa vehmeriddare voro sins emellan förbundna genom löften och ceremonier, de inhöljde sig i allt större dunkel och deras domstol kallade hvem som helst att framträda inför densamma och förhandlingarna flyttades från lindarna vid Dortmund till mörka underjordiska salar. Orden påstås hafva uppgått uti tempelherre-orden, liksom vår sagesman ansåg den hafva utvecklats till frimurareorden; naturligtvis var han icke frimurare, men hans berättelser om dem och ordensväsendet i Tyskland var mycket roligt att höra på och när Carlchen stilla sof i min famn,

Preussarne redan *då* hade begärelse till dessa Frankrikes provinser, likasom fransmännen önskade Rhen till gräns.

slumrade vi snart alla, både små och stora, och i drömmen förflyttades vi till Vehme-riddarnes sal, der svarta, dystra män med jernmasker för ansigtet släppte sina hvita och svarta kulor i en skål på bordet; de svarta betydde döden för den som brutit sina ordenslöften eller handlat mot hederns bud, och konungen, så väl som tiggaren, kunde framställas anklagad inför dessa mäktiga domare. Innan vår sak kom före, stannade tåget lyckligtvis i Düsseldorf.

Hvad det kändes kallt i dessa tyska sängkammare, der det endast eldas för syns skull; men sedan man matat kaminen med en hel korg bokved och utbredt alla kuddar, täcken och effekter framför den glödheta eldbrasan, bergar man sig ganska bra till morgonen, då solen gör rummet rätt beboeligt, i synnerhet som en resande ej sitter hemma så mycket.

Vi vaknade i morse vid en besynnerlig klang af små och stora klockor, det lät rätt vackert och det blef oss snart på detta vis klart, att vi voro i ett katolskt land. Det är så egendomligt att tänka sig katoliker i Tyskland, så nära vårt protestantiska norden, de synas oss alltid böra höra till den varmare södern; imellertid måste erkännas, att det visar stor sjelfförsakelse om folket vid denna tidiga timme lemna sina varma hem, för att förrätta sin morgonandakt; vi skämdes i så fall och stego upp, för att i stillhet kunna hinna med vår, som på resor ej är lätt, — sinnet är nämligen upptaget af hvad man sett och hört eller ock bägra dagens planer för själen, ryckande den hit och dit. Huru ljufligt är det dock ej att veta, under allt som vexlar, länder. folk och språk, att samma trofaste Herre och Herde följer med, liksom samma sol och samma stjernor lysa här och hemma.

Schillers sång "die Glocke" rann mig i minnet denna morgon; vi lärde den i skolan för pastor R.; hvilken skada

att ej barn lära mycket utantill. Säga hvad man vill om klockringning, är den bra högtidlig och vacker, och jag minnes huru jag saknade klangen af deras metalltungor i Skottland, der de afskaffades med katolicismen. Midt i lifvets brus har deras manande ljud slagit mången allvarlig ton i menniskors själar, varit en påminnelse om huru snart förklingande här nere hvarje menniskas lifston är och att den likväl skall ljuda genom evigheters evighet, utan att tystna eller bortdö. En person sade en gång, om det är sanning efter vetenskapens lagar vet jag ej, men allvarlig är tanken: "Intet uttaladt ord dör bort, den ena luftvågen skickar ljudet till den andra och med allt starkare klang stiger det uppåt genom rymderna."

Det nyare Düsseldorf är en snygg och treflig stad, die Altstadt är mörk och trång, men som vanligt af mera intresse för en resande. Vi besökte engelska kyrkan och vi visste, att samma evangelium och epistel lästes af vårt eget kära folk denna dag; i så fall ega de bestämda kyrkobönerna en förenande, helig makt. Vi gingo sedan utmed Rhen, som grön, ståtlig och bred, väckte tusen minnen ur historiens och poesiens verld. Till och med nu var ej fägringen alldeles borta ur Hofgarten, dess holmar pryddes ännu af gröna buskar med glänsande bär och i kanalerna simmade hvita svanor. Flera svenska och finska artister, några af dem redan förut bekanta, mötte vi der; ungdomsvännen Agnes Börjesson var ibland dem och det kändes så godt, att genom henne, som bodde der, få höra om andra svenska artister, vår utmärkte Nordenberg till exempel, och måndagen egnades till större delen åt besök i deras atelierer. En annan svensk flicka, Marina Kylberg, med stora artistiska anlag, hade nyss lemnat sitt behagliga svenska hem för att här egna sig åt konsten på allvar, hon

utförde en vy af Skara stad och kyrka, som man väl minst väntade sig få se första gången i Düsseldorf*.

Agnes B. målar genrestycken. Huru eget för dessa begge att lefva så der skilda från familj och hem, men för dem som älska konsten, af hvilken art det än må vara, måtte den, till en tid åtminstone, ersätta alla andra band; ty nog måste det höra till undantagen, om en qvinna är stor som konstnär och förståndig mor och maka på *en* gång. Att söka efterlikna det ideal af skönhet, som vi se inom oss, är dock öppet för alla och huru ofullkomlig än den synbara frukten må synas, är det ändå något förädlande uti att vilja försköna lifvets prosa. Vi mena nu icke alls det andeliga och högsta, utan tänka på alla de många fruntimmer, hvilka hafva öppen blick och varmt sinne för det sköna. De ega väl ej de medel, de gåfvor, som framkalla konstnärens verk, deras försök synas oss vara bara fuskverk; men om de, i saknad af närmare band, rikta sin smak och öfva sin hand för eget nöje, lär det dem åtminstone att bättre uppfatta hvad andra rikare begåfvade och lyckligare lottade hafva tänkt och frambragt, och det är väl af mera värde än ändlösa tapisseriarbeten och virkningar utan egentlig nytta och skönhet, hvarmed så många mödrar förr pinade sina döttrar. Det skulle vara ett stort intresse för den som det kunde, att få lefva ett år af sitt lif vid någon af konstverldens stora akademier, att lära sig begripa andras mästerverk. Under hela vår resa kände man sig som ett barn, som bara fått inhemta a b c i konsten; så småningom dagades det mera och man lärde sig lägga ihop ett och annat ord, men tänk huru godt det är för den, som lärt sig läsa rent, innan de stora snillenas mästerstycken framläggas för ens blickar och man plågas

* Äfven Marina K. har sedan lemnat jorden, midt under en lofvande konstnärsbana.

af känslan att det är så skönt och stort, men att man bara kan begripa helt litet deraf. Vi fingo se rätt mycket och höra än mera af konstnärslifvets fröjder och pröfningar, de senare äro kanske nästan lika stora, som de förra, och i synnerhet äro väl pröfningarna för en qvinna de öfvervägande. Här om någonsin gäller det att bära sin rikedom i egen barm, att idka den för *dess egen skull*, ej för priset, ej för äran, ty de komma stundom icke alls, stundom endast efter döden. Huru många konstnärer hafva ej dött af förtviflan? Den som ej har sinne för det *sköna* kan syfta till det ännu högre, det *goda*, det *sanna*. Hvilket fält finnes ej der? När nöjet af en tafla är glömd, en melodi förklingad, en bild undanträngd af en annan, då fortlefver det torftiga arbetet för de våras underhåll kanske i unga friska krafters utveckling för ett arbete, större än vårt, i menskligheterns tjenst — då utsås uti kunskapers spridande till fattiga, öfvergifna barn frön, hvilka bära frukt i evig tid — således kan den qvinna, som vill men icke förmår bli konstnär, trösta sig med, att man kan bli det som är än högre, en flitig och trogen arbeterska i Guds stora vingård på jorden.

Detta var en glädje att tänka på, sedan vi beundrat Düsseldorfska skolans vackra alster och vandrade bland vinbergen utanför staden. Vackrare än att måla taflor är att utföra sköna handlingar, såsom de qvinnor, hvilka i Kaiserswerth, ej långt från Düsseldorf, arbeta som de sjukas tröstarinnor, de fallnas upprättande vänner, de öfvergifnas vårdarinnor. Fliedner, en själabroder till Wiechern i Hamburg, började i ett litet enkelt lusthus i en trädgård en tillflykt för sedligt förderfvade qvinnor och upptog eländiga sjuka till vård i sin mycket fattiga bostad.

Hans församling var liten och fattig, han hade föga hjelp och uppmuntran af menniskor, men Herren var med

och det lilla fröet, plantadt i kärlek, är uppväxt till ett stort träd, som nu sprider sina grenar öfver många jordens länder; det är ingen, som på förhand anar hvartill en enda handling stundom kan leda, och säkert förutsåg ej den nu i frid afsomnade Fliedner huru hans kärlekstanke skulle välsignas. Der är så mycket att se och lära, att vi råda hvar och en att fara dit, man har godt deraf för hela lifvet, man får se huru mycken sjelfförsakelse dessa protestantiska barmhertighetssystrar måste underkasta sig, ty nog äro de flesta, som intagas på sjukhuset, snarare föremål för vämjelse än intresse; men ordet *menniska* väcker strax dessa systrars deltagande och *odödlig ande* manar till omtanke för dessas till större delen bortkomnas inre mörker och nöd.

Köln, Nov. 20.

Som vädret ännu var mildt, ville vi gerna se litet af Rhen och hafva nu gjort en kort utflygt med jernbanan ned till Mainz. Det var en obehaglig surprise då man bad oss stiga ur vid Deutz, en obetydlig stad, som ligger midt emot Köln. När man ej noga tager reda på tågen, utsättes man för dylika små obehag. I sig sjelft ansågo vi det ganska angenämt, att till fots öfverskrida den stora märkvärdiga bron öfver Rhen, ett verldens åttonde underverk, tyckte vi; man underkastade oss i Deutz den pinsammaste visitation, hvarföre kunde vi ej ana — jo, vi kommo ifrån Westfalen och der letades i kofferter, nattsäckar, ja i hattaskarna efter westfaliska skinkor och rökt korf. Det syntes tydligt, att andra resande visst icke ofta begå samma dumhet som vi, ty en mängd lediga bevakare kastade sig öfver oss stackare såsom god pris. Nå ja, allt har en öfvergång, så äfven detta onda; en droska förde sakerna, men vi vandrade i det klaraste månsken mel-

lan 6—7 öfver den långa bryggan. Nu först såg man riktigt den Rhenflod, som man drömt och tänkt sig. Köln reste sig på en höjd midt emot, glimmande af ljus, hvilka ändå ej upplyste de omgifvande föremålen tillräckligt att betaga dem deras mystiska halfdunkel; öfver allt framstod, hög och majestätisk, en dyster pyramidlik skugga, en klippa utskuren i symmetrisk gestalt — med ett ord Kölnerdômen. Huru små förekommo ej de andra kyrkorna och byggnaderna bredvid denna massa; dess plats är också utmärkt väl vald på en framskjutande backe, något afsides från de öfriga husen, den kufvar och beherskar, utan att nedtrycka, man beundrar den menniskohand, som utkastade planen till ett dylikt tempel, och den ihärdighet, som ej tröttnat vid utförandet af ett sådant arbete.

En svärm af bärare mötte oss vid stationen, som i förbigående skulle tagas i betraktande; den förtjenar det. Märkvärdigt är att de kunna reda sig med den massa af tåg, hvilka afgå med några minuters mellanrum till alla väderstreck, och någon olycka hör man dock aldrig talas om; på en qvart sågo vi 8 tåg gå eller komma. — "Till närmaste hotel", svarades på de anbud af rum, hvilka haglade rundt omkring oss, "Römischer Hof brêdvid dômen" skrek en liten mörklagd man och kastade sig öfver vårt pick och pack — nå, vi kände ej till något hotel i Köln och följde honom, vi gingo rundt om dômen och anlände ganska riktigt till ett hus, mera likt ett fängelse än något annat, och så förskräckligt svart invändigt, med dörrar, hvilka ej kunde läsas; men vår vanliga kur, en rödglödgad kamin och en en varm soupé, bragte trefnad och glädtighet i sinnet om ej i rummet. — Ehuru ganska trötta, var det oss omöjligt att gå till hvila på länge, ty vi kunde se den underbara byggnaden belyst af fullmånen. Jag har sett många både moderna och antika tempel sedan dess, men aldrig ännu dess

like, så lätt och ändå majestätiskt kolossal, en Herrens lofsång i sten skulle man vilja kalla den, ty hela intrycket lyfter själen till att tacka och prisa Gud, som utrustat menniskan att dana och uppfatta det sköna. Den skall ses, ej beskrifvas, åtminstone ej af den som ännu *känner* huru skön den var, som ser den när hon vill, men ej kan redogöra på papperet för dess detaljer; det svindlade för ens ögon att blicka uppåt och tänka på de arbetare, hvilka murade fast prydnaderna på de högsta tinnarna — hu! och mycket värre blir det när stora tornet skall uppföras, hvilket fattas ännu; flera mindre äro redan färdiga, men det visades en modell på hotellet, sådan dômen blir fullständig om 10—15 år, om de få pengar nog; den måste då blifva öfverväldigande skön. Som tysk drottning skulle jag ej hafva någon ro förr, än medel voro samlade till fulländande af det skönaste tempel i verlden.

Efter en god natts hvila togo vi den i betraktande vid solsken och träffade bland stenhuggerierna en hygglig man, som varit i Sverige, för att taga reda på våra sandstensarter. Det var riktigt roligt, att se huru dessa arbetare höggo ut de mjukaste blad, rankor och drufklasar i sandstenen. Denna stenart finnes vid Andernach, kan sågas i tunna skifvor med den största lätthet och hårdnar med tiden samt motstår då väl all luftens och stormens inverkan. För sexhundra år sedan lades grunden till dômen och sedan har man bygt och tillbygt och ombygt den oupphörligt, man vet ej ens dens namn, som uppgjorde modellen till densamma. Medeltidens känslor och tankar gåfvo sig ej luft som vår tids i böcker och tidningar, de bästa, de ädlaste, de mest sjelfuppoffrande understödde de snillrika, de tappra, och dômer restes, korståg företogos, individernas namn glömdes, men de hade dock lagt sin sten, fäst korset på *sitt* bröst och med *sin* svett, sitt arbete, *sitt*

blod visat kommande slägten hvad de tänkt och känt och älskat. Massorna handlade, individerna försvunno.

Mellan 9—10 firades morgonmessan, och det kan ej beskrifvas huru högtidligt denna gudstjenst i denna härliga kyrka med dess sköna orgel, dess halft upplysta chor, förekom oss. Utom en och annan ensam bedjerska, hvilken låg nedkastad vid någon kristusbild, i sidokapellerna, var kyrkan tom, en gammal latinsk kyrkobön kunde vi någorlunda förstå och orden voro goda, hela omgifningen högst imponerande; men det måste tilläggas, att detta var enda gången som vi erfarit ett liknande intryck i någon katolsk kyrka: presten som messade tyckes här alldeles ryckt ur tiden, så anderikt och fromt var hans anlete och de eljest tanklöst stirrande chorgossarna följde med stor yttre andakt hans böner. Man får ofta höra protestanter prisa den seden, att kyrkorna i katolska länder äro öppna hela dagen, och det erkännes att vi ofta under våra vandringar hafva erfarit trösten deraf, då man, uttröttad af detta lifvets mångahanda hvimmel och oro, fått glömma allt, både olikhet i språk, religion och lefnadserfarenheter, och höja tankarne till Herren i himmelen; men derjemte måste tilläggas att katolikerna, utom på stora högtidsdagar, ej tycktes värdera denna förmån, ty med undantag af några fattiga qvinnor, tjensteflickor med korgar eller hvithåriga män, voro kyrkorna om hvardagarna alldeles tomma.

Gudstjenstens stilla allvar afbröts på ett obehagligt sätt af de Lohndiener, hvilka spejade efter oss som främlingar, vi frågade dem ej det minsta, men flera omkring oss sade att de tre konungarna från Österlandet lågo här begrafna, deras namn af rubiner äro infattade i hufvudskålarna, de hette Gaspar, Melchior och Balthazar; äfven namnens klang är hemmagjord och tysk, så det är mer än förlåtligt att tvifla på sanningen af dessa historiska upp-

gifter. Fem af de härliga fönstren äro gamla och öfverträffa de nya, en skänk af den konstälskande konung Ludvig af Baiern, den gamle och för ett par år sedan aflidne konungen. Dessa sistnämnda hafva mera lysande färger, men de förstnämnda smälta mera harmoniskt tillsammans. Konsten att bränna bilder i glas har länge varit förlorad; i München hafva de lyckats att upplifva denna förgätna och sköna uppfinning. Det lustigaste var, att dessa underrättelser blefvo oss gifna af de tjenstaktiga männen i kyrkan; vi skyndade ifrån dem, men de följde ut på gatan och framräckte alla sina händer efter Silbergroschen. Vårt nästa besök gälde den veritabla Eau de Cologne-fabriken; det blef likväl snart uppenbart, att en hel mängd personer täflade om att hafva den verklig äkta, liksom de i många städer inom den katolska kristenheten täfla om att hafva Frälsarens rätta kors, hans rätta kjortel o. s. v. Det är visst möjligt, att vi blefvo narrade, men det samma kunde det vara, ty godt luktade det ändå och väl vore om sjelfva staden kunde få godt deraf, ty värre smuts hafva vi aldrig sett; hvilken skilnad mellan det trefliga prydliga protestantiska Hannover och det katolska Köln! Det är mer än eget, att med katolicismen oftast följer yttre orenlighet, okunnighet och pauperism.

Här äro så många kyrkor, men endast en till besökte vi, nämligen S:t Petri, der Rubens döptes. — Han skänkte sin barndoms sockenkyrka den ryktbara taflan Petri korsfästelse. Ja, nog var den märkvärdig i kolorit och teckning; men var den vacker? Nej, icke efter vanligt begrepp. Legenden säger att Petrus bad som en nåd, att blifva korsfästad med hufvudet nedåt, emedan "han icke var värd den utmärkelsen att dö som Herren Jesus sjelf." — Vi försökte att bli allvarligt rörda af den store, tjocke mannen med det rödbrusiga ansigtet och den ur anatomisk synpunkt

visst mästerliga förkortningen af menniskokroppen — men det gick ej för sig, det är också ganska naturligt, att man blir röd i ansigtet af att stå på hufvudet, men om det är vackert, att så måla ett döende helgon, det är en smaksak. Sir Joshua Reynolds berättar, att Rubens sjelf kallar sin Petrus ”sehr pittoresk” och för mästarens eget omdöme måste alla andras tiga. Den tafla som först visas är bara en kopia, på innansidan är den rätta, men endast Silbergroschen förmå vrida på den tunga ramen.

Vår kusk uppmanade oss på ett bevekande sätt, att besöka ”våra landsmaninnors”, (vi fingo sällan nöjet att identifiera oss som svenskar) de 11,000 engelska jungfrurnas benhus; men ehuru älskvärda *lefvande* engelskor kunna vara, kände vi ingen lust att se 11,000 engelska skeletter. Under anförande af sin abbedissa, S:ta Ursula, seglade de uppför Rhen till Basel och vandrade derifrån till Rom; när och hvarföre de begåfvo sig dit vet ingen, men på hemvägen dödades de af Hunnerna och blefvo begrafna i Köln. Colonia Agrippina hette staden på Romarnes tid. Neros moder Agrippina föddes här — ännu spåras en mur och några torn efter det dugtiga folket, som utförde så varaktiga arbeten. Kölns kapitolium förändrades till en kyrka år 700 af Pepins drottning.

Till sist, innan vi på eftermiddagen gjorde den lilla färden utför Rhen, vandrade vi ned på stora bryggan, som man väl aldrig kan tröttna att se. Huru friskt var det ej der ut med floden, som långsamt rullade under våra fötter. Två rör af jern hvilade på ofantligt höga pelare, så höga, att de högsta fartyg obehindradt segla upp och ned för strömmen. Det ena röret är för jernvägstågen, det andra för passagerare med andra åkdon. Solen sken mildt öfver de många tornen och deras konung, dômen; de

otaliga farkosterna, dem man upptäckte med kikaren, förlänade ett rörligt lif åt den storartade taflan.

Färden till Bonn utmärkte sig ej särdeles, landet är bördigt och vackert, men på intet vis framstående; vi började redan att knota på alla böcker och resande, hvilka skildrat sceneriet här. I qvällsmörkret anlände vi till det trefliga hotel Bellevue, der vi fingo smaka verkligt rhenvin, det röda Wahlporzheimer, och sällan har någon biffstek och vinbägare funnit hungrigare afnämare. Luften här är så lifvande och stärkande, och ehuru rätt kall morgnar och qvällar, förekommer den oss särdeles angenäm, och under dagen har solen vanligen gladt oss med sitt sken, — hvilken skilnad om man ser ett ställe, en utsigt, i dusk eller solsken, i synnerhet då November inträdt.

Vid ypperlig helsa och tacksamma öfver den lyckade färden hittilldags, vaknade vi i Bonn, och hvilken tafla utbredde sig ej från vårt fönster! En ännu grönskande trädgård sträckte sig ned mot floden, som gladt log emot oss, likt blicken ur ett kärt öga, och på andra stranden reste sig en bergskam, det ryktbara Siebengebirge. Här börjar Rhen först att bli storartad och poetisk, den har väl länge varit en bred, nyttig arbetare, men ej den romantiska, för skönhet, sång och saga omtalade Vater Rhein. En god vän hade gifvit oss ett bref till en rik köpman här, herr C., norrman till börden, vi hade skickat det tidigt på morgonen och vid frukosten kom han till hotellet. Det blef nu tal och frågor i oändlighet om vänner i Sverige, och så bjöd han oss att begagna hans vackra vagn till en färd genom Bonn och dess omgifningar. Dessa städer vid Rhen äro visst mycket trefliga, åtminstone förekom oss Bonn så. Vi hörde att en hel mängd utländingar bosätta sig här årligen, i synnerhet Engelsmän, hvilka hafva stora familjer och begränsade tillgångar, ty universitetet berömmes och

flera utmärkta personligheter äro der anstälda såsom lärare. Midt i staden äro stora, med träd planterade platser och utanför märktes hela gator af de täckaste villor med trädgårdar, alla sträckande sig ned åt den stora blå pulsådern Rhen. Det gamla slottet Poppelsdorf (fordom kurfurstens älsklingsställe) är nu ett museum för romerska, i dessa trakter upphittade fornlemningar. I botaniska trädgården gaf oss en herre, anstäld som öfvergartner, den härligaste ros, plockad ute — så nog äro vi bra lyckliga, att kylan ej kommit ännu innan vi hinna längre söderut. Man visade oss vid Poppelsdorf en pittoresk bergsstig, ledande upp till det romantiska Kreuzberg — här börja de vackra sägnerna och berättelserna om kullarna vid Rhen, men, ty värr, dem måste vi läsa om, icke höra på stället. Uti Kreuzbergs klosterkyrka finnes, säges det, den veritabla trappa af marmor, som ledde upp till Pilati palats, och en fullkomligt allvarlig person sade oss, att man tydligt kan se märkena efter de blodsdroppar, som föllo från Jesu heliga kropp. I Rom finnes också en hög trappa från samma palats och detta synes väl vara en allvarsam stötesten för rättrogna katoliker; imellertid nöta tusentals pilgrimer gropar i marmorn med sina knän. I Rom hafva de nödgats taga den utvägen, att bekläda den dyrbara trappan med bräder, så att nu få pilgrimerna nöta på bräderna i stället och hvarken se eller känna den verkliga trappan, och ändå voro vi vid Kreuzberg ögonvittnen till att den ena menniskohopen efter den andra kröpo på händer och fötter upp till kapellet, som är uppfördt öfverst på trappan. Dylika saker kan man icke skratta åt, ovilkorligt runno ändå tårarna, de sågo så innerligt andaktsfulla ut, att de väckte ens djupaste medlidande öfver att de ej skulle få höra mera om den Frälsare, som just lidit och arbetat för dem, blef slagen, pinad och törnekrönt för dem. Om

de brydde sig om Guds ord — men det göra de ej — skulle väl Jesu ord: "Jag skall der icke låta sten på sten", vara afgörande; huru skulle väl de fattiga, förföljda kristna, hvilka måste gömma sig i grottor och bergskrefvor, kunna bortföra en stor marmortrappa från romerska ståthållarens palats; återstår således endast, att dessa trappor, liksom Marie hus i Loretto, blifvit förda till Europa af englar och deremot har man intet att säga, som är bevisande nog, ty det är den allmänna, djupt rotfästa meningen, att så skett. Bonns katedral eller minster, som de här säga, var egendomlig; fem koniska torn prydde kyrkan, hvilken lär vara grundlagd af Konstantin den stores moder, kejsarinnan Helena. Naturligtvis är endast en ringa del af den ursprungliga byggnaden qvar. På Minsterplatz, bland ännu behagligt flägtande blad af det bollika accaciaträdet, reste sig Beethovens bild; träden skiftade nu i bronsens färg, men de äro förtjusande, dessa accaciakronor, man skulle vilja se dem om våren, då deras blomklasar fylla luften med vällukt. Den artige herr C. visade oss sin palatslika villa, sådana drifhus och en sådan trädgård hade vi aldrig sett. Här fick man smaka rhendrufvor af nästan alla slag, men mest roade oss att promenera längs stranden och se ned på det rörliga flodlifvet; jernvägståg gingo på båda sidor om Rhen och ångbåtar rusade förbi hvarje qvart. Hvad skulle herrarne till Drachenfels sagt, om de hade fått se en skymt af vår tids drakar? I den klara höstluften visade sig allt uti detta sköna panorama med förunderlig tydlighet. Angenämt bör det vara för dem, som hafva tid och krafter, att se die Siebengebirge på närmare håll. — Då bör man taga qvarter i Gogesberg och derifrån göra utflygter till Rolandseck och Nonnenwerth, Drachenfels och Löwenburg. Det kom mig bra till pass, att från min barndom hafva läst alla dessa sånger och sagor utantill. Några unga ber-

linskor, hvilka för första gången reste här, blefvo hänryckta vid uppläsningen af Schillers Ritter Toggenburg; han lefde väl ej här, men det passade dock in på legenden om Rolandseck. Ännu är det ett munkkloster, grundadt af riddar Roland, som kom hem från Canaans blodiga fält, att finna sin trolofvade, en Herrans brud i Nonnenwerth, ett kloster liggande på en liten grön ö i Rhen, alldeles under den gamla riddarborgen. Nunnor finnas der ej mer, de sofva dödssömnen i klosterträdgården; inga psalmer ljuda mera från ön, men Rhens vågor plaska lika harmoniskt kring dess stränder och sägnerna från Rolands klippborg och Drachenfels tala ännu för det uppväxande slägtet om forntida kärlek och trohet, öfvermod och hat, och de skola väl aldrig tystna, så länge verlden står.

Man har sagt att vinbergen äro fula, men då de nu äro betäckta med sina i brunt och purpur skiftande blad, gifva de en så vacker ton åt landskapet, att man blir intagen deraf. Vinrankan odlas minsann icke utan det största besvär, men folket är här mycket flitigt. Ända upp på bergen bära de jord i korgar och i de minsta skrefvor planteras en ranka, och som jorden är vulkanisk, är den särdeles fruktbar. De bästa drufvorna voro de små blågröna, icke stort större än våra vinbär, och ändå gifva de det bästa och eldigaste vinet. På Löwenberg vistades Melanchton och Bucer hos erkebiskopen af Wied och blefvo äfven medel till hans omvändelse till protestantismen. Här lär synas tydliga spår efter den romerska landsväg kejsar Aurelius lät bygga. Ifrån staden Rom lades stora prägtiga landsvägar ut till de yttersta ändarna af dess kolonier och på många ställen begagnas dessa vägar ännu och kunna tjena som mönster för nyare tiders väganläggningar. Sceneriet här tjusar mera än det imponerar, dess skönhet talar ej så mycket till de yttre sinnena, som till tanken och

inbillningen, och ju mera man reser vid Rhen, dess mera måste man intagas af dessa vexlande bilder. Nog får man se lika vackra, ja vackrare trakter, men ingenstädes en sådan mängd städer, torn, borgar och ruiner sammanträngda på en så kort väg. En ny syn voro för oss de stora timmerflottor, hvilka lika ofantliga bryggor komma från skogstrakterna vid Rhens källor; när träden äro sågade till stockar kastas de i floden, hopbindas, hus byggas derpå, och skepparen med sin familj flyttar dit; ty månader kunna åtgå innan dessa originela farkoster anlända till det skoglösa Holland vid Rhens mynning. Stundom föras de fram af vinden; de hafva då uppspändt ett slags segel; stundom tager strömmen dem, men ibland sågo vi dem ros fram med ett slags besynnerliga grofva åror. Egarne äro många, deras namn äro stämplade på hvar enda stock och det lär nästan aldrig hända, att de förolyckas, ehuru vådligt det ser ut. Barn och kreatur solade sig helt trefligt på det flytande hemmet.

Följen oss än vidare och I skolen få se huru vi reste än genom en dal så trång, att det såg omöjligt ut att komma fram längre; klipporna hängde hotande öfver ens hufvuden, men vägen var borrad genom dem och snart var man på andra sidan och såg andra dalar öppna sig och breda floder flyta in från höger eller venster. Ahr-, Sayn- och Moseldalarne äro ibland de vackraste. Vid Andernach utpekades ett gammalt torn, som svenskarne med en ringa styrka intagit och försvarat mot en öfverlägsen styrka; vi nickade åt de svenska kulorna, som ännu syntes i muren. Vid alla stationer var det lif och rörelse, vackra brokiga drägter, trefnad och välstånd visade sig öfver allt — en herre, som kom från Berlin var hemma här och redan långt förut tog han fram sin näsduk, och i förtjusningen att återse de sina, fick äfven den hvita yllehalsduken tjena som vimpel åt den

venstra handen. Dylika händelser gå oss till sinnes och man vänder sig helst bort från dem.

Huru präktig framträder ej fästningen Ehrenbreitstein med sina i terrasser stigande vallar på den venstra Rhenstranden och till höger Coblentz på en halfö, der Mosels böljor sammanflyta med Rhens. Här var det, som romarne slogo sin brygga öfver den sistnämnda floden liksom många hundrade år senare Napoleon I; vi undrade om ej Napoleon III, Cesars och sin store farbroders beundrare en gång skall försöka följa deras exempel, men icke måtte det lyckas honom här, under det stolta Ehrenbreitsteins kanoner. I närheten låg det vackra slottet Monrepos uti det lilla hertigdömet Wied, och der har vår hertiginna Sophia* tillbringat en stor del af sin ungdom hos sin syster; de båda furstinnorna voro afhållna och älskade af hela traktens befolkning, berättade man.

Reser man här sommartiden, så är det angenämast att fara med ångbåt och stanna der man vill och göra små afvikningar uppåt bifloderna inåt Nassau till Ems, som förtjenar att ej förbigås; då först njuter man af denna trakt. Huru förtjust man skulle bli, om man finge vara här i Maj; nu fingo vi blott smak derpå.

Vi stannade i Coblentz öfver natten, M. följde med, men vi togo icke stort intresse uti att beskåda Ehrenbreitstein; en preussisk major var så artig att förevisa fästningen; ty en officersmössa, om den än är ifrån antipoderna, förvärfvar alltid uppmärksamhet och artighet i Preussen. Ifrån en kanonglugg hade vi den guddomligaste utsigt öfver det gamla Coblentz och tröttnade ej att beundra dess härliga läge; af den tilltagande morgontrafiken märktes, att vår restimme ej var aflägsen, så besöket blef ej alltför långt. Här i Coblentz delade Carl den stores söner sin faders stora rike.

* Nuvarande drottningen af Sverige.

I kunnen icke tänka er huru eget det var på aftonen, innan vi kommo till hotellet, att stå på Moselbryggan och se huru det ena ljuset efter det andra tändes i Coblentz; gaslyktorna vid kajerna och på bron återspeglades i vattnet, längs stränderna blänkte lokomotivernas eldsögon, rök och lågor frustade ur deras gap, och än skymdes de af klipporna, än rusade de fram på ett annat ställe, liknande mera sagans vidunder än något annat i verlden.

Färden med 11-tåget till Bingen är rhenresans glanspunkt; vi stannade snart igen på en täck station, Kapellen, vid Lahns utlopp i Rhen, ty meningen var att bese den ståtliga borgen Stolzenfels, inredd som en forntida riddarborg; för det mesta är den bibehållen i sitt medeltidsskick, men naturligtvis kunde den ej bebos af nuvarande preussiska drottningen utan betydliga renoveringar. Vägen dit upp från stranden går i zigzag och erbjuder de härligaste vyer vid hvarje vändning. Aldrig tror man sig kunna rida dit upp, när man står på stranden och blickar mot höjden, men det går särdeles bra att komma upp, både för åkande och ridande. Vi gjorde här en intressant bekantskap, som vi funno oändligt mycket hyggligare än dess rykte, nämligen med åsnornas eller borickornas slägte. Vi skrattade muntert åt hvarandra, och våra berlinskor, hvilka gjorde samma tur. De voro enkla och hjertliga, unga och ”entzückt”, som endast tyskor kunna blifva, ty de äro visst af naturen det mest entusiastiska folk i verlden; dessa voro ”schwärmerisch”, men på ett angenämt och tilltalande sätt. Denna vandring genom riddarborgen, nu så tyst och öde, var af rikt intresse, ty man såg tydligt huru allt varit i forna dagar, i synnerhet utanför på vallarne och uppe i tornet, der vaktaren satt och bespejade hela nejden. Riddarsalen med sina historiska taflor ville man hafva stannat uti, men man fick lof att följa med sällskapet, ej gå och filoso-

fera på egen hand, som dock är så roligt. ”Die Frau Castellanin sjelf”, en ung intagande fru, mycket intelligent, var så god och förde oss omkring; ty en af damerna var slägt med henne och den person, som eljest skötte detta åliggande, var borta. En sak bedröfvade oss jemt, och detsamma känna visst alla resande, att ej minnet kan bibehålla allt hvad man i ungdomen hört och läst, ty då skulle hvarje sak få ett högre värde genom tankeförbindelser med det förflutna, så väl inom diktens som historiens verld. Lären derföre och gömmen, och resen sedan!

Slottet Marksburg skall vara alldeles oförändradt, med mörka underjordiska gångar, dystra fängelser och pinokammare, men vi voro ej utkomna för att nedtyngas af sorgliga bilder och foro det förbi. Uti borgfruns rum på Stolzenfels var ej på långt när så trefligt, som i en nutidens boudoir, de nöjde sig fordom med bra mycket mindre af lifvets beqvämligheter, än vi, så att, ehuru angenämt det är att vistas i en restaurerad ruin, som denna, kunna vi tacka Gud, att de flesta af vår tids qvinnor hafva ett vida trefligare hem, än medeltidens borgfruar. Rummen med de tjocka murarne, de smala fönsterna och de gapande afgrunderna inunder voro visst mera lika fängelser än hem.

Vid Boppard bör den resande se upp till Sternburg och Liebenstein, hvilka egare älskade samma tärna och stridde om hennes egande så ihärdigt, att båda stupade; nog tyckas de hafva tagit kärleken på allvar den tiden. Nu hade vi Nassau till venster och så fort de hörde att vi voro från Sverige, frågade våra reskamrater efter ”unsre Prinzessin”, som de icke nog kunde prisa för godhet, förstånd och kunskaper.

Katten och Råttan äro två andra borgar, hvilka hade ungefär samma historia, som de ofvannämnda, men här segrade Råttans egare; ingen af dessa borgar är särdeles

rymlig, det är ej heller underligt, när allt tillbehör, sten, murbruk och plankor måste föras upp på lastdjurs ryggar. Vid den beryktade Lurleyklippan, som lodrätt stupade ned i floden, sågo vi ty värr ej till den omtalade vattennymfen, hvilken tjusar vandraren med sin sång; hon har visst blifvit bortskrämd af jernbantågen och dessutom var det nu full dager. Det ryktbara ekot fingo vi höra på ett mindre behagligt och alls icke poetiskt sätt, ty den gälla lokomotivpipan mångdubblades, tills man förtviflad stoppade fingrarna i öronen. Stationen S:t Goar nära Lurleyklippan var bra täck. Huru roligt att en gång få göra en picnic till Lurleys grotta och hvem vet hvad som framdeles kan hända. Ända till femton gånger lär ett ord här återupprepas och det är nästan för mycket af samma sak, äfven om det är aldrig så lustigt.

Till Rhen flyter ej mindre än 270 större och mindre bifloder. Litet bortom S:t Goar finnas sju undervattensklippor och sagan berättar att de äro sju systrar af slägten Schomburg, hvilka voro så stolta och hårdhjertade, att de till straff förvandlades till dessa afskydda och fruktade klippor i Rhenfloden. Vid Gutenfels och Stahleck finnas äfven spår efter vår store Gustaf Adolfs tåg för att rädda protestantismens sak; det gjorde våra hjertan godt att finna, det minnet deraf ändock lefver i tyskarnes hjertan, det var som en helsning från fäderneslandet. Dessa små detaljer berättades af en hygglig gammal herre, som eger stora vinberg vid Mainz; denna trakt anses vara den bästa för vinodlingen och han beskref den i alla dess egendomligheter för oss. Han visade att många af dessa berg voro konstgjorda, murade i terrasser åt solsidan, flera af dem liknade pyramider med trappsteg och på hvarje steg voro jord och gödsel utbredda och hvar enda ranka på det omsorgsfullaste rensad, qvistad och uppfästad till att emottaga

ljus och fuktighet; lifligt afmålades här Bibelns ord om den gode vingårdsmannen, som ansar och sköter sin vingård samt skär och tuktar hvarje enskild ranka, "att den mera frukt bära skall" — der är äfven rum för alla jordens folk i den vingården. Han går omkring och kallar dem under lifvets alla åldrar, samt beder dem ej stå sysslolösa på verldens torg, utan komma och arbeta i sin vingård — ännu i elfte timmen är det ej för sent, Han kan äfven då finna dem arbete.

Man säger att i uråldriga tider en stor sjö fans i denna del af Tyskland, som sträckte sig ända till Basel. Vid Bingerloch bröt vattnet sina klippbojor och kastade sig ut i Rhendalen och sökte sig väg till hafvet. Här i närheten af floden Nahes utlopp i Rhen ligger Kreuznach, så omtyckt på senare tider af svenskar. Nahes vatten är brunt, Rhens grönt och en annan biflods rödaktigt; man kunde en stund tydligt urskilja de tre olika flodernas strömdrag, tills de två mindre uppgingo i den större och mäktigare flodens. Ett ensamt torn, Råttornet, hade en sorglig historia; för länge sedan bodde en biskop Hutto på en skön borg, han samlade stora förråder af säd och sålde deraf till de fattiga för ett högt pris; då pengarna voro slut, gåfvo de honom kreatur, husgeråd, allt — tills de intet egde och nu fordrade de, att han skulle gifva dem för intet tills den goda tiden komme igen. Han samtyckte och samlade alla i en stor lada, der han ville gifva dem hvad de behöfde. Alla dörrar tillbommades sedan och ladan antändes och de fattiga inbrändes. "Nu har jag skyddat min säd för dessa farliga råttor," sade biskopen förtjust; men hvad händer. Följande dag var i kök och visthus allt förtärdt af råttor, likaså i kornbodarne och magasinerna, i sjelfva matsalen hade de uppätit biskopens porträtt och derifrån nalkades de till hans sofrum; en tjenare

bad honom fly till sitt andra slott vid Bingen — han gjorde så, men snart såg man en ofantlig skara råttor i antågande; då murade biskopen igen hvarje port och spricka i borgen och inneslöt sig i ett högt torn, hvars murar voro famntjocka; alla hans tjenare flydde, den mäktige mannen satt der ensam och svälte ihjäl, — hans kropp blef uppäten af råttor, de banade sig småningom väg till honom under jorden. Uti alla folksägner ligger nog någon sanning till grund och de hafva åtminstone alltid någon moralisk tillämpning, — ty inga värre fiender kunna finnas än de tysta, långsamt gnagande samvetsqvalen; man må borra sig ned i jorden eller mura in sig i torn, de kunna ej utestängas tills man sökt ro och läkedom der de *allena* kunna finnas.

Vid passerandet af Johannisberg hörde vi, att hvarje tumsbredd jord der är af värde, knapt ett träd ser man här, vin — vin pressas ur hvarje torfva, kan man bildlikt säga. Floden var 2,000 fot bred och smyckad med täcka öar. För älskare af Johannisberger vill jag nämna, att drufvorna pressas ej förr än de blifvit skämda och att hvar enda en, som faller på marken, upplockas. Hela drufmustmassan skickas till de stora vinuppköparne, hvilka sedan bereda drycken.

Vid middagstiden kommo vi till Mainz, en starkt befäst stad. Kejsar Augusti styfson Drusus påstås hafva påbörjat dess befästande; ett rundt torn, som utvisades för oss som hans graf, syntes kunna trotsa årtusenden ännu. Domkyrkan, äfven mycket gammal och ej särdeles vacker, är full af monumenter; det öfver Frostrada, Carl den stores älskade gemål, samt minnessångaren Frauenlobs förtjena att betraktas, — de äro förflyttade från ännu äldre men förstörda kyrkor. Namnet säger oss af hvad art Frauenlobs diktkonst var, och att damerna voro tacksamma kan man

veta derigenom, att han bars till grafven af åtta ädla damer, och då det gamla monumentet, en enkel röd marmorskifva med hans bröstbild på, af tidens tand förstördes, hafva vår samtids tyska qvinnor låtit af Schwanthaler i München, den utmärkte bildhuggaren, förfärdiga ett ståtligt monument öfver Frauenlob. Thorvaldsens mästerverk, Johann Gutenberg, är upprest i denna Gutenbergs fädernestad och väl må boktryckerikonstens uppfinnare vara värd ett monument, men eljest är det tröttsamt i Tyskland att se hvilken vurm råder för resandet af minnesvårdar öfver personer af allt utom verldshistoriskt rykte.

Om aftonen voro vi nere uti stora salen på Rheinischer Hof och superade; midt emot satt en liflig fransman, han var så rolig och vi kommo till slut i samspråk. Bland annat voro hans väderspådomar (bekräftade af flera tillstädesvarande) högst märkvärdiga, och som han spådde snö och oväder, beslöto vi att ej längre dröja här, ehuru angenämt tiden förflöt, utan fullföljde en af våra först uppgjorda planer, att fara till Paris öfver Belgien. På morgonen lemnade vi Mainz och foro till det sköna Wiesbaden; det är en af de vackraste brunns- och badorter i Europa, säges det; en sådan park der är! men denna tid på året var det naturligtvis ej så vackert, som i sommarens fägring. På ungefär fem timmar foro vi till Köln den samma sträckan, som vi tagit dagar att fara ned, men nu reste vi på andra Rhenstranden och kunna säga att vi fingo en rätt tydlig bild af hela denna nejd. Boende på ett helt annat slags hotell än vi hade sist, nämligen hotel du Nord, alldeles nere vid floden, hafva vi ett så vackert och trefligt rum, med utsigt åt bryggan och dômen, som vi i morgon skola lemna, för att vända kosan till Brüssel. Att resa är ändå bra besynnerligt för den, som ej är van dervid — intet hem, bara hvila för en natt eller två och så ett an-

nat tillfälligt qvarter, vårt enda ordentliga göromål är skrifva och studera Bradshaw och Bedæcker, en vänlig afskedsgåfva från en god vän i Göteborg, den vi sålunda dagligen hafva i minne.

Brüssel 24 Nov.

Vi gjorde en kort morgonresa från Köln till Aachen, Aix la Chapelle — och om man skall döma af sina känslor då vi lemnade Tyskland, höra vi bestämdt till den germaniska racen, ty det var som ett främmande land, när vi öfverskredo gränsen och ej mera hörde tyska talas. Aix la Chapelle var en prydlig stad, må ni tro, vi togo en droska på timme och det gör saken ganska lätt, om man nöjer sig med en flygtig öfverblick af ett ställe, när man behöfver spara tid och krafter. Der domkyrkan nu står hade Carl d. store bygt sitt kapell 796 — det invigdes af Påfven Leo III med 365 erkebiskopars och biskopars hjelp. Till vår ledsnad berättade man, att kejsarens graf var tom, han hade blifvit kanoniserad af påfven Pascal III och hela hans kropp fördelad till reliker. Hade denne kraftige, förståndige man anat, att en sådan ära skulle beredas honom efter döden, hade han visst protesterat deremot. Kyrkans chor är härligt, nästan svindlande högt. Det var med stor möda vi sluppo se relikerna; vi måste upprepade gånger säga: "vi äro protestanter, vi kunna ej se dem med sådana ögon som ni." — "Nå, vill ni ej se Frälsarens läderbälte?" — "Har han haft något", svarade P. "det kan väl ingen veta med säkerhet?" — "Jo, min herre det är authentikt. Så finnes här vår frälsares gissel, en högst helig och dyrbar relik, som skaffar syndaförlåtelse blott med att ses på; den Helige Simeons arm, märk bara, *den* med hvilken han omfattade Jesusbarnet." Vi gingo derifrån tigande, ty vi ville icke såra hans känslor, efter

han tycktes tro på dessa ting, men icke heller begapa hvad som vi funno endast ömkligt och motbjudande.

De heligaste relikerna visas endast hvart sjunde år en gång och då strömma hundratusentals menniskor till Aachen. De märkvärdigaste uppräknade sakristanen, sedan vi betalt honom utan att han visat oss sina dyrbarheter. En bomullsklädning, 5 fot lång, tillhörig jungfru Maria, Jesu lindakläder af gult kläde, en af Marie hårlockar och Carl den stores arm, — som en anatom bestämdt förklarat vara ett ben af ett fyrfotadjur.

Baden ligga midt uti staden, de lära vara ypperliga, men särdeles obehagliga, luften kändes svafvelaktig i grannkapet. Kl. tolf voro vi vid jernbanan igen och funno stort behag i de med varmt vatten fylda bleckpallarna man här gaf oss. Denna resa fingo vi också hyggliga, belefvade menniskor i sällskap; detta är en icke ringa gåfva af alla goda gåfvors gifvare. Att kunna uttrycka sig någorlunda begripligt på främmande språk är äfven en stor förmån, det leder till större kännedom af lifvet och menniskorna samt gifver färg åt allt hvad man ser. Under denna kalla tid på utresan åkte vi i första klass, och det måste tilläggas, att då är man mera säker på att finna fint uppfostrade menniskor, ty de flesta åka eljest i andra klass. Strax utanför Aachen lågo ruinerna af Carl den stores lustslott, Frankenberg, der hans gemål Frostrada dog. Om henne vilja vi berätta er en saga. Hon egde en förtrollad ring, som icke blott förlänade hennes gestalt i lifstiden en oförliknelig tjusningskraft, utan äfven bibehöll skönhet åt hennes lik. Carl lade henne i en glaskista och lät sorgen öfverväldiga sig till den grad, att han aldrig lemnade den, hvarken natt eller dag. En vis man hade fått veta hemligheten och en dag, då kejsaren utmattad af sorg och vaka inslumrat, öppnade han kistan, tog bort rin-

gen och kastade den i slottets vallgraf. Nu var förtrollningen löst, förgängelsen visade sig och kejsaren tillät att hon blef förd till Mainz och begrafven der.

Hela Belgien är som ett lefvande väsen, det andas genom otaliga fabriksskorstenar och arbetar genom tusentals rullande maskiner och hjul. Eget nog fans ej den engelska stenkolsluften, allt såg så fint, ljust och leende ut. Jorden var odlad som Englands, lika grönskande gräsmattor och stora lummiga parker; men ett egendomligt drag bemärktes i Belgien, som ej återfinnes i England, — vid hvarje station massor af prester med bredskyggiga hattar. Hattarne voro något vexlande i form och storlek, derigenom utmärktes de olika andliga samfunden. Äfven i rockarnes snitt skilde de sig något. Fulast voro de, hvilkas brätten på sidorna voro uppfästa, ty det blef en hiskelig båtform; andra hade alldeles sådana trekantiga hattar, som man ser på Ludvig XIV:s hofdrägter. Jesuiterna igenkändes på det blåa bandet kring hattkullen och af ett egendomligt slutet, halt och slipadt utseende. Antingen undveko de ens blick eller ock tycktes de vilja genomborra och skärskåda ens innersta. För oss i Sverige är denna massa af katolska prester en ovan syn och man kände sig nästan ängslig, om man kom i samma vagn med ett par; de följas alltid åt två och två "för att följa lärjungarnes exempel, hvilka utsändes två och två", upplyste en, "för att bevaka hvarandra och aflemna berättelser för superiorn," svarade en annan person. Det kan nog finnas mången from och kärleksfull själ ibland dem också, men de gjorde intet behagligt intryck och obegripligt syntes det oss, hvarföre sådana massor ständigt voro ute och reste; det var dock icke någon kyrklig fest någonstädes i dessa dagar, utan under våra turer till Mecheln (Malines) och Antwerpen (Anvers) de påföljande dagarne gjorde vi samma iakttagelse. Ifrån Lüttich

(Liège) hade vi två högre jesuiter med, ty de öfriga åkte i andra klass; de hade intelligenta ansigten, men suto orörliga som bildstoder, endast mumlande böner ur sitt breviarium, så kallas deras bönbok, och allt emellanåt släpptes en kula af radbandet mellan deras fingrar; det är ett egendomligt sätt att bedja och ovilkorligen föllo Frälsarens ord i Math. 6: 5 v. oss i tankarna.

Aldrig hade man kunnat ana, att den frukt, som bjöds oss vid stationerna, var god; men det var den ändå. Tänken er nämligen päron som barnhufvuden, hvilka kostade 1 franc; vi köpte ett och det var förtjusande, liknande våra gråpäron, man behöfde dock vara två, för att orka med ett. En stund sysselsatte vi oss att ordna de pengar vi vexlat; i stället för Thaler hade vi köpt guld, ty Napoléondors gälla nu mera öfver allt. Vi trodde oss obemärkta och lade dem endast i olika portemonnaier, emedan det var vårt sista bestyr i Köln — då sade en af herrarne på engelska: "för all del, visen aldrig att I hafven pengar på er, när I ären i jernvägskupéer; äfven i det allra bästa sällskap kan man ej vara säker, och minst i första klassens kupéer, ty der anse ficktjufvar det finnes mesta hopp om att få en god skörd." Vi tackade hjertligt den vänlige mannen; han såg likväl aldrig pengarne, de voro inlagda i papper och förseglade; denna lärdom lade vi på minnet och förlorade aldrig något, värdt att tala om, under hela vår resa.

Sedan vi både nu och vid andra tillfällen sagt "vi äro svenskar," gjorde vi den glädjande erfarenheten, att utlandet måtte fått bättre reda på oss det sista tiotalet af år, ty de förblandade oss ej med Schweiz, som vi hört sägas förr var vanligt. Denna dag färdades vi med personer, så väl underrättade i våra både sociala och industriela förhållanden, att vi förvånades. Carl XV:s liberala politik och popularitet jemfördes med deras egen Leopolds,

det måste vara en god och en stor man på deras beskrifning, den gamle konungen. Innan våra jesuiter inträdde i kupéen beklagade herrarne det olyckliga inflytande presterna, som biktfäder, egde öfver hustrurna; på deras inrådan handla de ofta tvärt emot männens önskan, ja fördölja t. o. m. sina handlingar för mannen, om presten det så fordrar. Efteråt samtalades endast halfhögt och om likgiltiga saker, det syntes oss som voro herrarne sjelfva ej alldeles fria från de vördige fädernas inflytande, *när de voro i deras närhet.*

Städerna ligga i allmänhet utmärkt vackert vid en flod; Tirlemonte har man djupt under sig. Höjder omgifva dem, jernvägen går på en hög bank, vi äro nu i provinsen Brabant, spetsarnes hembygd. Liège, Belgiens Birmingham, är bygd på en udde vid floderna Ourthes och Meuses förening. Der finnas ofantliga kolgrufvor. Erkebiskoparne af Liège voro mäktiga män på sin tid, jag satt just och undrade, om min vis à vis kunde hafva denna höga värdighet; en rad af prester följde honom verkligen ned till platformen och visade honom stor vördnad och kallade honom monseigneur. I så fall hafva dock tiderna bra mycket förändrats, ty historien omtalar ju, att en biskop förde krig mot sin länsherre Carl d. djerfve af Burgund, som blef segrare efter en långvarig strid, då Liège, 1468, nästan jemnades med jorden.

Vid en liten täck station, Pepinster, afgick en bibana till Spaa. Der är ej fullt så lifligt, som i förra seklet, ty nyare badorter hafva uppstått, men der är alltid ännu en stor spelbank och den hålles af erkebiskopen af Liège, som deraf drar stora inkomster!

Landet Belgien är vackert, fullt af blomstrande städer och byar, välmågan tyckes allmän. Det hade varit roligt att våga stanna något och bese flera af de egendomliga

gamla städerna; men vi hafva November och det brukar blifva en liten vinter här före jul, säga de infödda. Af den ene af våra reskamrater fingo vi anvisning på ett gediget och trefligt hotell i Brüssel, i den gamla staden, "Hotel de Hollande" kalladt. Vid ankomsten till stationen foro vi genast dit och blefvo trefligt inlogerade, der såg verkligen gammaldags ut, stora mörka hus, götiska kyrkor, trånga gator och smala torg.

Det var mera som i en pension, ty flera bland gästerna vid table d'hôte voro hvardagskunder. En treflig bekantskap gjorde vi med en jernvägsingeniör, som är bosatt i Belgien sedan flera år, hans familj bor i Skottland och han gör en trip och helsar på dem hvar annan månad. "We are very happy my wife end I," sade han förmodligen, till svar på ett förvånadt uttryck i M:s ansigte, ty ingenting yttrades naturligtvis. Nu började vi skratta, ty det lät så lustigt. Det är en mycket lugn och sällsynt huslig lycka åtminstone, när man och hustru råkas en dag så der sex gånger om året, i synnerhet då skilsmessan är frivillig.

Brüssel är en förtjusande vacker stad. Vid femtiden gingo vi ut med skotten, hvilken tycktes trifvas så väl i Brüssel, att han derifrån skötte sitt jernvägsarbete i Holland. Aftonen var klar och kall och vår promenad mycket behaglig; stora torg och vackra gator utmärka den nyare delen af Belgiens hufvudstad. Man har kallat Brüssel för "lilla Paris" och det gör det nog skäl för i mera än ett afseende, ty folket såg just ut, som man är van att tänka sig fransmännen till väsendet, lifliga, språksamma, muntra och särdeles eleganta hvad toiletterna beträffade. Bodarne voro magnifika och parkerna och promenaderna hvimlade af folk alla timmar på dagen. Gamle kung Leopold bor jemt på Laeken, ett lustslott ej långt från Brüssel,

kronprinsen var borta för sin helsa, men hertiginnan af Brabant, en fin och nobel dam, fingo vi se flera gånger med sina små barn, både på museum och promenaden. Alla de kungliga berömdes såsom goda och aktningsvärda personligheter, man beklagade blott, att kronprinsen var så svag till helsan.

Aftonen suto vi omkring brasan i matsalen och hörde vår skotte berätta folksagor från Skottland och Belgien. Här i det gamla Burgund finnes rätt mycket ämne för saga och sång. Bondfolket, som vi sedan sågo på närmare håll en och annan gång, talade ett alldeles obegripligt och särdeles fult språk, wallonska; de voro vackra och ståtliga, med prydliga drägter och gingo omkring med frukter, grönsaker och sköna blombuketter.

Dagen derpå gingo vi på torget med värdinnans kokerska och det var så innerligt roligt; en korg på armen fulländade illusionen att vi bodde i Brüssel och att jag skulle förse mitt hushåll. Madelon var förtjust och låtsade vara kokerska och frågade "Madame" om allt möjligt, hvarpå gafs besked, och så köpte vi det bästa, som fans på torget till middagen. Hvilken brokig tafla det torget erbjöd; visserligen ej så lysande, som en dag i maj då der är blomstermarknad, hvilket den utmärkte och snillrike målaren, grefve G. von Rosen med lefvande drag återgifvit i aqvarell, med alla möjliga korgar, bord och stånd, der folk af alla klasser trängas och knuffas; det hela var dock ett brokigt virrvarr, som för en stund var fängslande. På rådhusets trappa hvilade vi ett ögonblick, för att se huru det hela tog sig ut på afstånd. S:te Gudule, den präktiga domkyrkan, höjde sig majestätiskt midtför och grefvarne Egmonts och Hornes palatser betraktades med icke ringa intresse. Schillers mästerverk blefvo lefvande med denna omgifning — det var här på torget halshuggningen egde rum. Det var

dock ej tid att drömma länge, ty klockorna tillkännagåfvo att frukosttimmen på hotellet var inne och vi och "frun" halfsprungo hem.

Vi fingo inga bannor, hvarken af värdinnan eller herrarne, hvilka tvärtom prisade våra uppköp, ty smakligare fårkotletter kunde man ej önska sig. En husmor utrikes har bra lättvindigt mot i Sverige, här köpes för dagen och nästan allt färdigt; ingen tvätt och ingen strykning hemma och behagliga voro tvätterskorna, sjelfva näpna och nystrukna från topp till tå, och kläderna voro hvita och välluktande, ingen såplukt, som hemma ofta följer med, om man lemnar bort sin tvätt.

Nå ja, efter frukosten gingo vi samtliga, Monsieur och Madame också, till S:te Gudules katedral, der en stor musikfest firades till S:te Céciles ära. Hvilken glad och treflig domkyrka! Uttrycket må förlåtas, men det är en sanning. Stora målade fönster, de flesta, sades det, moderna, kastade floder af ljus i de breda hvalfven; en glad menniskomassa böljade fram och åter, skrattande och konverserande; det var en härlig musikfest: de förnämsta artister när och fjerran hade infunnit sig, att hedra S:te Cécile, musikälskarinna par excellence bland katolska helgon. De skönaste kransar af lefvande blommor prydde bilder och altaren; det hela var så lefnadsgladt som möjligt. Dagen derpå voro vi i engelska kyrkan. De välbekanta psalmerna och bönerna klingade nu hemlikt; äfven de söta ljuslockiga barnen i sina mörkröda yllekoftor tycktes alla så bekanta, att man frestades tilltala dem.

På middagen gjorde vi en utflygt till Mecheln, ryktbart för dess stora maskinverkstäder. Skotten följde oss som vägvisare och det förökade nyttan och nöjet för P.; Madelon sprang efter dem, som en liten hund, rädd att gå ensam bland alla dessa hemska, surrande hjul. Lyckligtvis

hade vi vackert solsken, men kallt började det nu bli i luften. Hvilken underlig gammal stad är ej Mecheln, icke likt någonting vi sett förut: gröna, gula och röda hus stå bredvid hvarandra, bjerta och nymålade; de flesta äro dock gamla och bedagade, det synes på den egendomliga arkitekturen; breda vallgrafvar omgifva staden. Domkyrkan här mycket egendomlig, så väl in- som utvändigt. Nu nöjde vi oss med ett flygtigt betraktande af staden; men onekligen vore mycket af intresse att se och höra i Belgien, om man hade god tid.

Här, som i Holland, är allting så fint och putsadt; det ser ut som vore gatorna tvättade och husen likaså. Man påstår att en stad i Holland omtalade sina öden ifrån den dag en resande "spottade på torget." Vi läste högt om aftonen på hotellet ur Nederländernas historia, som skotten hade, herrarne spelade schack och hörde på bitvis. Sedan gick Jane ut till Madelon i köket och såg på huru hon tillagade en flamländsk rätt, som vi tyckte var utmärkt, men ty värr nu glömt; litande på godt minne skrefvo vi ej upp ingredienserna. Hela vår vistelse här i Belgien har varit särdeles "gemütlich", såsom tyskarne så bra uttrycka sig.

Brüssel, ehuru hufvudstad, gör ej intryck af en stor stad, det är kanske emedan den är så redig; inom några timmar kan man orientera sig fullkomligt på dess gator. Det kännes underligt att se detta hvimmel af alla slags menniskor och ljus i fönstren, samt familjer samlade vid théborden. Huru många olika menniskor lefva ej här med så olika uppfattningar af lifvets värde, lycka och glädje, dem man aldrig på jorden skall skåda, men en gång efter tiden möta. — Ömma föräldrar, kära barn samlas väl der kring hemmets härd, men också uppföras i dessa stora städer scener, hvarifrån till och med inbillningen vänder

sig bort och fasar. Denna ensamhet midt ibland ett helt främmande folk gör en så vemodig. Vi likna små leksaksbåtar ute på verldshafvet, ofta skenbart redlösa och värnlösa, men styrda och ledda ändå med fadershand!

I lördags besågo vi galleriet, der Rubens och de andra mästarnes taflor äro uppstälda uti de forna ståthållarnes palats. Hvilka scener och intriger hafva ej här utagerats och nu blicka endast stumma taflor emot den vandrande och de stora lefvande hafva tystnat för alltid och glömts, fastän de i lifstiden förmått inverka på nationers öden — för att återkomma till Rubens, så är det ett eget snille hos den karlen; han kan måla täckt, skönt, gripande, men gör det sällan, utan är oftast oskön, otäck, frånstötande — dock lefva hans bilder; vi kastade nämligen ögonen på en martyrdom, som var till en förvånande grad sant målad, men så ohygglig; — det var svårt att blifva den bilden qvitt. Ack, att ej stora målare välja både sköna, ädla och stora handlingar till ämnen! Det behöfs ej att konsten uteslutande väljer andeliga ämnen, det finnes mycket rent menskligt stort och godt, men blott få af äldre och nyare artister måla idéer. Holländarne t. ex. nedlägga hela sin konst uti ett köks inrede, ett dukadt bord, några fulla bönder och låga dryckesgillen. Blomster- och fruktstycken säga oss ej heller stort; de hafva dock härliga sjö- och landskapsstycken, men deras andliga taflor äro vanligen så krassa, att det väl ej är möjligt att något hjerta kan klappa af andakt eller högre aningar vid åsynen af dessa feta madonnor och ännu mera jordiska gudabarn; de må vara förträffligt målade efter naturen, men hvilken simpel natur! Oss roade deremot mera den i samma palats förevisade samlingen af alla möjliga slags maskiner, hus, portar, trappor, väfstolar, båtar, karakteristiska för landet; i början trodde vi det vara en ofantlig leksaksfabrik, men vid

närmare påseende befans det vara de utmärktaste modeller af alla slag.

Jernvägarne i Holland lära möta stora svårigheter för de ofantliga skyddsarbetena mot vattenöfversvämningar. Vår vän K. har gått omkring med P. i staden och framdragit det, som kunde vara nyttigt för honom, derunder har M. varit ute på egen hand och, hvad tycks, det har varit en skarp strid emellan M. och K.; han ville föra oss med sig till Amsterdam i dag, för att der se allt märkligt; men M. segrade, han fick resa ensam dit och vi stannade i Antwerpen och väl var det, ty luften har varit vinterlik och medan vi sågo oss om i Anvers utbröt en riktig snöstorm — vi längta nu bara härifrån till sol, värme och bref, ty som ingen hemma anade denna afvikning, hungra vi efter hemnyheter och de utländska tidningarna gifva ej vidlyftiga notiser om Sverige. Anvers var dock rätt intressant att se och vägen dit en fullkomlig trädgård, kantad med villor, byar och landtliga slott. Skotten och vi foro dit i morse; resan är helt kort och vi hunno godt se det hufvudsakligaste, då man ej hade tid, lust och krafter att grundligt studera allting. Schelde ville vi betrakta i den stad, som så ärofullt försvarats af sina borgare mot förtrycket, Anvers kunde vara värd ett besök då man var det så nära. Det är en fallen storhet; husen, gatorna, torgen tillkännagifva en hög grad af välmakt och folkrikhet, ehuru man ej ser till det nu; präktiga alléer pryda vallarna och löpgrafvarna, som ännu omgifva staden. Den märkligaste delen deraf har långa, krokiga gator, hvilka ormlikt slingra sig ned till Schelde, der präktiga hamngator, dockor och kajer ingifva höga begrepp om hvad staden fordom varit. Vi kastade nyfikna blickar till andra stranden, det gröna, idoga Holland, som vid en annan årstid och under andra förhållanden skulle varit ett stort nöje att besöka. Der ser

man hvad ett litet land med en kraftfull, gudfruktig och arbetsam befolkning kan åstadkomma, större ära är den värd, som med liten makt och litet land gör sitt ord gällande genom inre sjelfmedvetande och harmonisk utveckling, och få länders historia är så intressant och lärorik, som Hollands och Nederländernas eller Belgiens. Aldrig kunna Egmonts och Hornes samt Wilhelms af Oranien namn dö ut, tvärtom, de komma hvarje varmt hjerta att klappa af sympati. Kapten K. presenterade oss före skilsmessan för en hygglig holländare, bosatt i Antwerpen, och denne förde oss omkring med stor välvilja, så att ni se huru väl Herren ser om oss i de främmande landen, på det vi ej skola finna det för ensamt. I Belgien kände vi ingen menniska, men hafva uti lärorikt sällskap fått se mycket vi ej anade. Kapten K. var en riktig skotte, styf och stel utvärtes, men med ett uttryck af trohjertadt allvar i blicken, och då han vinkade oss sitt farväl ur jernvagnen, var M. barnslig nog att fälla tårar af saknad, ty på resor mera än annars känner man lifvets korthet och blir mera förtrolig under några dagar, än hemma i månader. Vi sakna honom äfven i qväll, i synnerhet P., ty matsalen på hôtel de Hollande är ej på långt när så treflig i qväll, som de andra aftnarna, då herrarnas småprat och rasslet af tidningarna accompagnerade M:s skrifning. Vi söka upp de varma och väl upplysta matsalarna, hvar vi äro under denna resa; ty som qvällarna äro mörka och resandena ganska få, är det lifligare och man inhemtar mera om lokala förhållanden, får bättre reda på allt, då alla äro artiga och gerna gå en tillhanda med upplysningar. Kl. 9 draga vi oss till vårt enskilta rum och snart somnar P., men M. har så mycket att läsa och skrifva, att hon ofta hör klockan slå 12 innan ljusen släckas. Resa med nytta och eftertanke är minsann intet dagdrifvarelif, utan allvarsamt arbete; men när man

en gång flugit ut i verlden, skall man samla så mycken honung som möjligt hem till kupan, att tära på med ungarna små. Som I finnen är detta ingen ordentlig resebeskrifning, utan bara lätta ströftåg ur minnets verld, och händelserna berättas litet huller om buller. Således hafva vi åter lemnat Antwerpen ur sigte, fastän det är Rubens, Van Dyks, Teniers samt många flera målares födelsestad — men ännu litet mera härom innan vi öfvergifva Belgien (som blir i morgon) för Paris!

Vi åkte först till citadéllet, en af de märkvärdigaste och starkaste af nutidens fästningar, beherskande Scheldes inlopp. Hvilka storartade planer hade ej Napoleon och huru olyckligt för verlden och England i synnerhet, om hans framgångar varit lika oförminskade, som hans genialiska planer. Vägen dit gick genom Antwerpens börs, som i forna dagar spelat en så framstående roll; den liknade nu en ruin, endast murarne qvarstå efter dess brand, himmelen bildar taket, men den tjenar ännu under sommaren till samlingsplats för de handlande, liksom i forna dagar, ehuru dess glans är förminskad. Domkyrkan och Place Verte, der Rubens staty är upprest, utgjorde sedan vårt mål. Är Kölnerdômen en psalm i sten, så är *domkyrkan* här en spets i sten, men hela verlden känner dess beundransvärda bildhuggeri och snideriarbete, hvarföre jag ej skall slösa ord derpå. De berömda klockorna med olika toner, 100 till antalet, fingo vi också höra och beságo det inre af kyrkan under fördelaktiga förhållanden; en kyrkans dignitär var död och hela hans orden och embetsbröder voro med på begrafningen. De katolska ceremonierna syntes oss särdeles invecklade. En sådan massa prester, som der voro församlade! ganska litet folk för öfrigt, kanske såg det så ut af kyrkans storlek; den är enkel, af en ädel, allvarlig stil, som just föll oss särdeles i smaken.

Klockaren beklagade dock, att alla prydnader blifvit förstörda af bildstormare och helgerånare (1566), nu funno vi orsaken till den stora enkelheten och bristen på alla dessa skräpiga små altaren; det var ett härligt och flärdlöst Herrans tempel, der själen verkligen lyftes af det höga och sköna i formen till Honom, som bor i höjden, men ock i det omålade bönehuset och det förkrossade hjertat. Uti ett sidokapell fans en Kristusbild i vax utlagd liksom i sin graf, sargad och aftärd, som man tänker sig en menniska, hvilken dött hungersdöden — rundt omkring hängde otaliga hjertan af vax, tenn, silfver och guld, papp och trä, målade och omålade i alla storlekar och färger, från de blodröda till de snöhvita, af några bloddroppar beständkta. Öfver den eljest hemska bilden stodo de enkla orden "Voilà ce qu'il a souffert pour nous" — och i denna kyrkans undangömda vrå kände man sig mera tilltalad än i något annat af de stora granna kapellen. Många hjertans tankar hade här sammanströmmat och nedlagt sina bekymmer och sorger inför samme dödade Herre, fattiga och rika, höga och låga, bildade och upplysta hade förenats att i detta lilla kapell erkänna, det ingen rening från synden, ingen frälsning finnes annat än genom denne slagne, lidande och korsfäste Guds och menniskones Son, och man får väl hoppas, att de som der upphängt alla dessa hjertan, icke åtnöjt sig med den *yttre* handlingen, utan äfven framburit det *enda* verkligen behagliga offret inför Gud, — sitt eget arma, syndiga hjerta.

Från denna stilla vrå jagades vi snart af förevisaren, som ville fort blifva ledig, att börja runden med nya besökande. Det var Rubens stora mästerstycken, som nu skulle beskådas. Man erkände äfven här, att det var ett stort snille, som så på duken kunde framtrolla de kraftigaste och högsta bilder. Man ser först närmast dörren

en enda stor tafla, föreställande Christopheros med Jesus på axeln och en eremit, men då de så kallade "vingarna" på taflan öppnas, synes på högra sidan Elisabeths helsning, på den venstra Simeon i templet; den egentliga taflan är Jesu nedtagande från korset och Hans kropp, hvilande på Johannes och Joseph af Arimathia, är hufvudföremålet. Grundtanken är, att visa de olika sätt, hvarpå Herren burits af troende menniskor, först af sin naturliga moder, derefter af den gamle Simeon som ett spädt barn, så af den helige Christopher, som enligt legenden var mycket stark och ville tjena sina likar genom att bära dem öfver ett farligt vadställe i en brusande flod. — En stormig afton höres en späd barnaröst ropa på färgkarlen, och då han kommer ut ber barnet att blifva buret öfver till andra sidan. Den lätta bördan sättes upp på skuldran, men den blir allt tyngre, tills de komma midt i floden. Då Christopher känner vågorna brusa och nästan sammanslå öfver sig, förstår han hvem det underliga barnet är och utropar, "ack det höfves mig att blifva buren af Dig, Herre Kristus."

Denna bild är så skön, man tänke sig ett kraftigt, redligt sinne, som vill tjena och uträtta mycket i nästans och Guds tjenst, men ännu ej rätt fått känna huru svag och ringa dess kraft dock är och huru litet den utan Herrens hjelp förmår. Det egentliga konstverket är nedtagandet från korset, man ser att Frälsaren är död och vill nästan taga på honom, för att känna efter om ej kroppen är upphöjd; det var fullkomlighet i natursanning men det hela gör ändå intet skönt och upplyftande intryck, man ser huru Johannes nästan pustar under den tunga bördan och qvinnorna äro så förbi af sorg, att det är pinsamt; de borde mera beherska sig sjelfva, syntes oss, och ej se blott den döde Jesus, utan äfven minnas Hans höga, sköna ord

i Joh. 14—17. Kanske är det naturligt, men en målare borde väl i sådana fall få idealisera. Taflan i sin helhet förde tanken på, huru vi kunna tjena Herren och bära honom eller Hans kors (hvilket är för oss liktydigt) bäst i den olika lefnadskallelse Han gifvit. Antingen vi nu ega stora krafter och tjena vår nästa och Guds rike med dem, eller föda och uppföda de barn, som oss gifvits, i tålamod och tro eller helga dem till de sjukas, lidandes och bedröfvades hjelp och hugsvalelse, blott sinnet är det rätta Gudälskande, blir det visst för Honom en behaglig och täckelig syn, om ock de jordiska bristerna sticka fram för andras skarpa, kritiska ögon.

Den andra verldskunniga taflan är äfven till att öppna; det är korsets uppresande och korsfästelsen, beundransvärd, fast hemsk! Nu tyckte vi det vara nog med taflor, men det var omöjligt, vi måste se ännu flera, och likaså kyrkor, sade vår holländare. Sant är, att något så märkvärdigt, som dessa utskurna predikstolar, trodde vi ej kunna frambringas i trä eller alabaster; äfven flera altartaflor i marmor voro mycket vackra. S:t Jacques, der Rubens' familjegraf är belägen, bör man ej försumma att se, och den Maria-bild i marmor, som han hemtat hem från Italien, intog oss mycket. En oskön men besynnerlig sammansättning var en kulle utanför S:t Pauls kyrka, hopsatt genom konst, och der en mängd helgon, martyrer och apostlar voro uppstälda. Inne i en grotta, föreställande Kristi graf, låg Herren i svepning af siden och musslin; det var utanför kyrkan på gatan, som denna riktigt katolska uppbyggelseanstalt var anbringad.

På museum blef besöket helt kort, endast de mest framstående bör man i guideboken uppleta. Bedæcker är en bra följeslagare, lagom omständlig; Murray är för vidlyftig och dessutom mycket dyr; men alla engelsmän äro

samvetsgrant rustade med hela verket, 5 à 6 tjocka delar. Priset lär vara 10—15 eng. shillings för hvarje. Kl. 5 voro vi hemma till vår middag i fullkomligt kongl. svenskt yrväder, som är den enda svenska reminiscens vi gerna velat undvara. "Framåt, så är vårt ödes bud" och i morgon bär det af.

Paris den 29 Nov.

Tisdagsmorgon låg ingen snö mera qvar i Brüssel. Vi voro som vanligt i god tid vid stationen och fingo genom P:s kort tillåtelse att se den stora banhallen vid station du Midi. Det är äfven roligt att slippa inläsas och vid blåsandet i pipan som en menniskolavin rusa ut ur väntsalen och in i kupéerna; stackare den, som då har mycket smått att skaffa in dit. Vi suto i dag ensamma till en början. Luften var mild, som en vacker aprildag hos oss; landtfolket strömmade in till Brüssel och vi fingo se många vackra drägter i lysande färger. De äldre hafva besynnerliga, stora hattar, de yngre stärkta spetsmössor, liknande hvita hjelmar, som klädde dem godt. Roligast finner M. det vara att hafva behaglig läsning, P. midt emot litet god frukt och godt bröd i piraten, och varma tennpallar, hvilka då och då ombytas, och så fara fram genom vexlande landskap. De stunderna längtar man ej hem, utan själen är upptagen, sinnet är lugnt för några timmar, man tänker ej på hotellif, utan åker eller går att se och välja det bästa, då man ej kan se allt. Det må nu vara esprit de corps eller enfald, men vi finna jernvägsresorna trefliga; de gifva ständig omvexling utan stor möda och man vet att just inga hinder inträffa. De sex timmarne, som skilja Brüssel från Paris, voro atminstone ej långa.

Nära Mons passerade vi gränsen. Der äro starka fästen och hela trakten der omkring lär kunna sättas under

vatten, ty floden Trouille flyter fram här. Huru underligt att vara i Frankrike och höra de gamla historiska namnen! Vi hafva icke på länge varit så lifvade, som den dagen; utsigten att få bref, träffa landsmän och vänner, allt förenade sig till att stämma oss gladt och af resan bilda ett behagligt helt. Vi gjorde inga bekantskaper utom med två helt unga män, hvilka stego in vid S:t Quentin. L'Independance Belge utskreks ända till Paris vid hvarje station, sannolikt följde mannen med tåget, för att kolportera den. Man gick ej ut, men fick hvad man ville till sig i vagnen, blott man vinkade åt en garçon. Landet hade intet framstående drag, utom ofantliga poppelalléer hvart man såg, och alla städer sågo gråa ut, af ålder förmodligen. Våra unga reskamrater utpekade det märkligaste; de voro fina och artiga i sitt väsende, och vi kunde förstå att de voro något slags civila tjenstemän. "Madame est anglaise" och så slogo de upp sin språklåda och berättade om sitt besök vid expositionen i London. Madame lät dem vara i den tron, men snart märkte vi att de blefvo något tvifvelaktiga på vår nationalitet, af hvilken orsak kunna vi ej begripa, om ej att vi voro mera tillgängliga mot främmande, än engelska resande i allmänhet. Det var så lustigt att se huru de brydde sina hufvuden med, att gissa hvilken nation vi tillhörde, och P:s uniformsknappar undergingo mönstring. Slutligen nämnde vi Charles XV; då gick ett ljus upp för dem och de föllo in uti bombastiska lofqväden öfver Charles XII. Der ser man huru lysande och olycksbringande egenskaper kunna fördunkla de bästa och gedignaste, ty denne tappre konung var den ende de kände till af hela vår konungatafla. De hade sjelfva sett Charles XV och voro förtjusta i hans utseende och hållning.

Vid Compiègne antar hela landet en skogrikare karakter. Vid S:t Denis började det blifva skumt, men vi

kunde kasta en blick till den gamla konungagrafven och så, ett, tu, tre, voro vi i Paris. En resande blir så beklämd, då han skall ut i en främmande stad, der intet vänligt ansigte möter en, der allt är ett stort kaos ännu, och denna eftermiddag blef det riktigt svårt, ty biljetten hade fallit ur handsken, då M. tittade genom fönstret, för att uppfånga en blick af S:t Denis. Stor ängslan, ty att betala ny biljett från Brüssel var ej roligt och vakten vid dörren ville ej låta oss passera utan biljettens uppvisande. Våra unga herrar voro särdeles välvilliga och följde med till "Chef de la Gare" och intygade att vi hade uppvisat biljett åt konduktören ända till S:t Denis. Vi fördes än hit och än dit, för att få en ny biljett, som dock gafs oss för intet, tack vare de hyggliga herrarnes intyg, och så ändtligen stego vi jemte dem in i en liten omnibus för fyra personer. Det första intrycket hade imellertid varit tråkigt, M. kände sig helt skamflat öfver sitt äfventyr och kunde ej arbeta sig upp i något slags förtjusning öfver Paris, ty ändlös lång föreföll åkningen genom de grant upplysta gatorna, der omnibusar med glänsande, i regnbågens alla färger, skiftande ögon, rusade förbi som meteorer. Sedan hafva vi lärt att de olika färgerna hafva olika betydelse och att det är ett riktigt studium att förstå omnibustrafiken och hafva nytta af den, hvarföre man också köper en särskild bok deröfver. Denna eftermiddag längtade vi bara efter hôtel Bergeron, Rue S:t Honoré n:o 11, och der nedsattes vi ändtligen och fingo liksom en skål vatten öfver oss vid underrättelsen, att A:s, den familj vi hoppats finna der, hade flyttat. Dylika små händelser talas i allmänhet ej om, men de göra mycket när man reser, ty de neutralisera det, som eljest gör en upprymd. Vi fingo för fem fr. om dagen ett vackert rum en trappa upp hos madame L. Hon och döttrarna

sköta rörelsen, med den hos fransyskor egna driftigheten och affärsvanan; — herr L. existerar, men talas aldrig om. En skolgosse var der också vid bordet, som gaf oss ett gladt begrepp om "la jeune France"; döttrarna qvickade riktigt upp oss, de voro genuina parisiskor, med en oefterhärmlig nätt accent, en förvånande hårklädsel af lock på lock, midt öfver hjessan och långt fram i pannan, och en till gränsen af sjelfsvåld sig närmande lifighet. Huru smaklig var ej middagen, kl. sex, efter dagens mödor! vi gjorde den också heder. Madame L. var ett äldre exemplar af sina döttrar. Vid bordet suto dessutom ett ungt nygift, tyskt par; mannen var sidenhandlare och hade varit i Lyon och gjort affärer. Två holländare talade sitt språk, som vi åter funno rätt bekant. Vid uppbärandet af våra saker fingo vi den angenäma öfverraskningen att höra oss tilltalas af "le garçon Auguste" på renaste svenska; han är qvar sedan Bergerons tid; äfven Aftonbladet lemnades oss och sällan hafva väl dess spalter genomögnats med hungrigare blickar, än vi gjorde denna första afton. Huru tacksamma lade vi oss ej till hvila, sedan till råga på de sista, angenäma intrycken bref hemifrån anländt just med samma bantåg som vi. — Ack, fröjden af ett bref, t. o. m. från den likgiltigaste bekanta, blir stor i främmande land; hvad skulle då icke vi känna, som fick en hel packe från Hamburg! O, vi kunna genom hvad vi stundtals känna, förstå att hemsjuka måste vara förfärlig!

Hvem blef förskräckt, om ej M. följande morgon, att från den stora alkoven få se en ung mustascherad herre helt hemmastadd syssla i rummet, lägga ved i spisen, taga ut kläder till borstning m. m. Det förekom nästan sagolikt, men är sant. Antoine, f. d. zouav, som med heder gjort Krimfälttåget, utförde på hôtel Bergeron alla en huspigas göromål. Auguste skötte serveringen och uppassningen i

matsalen, Françoise turade om med de unga damerna att vara concierge, taga mot bud, räkningar, besök, och madame gick och köpte hvad som behöfdes; monsieur och Adelaide skötte köket och allt detta gjordes ganska väl af dem allesammans. Vi dröjde ej att uppsöka A:s, hvilka blefvo högst bestörta öfver vårt oväntade inträde i deras salong. Huru roligt det var! vi voro allesammans lika skolbarn, som råkas på fristunder. Man behöfde dock allt emellanåt taga i sig sjelf, för att öfverbevisas om, att ej allt var en dröm utan att vi spatserade med våra gamla vänner på Rue de Rivoli och till Louvren. Detta var vårt första officiella besök, ty det låg i vår hemväg från A:s, som bodde vid den präktiga Rivoligatan och ej långt ifrån Rue S:t Honoré. Ja, Paris är en stad att se; man kan ej tänka sig något gladare, vackrare och behagligare, t. o. m. nu under november-himmelen. Gatorna äro lätt frusna tidigt på dagen, men det försvinner och vi gynnas af en mild temperatur. Både P. och M. skulle föredraga att stanna här i vinter, om vi tordes, men här kan blifva rätt kallt i Januari och Februari, och derföre ge vi oss af när köld och regn komma. För den, som endast reser för ombyte af föremål och studier, är visst Paris en af de intressantaste orter; det förenar så mycket, ty man må ej tro att endast lättsinnet och dagdrifveriet här herska, äfven allvaret och arbetet trifvas väl i Paris och hvarje konst och smak kan finna näring och tillfredsställelse. Öfver allt lif och glädtighet; den massa folk, som man ser ute, är otrolig, men alla höfliga, ingen skuffas och knuffas och få tiggare synas. M. är förtjust att sitta och se på barnen i Tuilerierna; den massa som finnes der af alla stånd och åldrar, med mammor och sköterskor, är förvånande; de se äfven friska och naturliga ut. Sjelfva den kejserliga trädgården är förtjusande, luften som hos oss en

vacker oktober-dag, gröna gräsmattor och rikt med blommor, perspektivet af Place du Carrousel och Champs Elysées storartadt. M. har aldrig sett något så vackert i en stad. Ett fint jerngaller afskiljer den privata delen af trädgården från den publika och en dag kl. 11 sågo vi der en man i grå öfverrock, som gick fram och tillbaka med släpande steg; det var kejsaren, han tog ej notis af någon och folket ej af honom. Tuilerierna motsvara, jemte Louvren, allt som man tänkt sig; det är Frankrikes historia i sten och Seine med sina bryggor är ett annat studium i historien. Intet som blifvit sagdt om Paris är öfverdrifvet, det är alltsammans sanning. En morgon spatserade vi längst kajerna på båda sidor upp på broarna och blickade ut öfver floden, som rullar fram majestätisk mellan de gamla ståtliga husen på dess stränder. Pont Neuf, der Henrik IV:s bild står, intresserade oss mest. På den lilla af slamm ur floden bildade ön der bredvid dog tempelherrarnes prior, den berömde Jacques Molay; man kan ej taga ett steg utan att tusende nya och gamla saker springa upp i ens minne. På samma sida som Louvren ligger en utmärkt vacker gammal kyrka, S:t Germain l'Auxerrois, der, under aftongudstjensten, började hugenotternas slagtande Bartholomei-natten 1572 och ur ett af Louvrens fönster, vid hvilket vi senare stodo, sköt Karl IX på dem, som i båtar eller simmande sökte rädda sig ur dödsfaran. Går man vidare längs kajen så står man snart framför hôtel de Villes enkla imponerande byggnad och der utanför är Grèvesplatsen, hvarest under revolutionen så många olyckliga aflifvades. Går man så öfver bron, kommer man till juli-kolonnen, der fordom Bastiljen stod och i hvars närhet var Palais de Justice, ett gammalt palats der Ludvig XI bodde och Marie Antoinette sedan satt fängslad. Vi ville gerna se girondisternas och Marie Antoinettes fängelse, men fingo nöja oss

med att se den lilla gården, den smala trappan och lilla dörren, som ledde dit; hvarken goda ord eller penningar kunde förmå vaktaren att släppa in oss, man måste skaffa sig en tillåtelse af le Chef de Police. Vi gingo under tiden upp att se la Salle des pas perdus, "förlorade fjätens sal"; man kunde visst äfven kallat den de tröstlösa och qvalda hjertans sal. Åsynen var nu rätt liflig; der gingo advokaterna i långa svarta kaftaner och peruker, samtalande och öfverläggande med sina klienter. Vi fingo inträda i flera af tribunalernas afdelningar och det roade oss att betrakta de unga lagkarlarnes lifliga väsende och domrarnes qvicka sätt att affärda "les causes". Då vi inträdt var det fråga om en penningefordran, som en ung man af judisk härkomst pläderade för; hans gester och talflöde voro mästerliga, men t. o. m. vi kunde förstå att saken var sjuk. En qvart, liksom för öfnings skull och att rättfärdiga emottagandet af sin betalning, stretade den unge mannen i sitt anletes svett, som om det gält att försvara sitt lif. Domrarne läto honom hållas en stund och affärdade honom sedan jemte sin klient helt lakoniskt. Han ruskade på sig, som en våt hund, och dermed var förtreten slut; med fryntlig min och en liten axelryckning skildes han från sin klient och var sedan lika glad igen. Kapellet uti palatset, ett smycke bland sådana, besökte vi i sällskap med en landsortsfamilj, hvars hela samtal gick ut på att öfverbjuda hvarandra i beundrande uttryck öfver Frankrikes härlighet och Paris' härlighet, men man får tillägga, att detta kapell som Ludvig den Helige bygt, var oförlikneligt, liksom en jätteblomma, strålande i skönaste färgprakt; det finnes inga väggar, endast smala, murade pelare sammanfoga de höga fönstren, hvilka äro blommans blad. I detta slott bodde äfven den stygge Ludvig XI; det påstods att han på något ställe kunde lyssna till hvad som biktades af hans anhöriga, hvaraf han

sedan begagnade sig. Medan P. hvilade följde M. vår nye bekante till Chef de la Police att få en order för Conciergeriet, men efter mycken tidspillan förd från en herre till en annan, svarades vi hos den högsta myndigheten, att utländingar skulle hafva sin ministers förord och M. hade efter allt besvär den grämelsen, att se den franska familjen gå ned i fängelset, lemnande oss utanför på gatan. Så många omständigheter är det med sådant i Paris, hvarföre vi uppsköto saken; den blir väl nu ej af, då man i Paris har så mycket att se ändå.

Vi togo i stället Notre Dame i betraktande. Den är skön, men ej så storartad som Kölns, Malines och Antwerpens domkyrkor, riktigt fransyskt elegant behaglig, men vida mera verldslig i sin arkitektur, än dem vi förut sett. En vacker minnesvård öfver den på barrikaderna stupade erkebiskop Sibour intog betraktaren. Det är ett rent, ädelt ansigte; handen, med en palmqvist uti, utsträckes liksom bedjande och pekar på orden: "Que mon sang soit le dernier versé."

Medan vi äro i denna stadsdel vill M. säga er något derom. Det är den äldsta af alla; det gamla Lutetia låg der, befolkadt af en celtisk stam, Parisi kallad. Julius Cesar eröfrade denna ö, nuvarande la Cité. Jupiter, Saturnus och Mars hade tempel der Notre Dame nu står; troligen hafva äfven druiderna fordom der offrat till sina falska gudamakter. 245 kom S:t Denis, predikande evangelium och lidande martyrdöden på Mont des martyrs (Montmartre). Norrmanerna plundrade Paris flera gånger och rysliga äro de olyckor af pest och hungersnöd, som staden genomgått. Det är särdeles intressant att gå i dessa gamla stadsdelar; de nedrifves som bäst och vi ryste vid åsynen af de fasansfulla, mörka, höga hus, med knapt alnsbreda gränder emellan, dit hvarken sol eller frisk luft

kunde inkomma och der under århundraden eländiga olyckliga varelser måste hafva framlefvat sitt lif. Det är dock godt att Guds sköna ljus får lekamligen uppfriska nödens barn, ty äfven i de aflägsnaste stadsdelarne äro nu breda boulevarder och goda gator. Napoleons förnämsta bevekelsegrund härtill är politisk, ty nog blifva barrikader numera bra svåra och kavallerischocker allt lättare. Hela Frankrikes historia får numera för oss ett annat lif, sedan vi på bekostnad af många trötta fjät studerat den på gator och torg, broar och byggnader. Quartier Latin bibehåller ännu sitt gamla klassiska mörker och dam. I denna trakt ligger Panthéon, ett rätt vackert rundt tempel, men der ingen fläkt af andakt tyckes kunna blåsa, så rent verldslig är anblicken. "Aux grand hommes, la patrie reconnaissante", stod också utanpå. Kyligt ser det äfven ut inuti, ty fastän templet nu skall tillhöra S:te Géneviève, äro de få altarena utpyntade som vanligt, alls icke i stil med det öfriga. Medan P. stälde ifrån sig paraplyn ett ögonblick, att bättre med kikaren kunna se S:te Géneviève, kneps den af en i närheten knäböjande, som vi sågo gå ut — nästan ingen mera än vi och denne fans i kyrkan. Voltaire och Rousseau ligga här begrafna; många gå ned i deras grafvar, men sådana besök äro synd i mera än en mening.

Den gamla kyrkan S:t Etienne du Mont, der erkebiskopen af Paris mördades för några år sedan, var en riktig perla bland kyrkor, så ljus och harmonisk, och S:te Génevièves graf af bara guld fick man här skåda. En jesuiterprest, som naturligtvis strax märkte att vi voro främlingar och funno att vi beundrade kyrkan, förtäljde oss, att Géneviève var en ung landtlig flicka, som under Attilas belägring hjelpte parisarne och bland dessa utdelade födoämnen från sina hjordar och lador. Huru hon det kunde, förklarade han ej, men forntidens belägringar voro ej så radikala, som

nutidens; allt nog, hennes mjölk och mjöl togo aldrig slut och Attila kunde ej, som han hoppades, uthungra staden. * Denne unge prest hade ett fint, själfullt utseende; han gjorde åtminstone allvar med sin kristendom, det kunde man se, men om han på allvar trodde den rätt vackra legenden, som han på mästerligt sätt och med många detaljer berättade, det kunde vi ej få veta. Att qvinnor äfven här fordom dugt till något praktiskt och fosterländskt godt, fick man ofta höra.

Jardin des Plantes är ej långt härifrån, och vi funno verkligen der figurer, som påminde om hvad man läser, "att en helt egen klass originaler bland gamla herrar lefva sitt lif fram på dess bänkar och gångar." Vi sågo djurens bostäder, de lågo kringströdda såsom en liten nätt by, alla i olika stil, med små planteringar omkring. Vill man besöka Collège Henri Quatre, så lönar det väl mödan; man säger att allt är oförändradt sedan hans tid och att det var här, som vår gode kung Oscar lekte som skolgosse bland en liknande svärm gamins, som den, hvilken omgaf oss med putslustiga språng. Att fullkomna hvad som bör ses på denna sidan Seinen är att taga vägen genom Rue S:t Dominique, S:t Germain. Åh, det är makalöst att se de ståtliga gamla hotellen, deras antika byggnadskonst, stora trädgårdar och friska grönska midt uti det tätt bebygda Paris. Intet synes vara ändradt i denna trakt sedan Ludvig XVI:s dagar. Det var vida öfver hvad vi väntat; här var så lugnt mot öfver allt annorstädes, endast välklädda personer, aristokratiska vagnar och små barn med lakejer förmärktes. Hvart och ett hus syntes med sina ofantliga höga portar som ett litet slott, men gårdarne intogo oss i synnerhet; det var riktigt svårt att ej titta in uti alla. Vinrankorna klängde upp på de gamla murarna, gröna bu-

* Hvilken skada för Paris att S:t Géneviève ej hade någon afkomling 1871!

skar och hvita mytologiska figurer, belysta af ett vackert solsken, kommo vandraren att glömma Paris. Napoleon har der intet utfört, det såg man; det var som en stad för sig sjelf. Uti S:te Clothilde, en helt nyss uppförd götisk kyrka, beskådade vi händelsevis ett bröllop ur den högre kretsen. Bruden var ung och vacker, brudgummen deremot ett lefvande lik; man ryste vid att se dem, men hon, säkert nyss kommen ur klostret, var glad och lycklig och efter en mycket lång vigsel, med många underliga ceremonier, knäfall och rökningar, blefvo de nygifta lyckönskade af de sina. Ack, huru kunde denna mor se så stolt och glad ut, då hon lät dottern taga denna makes arm! han var en skugga af hvad en kraftig man borde varit. Den dagen slutade vi förmiddagsturen uti Invalidkyrkan, hvars intryck är mycket eget; en kejsardömets apotheos, må man säga. De gamla invalidgubbarne voro särdeles behagliga, spaka som lam numera; för dem var synbarligen den store kejsaren hufvudhelgonet uti kalendern. Det kunde väl intressera, men tankarne fördes på hvad som står i bibeln om menniskodyrkan och om den stora både andliga och verldsliga makt en menniska en gång vid tidens slut skall få. I Paris känner man att dess själ nu är Napoleon III; ordningen är beundransvärd, inrättningarna styras väl, men det är *en* menniskas ande, som genomtränger och beherskar allt. På *hans* viljas bud sättas alla hjulen i gång och det förekommer otroligt huru det skall kunna gå, om *han* hastigt tages bort.

Man har mycket att lära i alla vägar här, icke minst i jernvägsbygnader. En dag gjorde vi en tur till alla; det är mycket lätt, att med ringa kostnad åka långt, ty "par correspondance" får man för samma 20 sous byta om omnibus och komma till en helt annan del af Paris. Ja, vi svenskar häpnade öfver storheten och prakten i

dessa jernvägsslott. Vid ett ställe sågo vi att en bana kan göras fullkomligt rund; vi väntade tills ett tåg afgick och lokomotivet och trainen liknade de antika orneringarna, en orm, som biter sig i stjerten. Obegripligt om den metoden skulle kunna tillämpas i större skala, då behöfdes inga kostsamma bergssprängningar. Vagnarna voro äfven olika mot de vanliga, det är en undantagsbana gjord på försök.

Dessa dagar hafva vi bara gjort oss ytligt bekanta med denna stora stad. Fast det är höst och alla träd aflöfvade är det hvar middag alldeles fullt med menniskor, hvilka sträfva ut till Champs Elysées och l'Arc de Triomphe i tre- à fyrdubbla rader; många fortsatte till Longchamps eller Boulognerskogen, hvars rykte, åtminstone på vintern, syntes oss öfverdrifvet. Att beskrifva glansen och mångfalden af ekipager och toiletter undra vi om någon kan, och kunde vi så ville vi knapt; man blir yr i hufvudet att se detta brokiga hvimmel, ehuru det är omöjligt att låta bli att skratta åt dessa pösande fruntimmer. Ur moln af skiftande färger uppsticker stundom det allra käraste lilla barnhufvud eller en hvit bologneser-hund. Muntra barn köras i små kalescher af ett spann getter, och andra rida de nättaste ponies, ej större än hundar, och så ser man vackra ladies på hvita hästar och en groom efter sig. Vi åkte blott en gång dit ut på middagen, det var en så vacker dag och halfva Paris var på benen. Små stånd af tusen slag finnas, der man bjudes kakor, viner eller nöjen, uti somliga blott skydd för regn. De likna enorma paraplyer och dit taga vid en påkommande skur sköterskor och barn sin reträtt.

Vi foro en morgon åt samma håll. Det var för att se "Chapelle Orléans", ett rörande minne af en rörande hän-

delse. Med hertigen af Orléans gick allt orléanska familjens stjerna ned i moln och den egde dock så mycken godhet och dygd! Den ljufliga hertiginnan Hélène af Mecklenburg Strelitz anses äfven af katoliker för ett protestantiskt helgon; hennes tålamod, gudsfruktan och kärlek intygas af alla. Ödmjuk i lyckan, undergifven och stilla i olyckan, — tackande Gud för allt det, är hennes lefnadshistoria, "en lefvande epistel, skrifven i taflor af kött". Hon hade varit borta med sina barn att sköta sin helsa, då sorgebudet träffade henne på hemvägen; hon nedsjönk på knä i vagnen under oupphörliga utrop: "min Gud är det möjligt? Fader huru skall jag kunna bära detta slag?" Vid vägen öfver allt samlades folket att se den stackars unga furstinnan, som snart knappast gaf tecken till lif, försjunken i sin stora, oersättliga sorg. En skön engel i marmor, skulpterad af prinsessan Marie, en syster till hertigen, står uti kapellet; den är af en hög och ren skönhet. Konstnärinnan anade ej hvems minne den skulle hjelpa till att förhärliga. Hela familjen var närvarande vid kapellets invigning, utom enkan och drottningen af Belgien, en annan syster. — Det är andakt äfven uti ett annat af prinsessan Maries arbeten, jungfrun af Orléans. Den som kan framställa bilder som dessa har fattat konstens höga ändamål; vid deras betraktande föres själen ej från, utan till Gud, men huru få äro ej sådana konstverk? de flesta lemna åskådaren kall eller neddraga honom till jorden och ej ens till den *bästa delen deraf.* Vi fortsatte sedan till Passy, för att se den ryktbara artesiska brunnen; den förtjenar ett besök. Besynnerligt nog uppväller vattnet ljumt ur jorden och luktar starkt svafvel. Således går man äfven i bokstaflig mening på vulkanisk grund i Paris, om det ock ännu är långt nere i djupet, som det kokar.

Paris den 6 Dec. 1862.

P. for i dag till Vincennes med våra goda vänner, kapten ** och löjtn. ** samt den utmärkt hygglige militär-attachéen herr major Staaf. M. hade således hela dagen för sig sjelf i det stora Paris och företog äfven en liten utflykt. Pastor Meyer, en nitisk och bra predikant och ordförande uti kyrkorådet för den lutherska kyrkan, hörde vi i söndags i Chapelle de la Rédemption, der äfven svenska pastorn Grafström predikar. Det var 1 söndagen i adv. och vi tänkte få höra en svensk gudstjenst, men den var först kl. 3; olyckligtvis kunde man knapt fatta tre ord å rad, så svårt var Meyers uttal. Efter gudstjensten gick hvem som ville in i sakristian och talade om sitt hjertas intryck; vårt af gudstjensten hade ej varit mycket glädjande, utan lemnade vi i stället ett bref, som den goda Anna K.* gifvit mig. Meyers samtal var vida behagligare och lätt att förstå, ty alla röstens höjningar och sänkningar voro nu bortlagda; han talade med tacksamhet om lutherska kyrkans utveckling och tillväxt, sade att pastorerna sins emellan lefde uti kärlek och frid, att inga otrospredikanter ännu bland dem framstått, att deras skolor frodades och leddes af nitiske män. Den förste evangeliskt-lutherska gudstjenst hölls i svenska ambassad-hotellet 1626, ty vår store Gustaf Adolf tänkte äfven på sina trosförvandter uti Frankrike, och en ordentlig gudstjenst firades några årtionden senare och har med få afbrott fortfarit till nuvarande dagar samt varit af stor nytta för de protestantiskt lutherska kristna under de förföljelser som Ludvig XIV anstälde. 1809 fingo lutheranerna full religionsfrihet, men ännu 1817 egde de endast två pastorer; i närvarande stund finnas sexton, men endast sju äro kyrkoherdar för församlingar, de andra biträden

* Fru Peccenini, död i Rom 1871, der hennes man, en omvänd katolsk prest, börjat en fri evangelisk verksamhet.

och vikarier. Fyra- à femhundra barn besöka lutherska skolor, hvilka äro utströdda här och der i den stora staden, der tyskt arbetsfolk finnes i större mängd. Vid église des Billettes, den af Napoleon III till protestanterna upplåtna kyrkan, finnes en tillflykt för fader- och moderlösa flickor, väl värd att besökas. M. fick der veta hvarföre pastor Meyer talar så underlig fransyska; han är nämligen från Elsass och predikar skiftesvis på tyska. Nära Panthéon är det lilla nätta kapellet S:t Marcel, med sina förträffliga och välskötta skolor jemte ett barnhem inrättadt af M:me Mallet;* den fransyska besökes af 500, den tyska af 150 barn. Lärarnes sätt med skolungdomen förekom här så lifligt och metodiskt och "claquoiren", hvarmed deras marsch, gymnastik och andra rörelser bestämdes, gaf hållning och takt åt allt; den knäpte som kastagnetter och såg ut som en låda med lock, hvilken öppnades och tillslöts taktmessigt. Här sågo barnen rätt friska, snygga och glada ut, men uti Batignolles, der de små tyska gatsoparne hafva sina qvarter och äfven en skola med kapell, var det annorlunda. Huru blekt, tärdt och smutsigt var ej der månget anlete, på hvilket fordom i det tyska fäderneslandet modersögat, nu brustet, säkert med stolthet hvilat; men man kände sig tröstad af den tanken, att dessa gatornas barn ändå fingo höra talas om ljusare och renare rymder, dit deras hjertan kunde lyfta sig ur smutsen omkring dem. Deras göromål är i sanning ej det behagligaste, ty något så otrefligt som parisersmutsen ha vi ej sett förr, utom kanske Stockholms mädd i Mars på Vesterlånggatan, hvilken är djupare och hopplösare. Asfalten ger en brunaktig färg åt regnet, så att man vadar i en beständig välling och är dessutom rädd att falla omkull på den hala, glatta gatan.

* Afteckuadt i Förr och Nu, N:o 2, 1871.

då den i hast måste korsas, så vida man ej vill blifva öfverkörd.

Till sist måste nämnas en färd i dag, ty den gälde den intressantaste af de lutherska missionsstationerna. "La petite Villette" är en af de nyaste, fattigaste och ruskigaste förstäderna omkring Paris. Morgonen var klar och mild och M. njöt mycket af sin åkning, men omnibusen gick till station de Strasbourg och ingen kände till den lilla tyska kyrkan; slutligen såg man vid sidan af en nyanlagd gata, Rue de Crimée, dess spira sticka upp öfverst på en kulle, omgifven af några små nätta schweizerhus, gröna buskar och accaciaträd. Hvilken skön känsla att gå in genom den lilla grinden, lemna de bullrande, gråa gatorna med deras rätt tröstlösa intryck af elände och otrefnad och befinna sig i denna fridfulla oas. Än ljufligare var det, då man i det allra som nättaste pastorshus välkomnades af den täcka pastorskan, en ung berlinska, som sedan två år är uti Paris. Hennes man var i kyrkan och sedan vi språkat en stund och derunder funnit rätt mycken sympati oss emellan, förde hon gästen omkring på kullen, först in uti den enkla lilla skolan, der äfven lärarinnan hade sin tarfliga bostad, men der allt ändå var snygt och prydligt. Barnen sågo eländigt bleka och fattiga ut, men denna trakt hör också till de mest vanlottade omkring Paris och tyskarne här äro mycket torftiga. Ack hvad det pressade ens hjerta att läsa i dessa små ansigten, hvilka i sina späda drag dock uttryckte en så stor erfarenhet med lifvets nöd, sorg och qval! Nog äro lifvets lotter bland barnen bra olika, om man jemför den olika trefnad, som snygghet, ombyte af kläder, goda sängar och sund mat måste bereda dessa små, känsliga kroppar. För de äldre finnas många motvigter, men ett förskrämdt, utsvultet och naket barn, — det är bland det

sorgligaste man kan se på jorden, i synnerhet emedan dermed nästan oundvikligen följer ett bedröfvadt eller redan i synden förhärdadt hjerta! Midt uti dessa granna städer med sin glans och glitter ser man ansigten på unga och gamla, som komma blodet att stelna vid tanken på det lif man blott anar, ej ser. Ofta tycker man sig vara färdig att nedtryckas af bedröfvelse öfver allt elände på jorden och sin egen ovärdighet af en bättre lott, och längtar blott till den stund, då detta dödliga skall iklädas odödlighet och den nya himmelen och nya jorden skola komma oss att glömma denna tidens vedermöda!

Ur kyrkan kom snart den unge pastorn. Han hade vigt några par i församlingen; der ej brudens rykte varit fläckfritt fick det ej ske för öppna dörrar; detta var ock anledningen att ej pastorskan var närvarande. Några täcka små hus hyras ut, som en stor utmärkelse, till de mest välfrejdade. Pastor von Bodelschwing, son till krigsministern i Berlin, inbjöd M. att deltaga i deras frukost kl. 1, då han finge tillfälle att mera tala om sin mission, och det bifölls med glädje. Tänk ändå, för en ung man af hög samhällsställning, som till följd, dels af egen förtjenst och dels af sin fars inflytande har utsigter till hvilken angenäm presterlig befattning som helst i sitt fädernesland, att göra sig till en främling och bo ibland samhällets afskrap, folk utan ringaste bildning, i behof och brist! att neka sig nästan det oundgängligaste, för att kunna mätta några flera af sina arma tyska bröder, som fara till Paris i hopp om guld och gröna skogar, men der mängden aldrig vinner ens den tarfligaste bergning! Ja, det är kristlig försakelse. Det var visst sällan de fingo qvinliga besök, ty den unga frun i synnerhet var så glad öfver detta. Hennes mor var ett utmärkt fruntimmer och föreståndarinna i den stora anstalten för tjensteflickors uppfostran och herbergerande i

Berlin. Bland resans ljufvaste minnen skall gömmas denna dags. Kl. 3 följdes pastorn och M. in till staden; han skulle afsluta köpekontraktet på det lilla berget. Pengar har han ej, men det sker i tron att Herren skall gifva dem, ty hela nejden här omkring skall göras till en stor park för denna fattiga öde stadsdels befolkning; en skön, god tanke eljest, om den ej hotade att förstöra den lilla missionsplatsen, som derföre skyndar sig att genom köp få sin eganderätt lagligt betryggad. De ansågo för ett godt tecken, att en med-kristen från norden, en så sällsynt gäst, kommit till dem just i dag. Vi skildes vemodsfullt från den lilla gröna kullen, der värdinnan stod och vinkade sitt afsked, omkransad af den röda vinrankans blad, och lemnade detta fridens hem för att störtas in i det bullersamma, granna pariserhvimlet, der hjertat dock oftast blir tomt. Vägen syntes alldeles för kort under pastor v. B:s anderika och kraftiga meddelanden om sitt lefnadskalls erfarenheter. Han så väl som M. kände sig mera dragen till en verksamhet uti dessa stora städers försummade trakter, der de största motsatser finnas, framför en vida behagligare t. ex. på landet. Under vår vistelse här hafva vi äfven haft lyckan att kunna införas uti de reformertas krets, genom den förträffliga miss Blundell, till hvilken vi hade rekommendation. Hennes föräldrar kommo genom en anhörigs hastiga död till Frankrike och hon blef född der; de ville stanna någon tid, för att lära känna landet, och sedan tills den lilla lärt fransyska, men då dog modren, hvarefter fader och dotter icke mera kunde skilja sig från sitt nya fädernesland. I många år hafva de nu verkat för medmenniskors väl och i synnerhet bildat en föreningspunkt för dem af sina landsmän, som söka annat än nöje i Paris. Miss B. är en af de få engelskor vi hört talas om, hvilken fullt införlifvat sig med sitt nya fädernesland, ehuru hon

till utseende, sätt och tal ej förlorat sin nationella typ. Hon älskar Frankrike med hela sin själ och har ingen åstundan att göra sin engelska härkomst gällande. Några sköna stunder tillbringade vi der och sammanträffade med personer från olika länder, om hvilka vi aldrig hört talas, hvilka dock meddelade, hvar i sin ordning, något om sin födelsebygds andliga förhållanden. Det var oss kärt, att få tala om Sverige och lifvet hos oss samt det framåtskridande uti högre ting vårt folk på somliga ställen gjort. Det var särdeles fridfullt att bedja och läsa Guds ord med dessa till ansigtet främmande, men dock i anden eniga menniskor. Innan man åtskildes fick hvar och en sin lilla packe protestantiska skrifter, att utdela till nästa möte; somliga voro författade af miss B. och voro alla uteslutande uppbyggliga, nästan inga polemiska.

Som P. ofta är med sina vänner, har M. här många förmiddagstimmar mellan 4—7 lediga och har varit med miss B. på hennes ronder uti det stora sjukhuset Beaujeon, ett gammalt hertigligt palats, efter revolutionen inrättadt till hospital. Det står under vård af en afdelning nunnor ur janseisternas orden, som fordom egde det sköna klostret Port Royal nära Versailles. Klostret brändes upp för sin protestantiska rigtnings skull och nunnorna förskingrades; der tilläts bibelns läsning, men den bigotte Ludvig XIV kunde ej stå ut med något kätteri, utan blef denna ordens bittre förföljare. Dessa nunnor voro de första M. på närmare håll såg; de voro ljusa, glada och fridfulla och miss B. talade helt vänligt och förtroligt med dem och förde oss in i systern portvakterskans rum och uti förestånderskans lilla cell, der några vackra bilder ur Frälsarens lif, gåfvor af miss B., hängde. Vi gjorde äfven ett besök i linnekamrarne och stor var de två nunnornas tillfredsställelse att visa de högar af linne och kläder, hvar-

öfver de hade vård. Allt var utmärkt ordentligt och de sjuka hade goda sängar, men voro bra många i hvarje rum. Afdelningen för mödrar med späda barn syntes i synnerhet vara förträfflig, men den nunnan var alls icke så angenäm; hon tycktes med ängslan betrakta alla dessa små verldsborgare och visst är, att det var synd både om dem och deras fattiga mödrar, när de skulle lemna sina rena, fina kläder och återvända i torftiga hem, kanske somliga till inga hem alls! För några år sedan fick ingen protestant tillträde till sina sjuka trosförvandter, endast i sällsynta fall presten; det lyckades derföre nunnorna att i samråd med de katolska presterna göra många så kallade omvändelser med de sjuka och döende. Miss B. hade dock en gammal tjenare der, som hon bad att få besöka, och ehuru hon ej ämnat förneka sin tro, spordes hon ej derom, utan kom in. Hon tog med sig fransyska messboken och läste derutur högt de många deri förekommande bibelställena jemte somliga böner, samt talade med de sjuka enkelt deröfver. Hon gick der i två år, ständigt i beröring med nunnorna, utan att någon stridighet uppstod. Genom klokhet och saktmod hade hon vunnit deras förtroende och varit ett medel att föra flera sjuka katoliker till Frälsaren. Genom en direkt fråga blef hon likväl kallad att bekänna sin protestantiska tro och nu blef det en uppståndelse! Hon förvistes från sjukhuset, men ehuru det katolska presterskapet lade sig kraftigt ut, att ingen protestant skulle vidare få besöka ens egna sjuka, bifölls ej deras begäran, utan erhöllo protestanterna tvärtom derefter laglig rättighet, att på vissa dagar se till sina trosförvandter och för dem läsa ur bibeln och andra skrifter. Nunnorna våga ej afbryta dem och många andra sjuka få nu ock höra det eviga lifsens ord; — så väl slutades denna till en början bekymrande händelse. Både fängelser och sjukhus besökas

sedan af frivilliga barmhertighetssystrar, hvilka dock hvarken bära namn eller drägt. Här hvimla gatorna af nunnor med svarta och hvita dok och slöjor. Redan uti Belgien sågo vi de så kallade "Petites soeurs des pauvres" — merendels unga, fint bildade fruntimmer, hvilka gå och tigga ihop i husen till gamla personers vård och utkomst. De draga omkring små vagnar och stanna ofta utanför hotellen, der kanske mera tillgång på matförråd är att vänta.

Bland de tillfälliga gästerna från andra länder i Paris, har bildats en arbetsförening hos miss Brundell. Det går här till alldeles som hemma hos pastor A:s; det kändes helt hemlikt, att vara med på en af dessa. En ung engelsk fru, som bodde nära oss, gjorde sällskap med oss. Hon hade flyttat till Paris som nygift och älskade redan fransmännen, hvars språk hon ville att hennes små barn skulle lära, t. o. m. före engelskan, för att ej känna sig utländingar i det land der de voro födda. Dylika drag nämnas såsom mera sällsynta, ty de visa en kärleks- och tacksamhetskänsla till det land, som ger dem föda och skydd, der deras barn födas och uppfostras, och icke den så vanliga tanken, "vi hålla till godo här så länge tills vi samlat nog att lefva bättre i England. Under tiden lefva vi billigare här än hemma och öfvertyga andra folk om Englands öfverlägsenhet."

En annan dag åkte vi ut till diakonisshuset i Faubourg S:t Antoine. — Det öppnades 1841 af pastor Vermeil och skulle jemte intagandet af sjuka äfven bilda en tillflygt för qvinnor utkomna ur fängelset S:t Lazare, der protestantiska damer af ren och sann kristendom, M:me Jules Malet, Madame Walther André, Madame Pelet de la Lozére i samråd med och uppmanad af Elisabeth Fry arbetade. Diakonisshuset omfattar följande verksamhetsgrenar: 1. Afdelnin-

gen för qvinnor, hvilka efter utståndna fängelsestraff stå en amma i verlden och behöfva en stilla tillflyktsort. 2. Förbättringsanstalten, der halfvuxna flickor, hvilka börjat beträda lastens bana, kunna börja ett annat lif. 3. Sjukvårdsafdelningen för äldre. 4. Barnens sjukafdelning. 5 Skolorna, hvardagsskolan, småskolan och barnkrubban. 6. Diakonissafdelningen, der nya inträdande qvinnor undervisas och de gamla vistas, för att hemta sig efter arbetet utom diakonissanstalten. I 62 voro 50 diakonissor inskrifna i anstalten. Vid afskedet från den vänliga systern, som visat oss allt, frågade vi efter något som vi kunde få köpa såsom ett minne. Man tog då fram en bok med prof- ver på barnens arbeten; der voro alla sorters sömnader, men mest beundrade vi lappningen och stoppningen. Stora hål klippas ur tyg och flickorna fingo fylla uti dem, ja, det var vidunderligt huru väl de hade utfört sitt arbete; inga broderier och virkningar fingo de lära, endast enkel, vacker hvitsöm med alla sorters stickningar. Der voro de nättaste dockplagg så fint gjorda, att man knapt kunde se stingen, och för allt begärdes endast en mycket ringa summa, den vi med nöje erlade I sin helhet förekom oss detta diakonisshus som ett mönster af ordning, trefnad och behagligt samlif; det var ej för stort och var på sätt och vis sammanhängande, men ändock verkade de olika afdelningarna fritt. Föreståndarinnan var sjuk och skickade med oss en mycket behaglig diakonissa från Elsass. Köket föreföll oss utomordentligt trefligt, och middagen, som i Frankrike ätes antingen kl. 1 eller 6 à 7, var enkel, men välsmakande; köttsoppa med semouillegryn, temligen tjock och simmig, jemte bröd och torr frukt var den gemensamma middagen för alla. Föreståndarskan och de som åto vid hennes bord och betalade samt bodde i särskildt rum, hade likväl stek dertill. Den fransyska kok-

konsten liknar mera den svenska än man tror; mycket soppor och stufningar begagnas, men hvarje smak kan blifva tillfredsställd uti Paris. Den största ordning herskade öfverallt. Ehuru det var den 8 Dec., då vi voro der, stodo alla fönster uti sofrummen öppna och barnen lekte i trädgården, som hos oss i Sept. Uti asylen för de unga, till afvägar benägna flickorna, förvånades man af deras glada och oskyldiga utseende. Några voro mycket unga och vackra; stackars arma varelser, troligen hafva de först här hört talas om den rätta hjelpen mot hjertats onda anlag! Flera af dem äro likväl ganska svårhandterliga och de sofva alla vid lästa dörrar och t. o. m. den lilla stund vi voro inne, tillstängdes porten bakom oss. Det är kanske en sorglig nödvändighet, men oss förekom det så hemskt. Diakonissan här har den svåraste befattningen; de äldre qvinnorna äro lättare att styra, möjligen emedan de redan i fängelset fått vänja sig vid lydnad och ständigt arbete.

Under revolutionen 1848 var en barrikad uppkastad just framför det forna diakonisshuset, och då hjelpte blusmännen traktens barn att krypa ut och in genom ett litet hål deruti; de behöfde ej afbryta sin skolgång en enda dag, fastän ingen annan menniska kunde passera der förbi. Detta är likt fransmännen, de äro på en gång ridderliga, barnsliga och vilda. Ack, hvad det är behagligt efter vandringarna ute i staden att slå sig till ro vid den rätt goda brasan och skrifva, läsa och prata med landsmännen, som vi träffat här i mängd, liksom att läsa de svenska tidningarna, hvilka ännu hållas af Bergerons efterträdare, Lecomtes.

En soirée hos en gammal generalska var särdeles angenäm och man fick der ett litet begrepp om det fina i parisarnes ton och deras älskvärdhet i hemmet. Vi hade för denna älskliga familjs bekantskap att tacka den goda

grefvinnan R., och räkna vi denna afton till ett af de gladaste minnena ifrån Paris. De kände godt till Sverige och våra vänner; den unge sonen, blifvande ingeniör-officeren George B.,* initierade P. i fransyska militaire-förhållanden, medan M. måste sjunga "tant bien que mal" svenska folkvisor för damerna. Generalskan var legitimist och beskref sin ungdomstid och Ludvig XVIII:s hof och Restaurationen; dottren, orleanist, kunde aldrig nog prisa drottning Marie Amélie och "la véritable sainte", hertiginnan Hélène af Orleans, hvars tjusande porträtt, taget i hennes ungdoms och lyckas dagar, vi ej tröttnade att beskåda. Hon ser likväl så ödmjuk och mild ut, att man frestas tycka, det en sådan qvinna ej behöfde så många lidanden. En af gästerna, en öfverstinna, var bonapartist och talade med en verklig kommandostämma öfver dagens politik. The, kakor och bonbons var undfägnaden, som öfver allt utrikes; man får välja på salta och söta kakor. Besynnerligt var det att äta dessa rätt salta pösande bullar till thet, serveradt i så små koppar, att vi, vana vid de stora engelska i hemmet, skulle kunnat dricka ett halft dussin dylika nötskal, om det bara gått an. Det var med vemod vi sade de goda, vänliga fransyskorna farväl. Det sägs, att de ej mena allt hvad de säga; det är möjligt, men för främlingar är det behagligt att emottagas med dylik förbindlighet, och vi äro dem alltid tacksamma derför, så ofta tankarne föras åt det hållet.

Uti Luxembourg och Tuileriernas gallerier hade vi några njutningsrika stunder, ehuru kortare än vi skulle önskat, men det var emedan dylika besök äro allt för tröttande. Sjelfva palatserna voro kanske det intressantaste. Henrik IV:s rum äro nu förvandlade till galleri; man kan omöjligt njuta af allt, utan fäster sig vid några få och vi hänfördes ej af Raphael der, det är allt hvad vi våga säga.

* Död i slaget vid Orleans 1871.

Hans madonnor syntes oss temligen bleka, stela och beskedliga; nej, då tyckte vi mera om Guido Reni. Hvilken mjukhet, lätthet och lif i hans pensel! P. måste draga M. bort från en sofvande Jesus; hans mor lutar sig öfver honom, för att breda ett ganska tunnt flor öfver hans lilla nakna kropp. Raphael hade målat samma ämne, men icke lyckats så väl, måhända emedan Guidos Jesusbarn påminde oss om... Man kan aldrig klart förstå hvarföre Frälsaren och Magdalena skola framställas utan kläder; t. o. m. i varma klimater behöfvas sådana rätt väl, men målare taga sig en sällsam licentia poetica ibland. Så ser man lärjungarna hos Paul Veronese (som är förtjust att måla guld, juveler, sammet och siden) i granna burgundiska riddardrägter deltagande i bröloppet uti Cana.

Uti Luxembourgs vackra trädgård är en samling af Frankrikes drottningar och prinsessor uppställda; dessa marmorbilder togo vi oss god tid att betrakta, och funno dem i allmänhet utmärkt lyckade och karakteristiska. Inuti palatset voro många vackra rum och salar; Maria af Medici hade residerat der, sorglig i åminnelse. Stackars den varmhjertade Henrik IV! hennes bild talar ej om själens och hjertats höghet och adel, fast hon växt upp bland mycket stort och skönt vid Medicis hof. — Man visar nu i slottet de nya mästarnes arbeten. Ingrès målar tjusande några sjöjungfrur i Blommérs stil; alldeles lifslefvande mjukt hvilade de på näckrosens blad, och håret flytande på böljorna. Paul de la Roche var äfven en stor gripande målare — vi hafva sett oförgätliga taflor af honom. ”Hans ”martyre chrétienne” flyter också en skön månskensafton på vågorna, men hennes händer äro bundna i kors på bröstet, en helig frid hvilar öfver hennes drag, en liflig glans utstrålar kring hufvudet på vågorna. Målaren har följt de gamles legender, att en gloria öfver de dränktas hufvuden

betecknade för sörjande anhöriga och medkristna hvar de skulle finna dem. Uti nattens skymning ser man ock en man och en qvinna skynda fram, ledda af glansen kring martyrens hufvud, och hon hvilar under tiden så ljuft och sofver så barnsligt sött, som gungades hon i sin moders knä — säkert är det äfven denna moder, som kommer för att sluta henne än en gång i famnen. Ja, så bör ämnet väljas, att åskådaren förgäter huru det är måladt och lefver med i taflan. Taflan kallas Dioclétienne.

Samma sköna soliga dag åkte vi till gobelinsfabriken och det bör ingen försumma, som är i Paris. Det är ett underbart arbete; taflorna, ty man kan ej kalla dem annat, arbetas som en schaggsöm, fastän sömnaden består af fina trådar. Med handen på den efter taflans storlek uppspända ränningen föres nu spolen vexelvis, belagd af hundrade skiftande färger och nyanser, emellan dessa trådar. Det är verklig konst! Den tafla som skall afbildas hänger bakom arbetaren; han kastar en blick på den då och då. En flyktig teckning på ränningen antyder huru taflan skall blifva, men hela nyanseringen ligger i hans eget öga; dettas färgsinne lär äfven utbildas otroligt. De arbeta ej vända mot, utan från dagern, för att se desto skarpare, och man törs knapt upprepa huru många färggradationer de hade, t. ex. i rödt, och huru förtjusande friska och mjuka dessa väfda kopior af Raphael och andra stora målare voro. Väfven skäres sedan upp såsom sammeten. En enda tafla, Madonna della Sedia, tog 3 år att utföra. Vi häpnade och beundrade tålamodet, men tänkte, att en så långsamt skapande konst skulle taga allt lif och all konst ur oss, lifliga stackare. Vi sågo samtidigt den nya Boulevard, der Maréchal Bréat föll, och der de hade de största barrikader 1848. Vi veta ej om det var inbillning, men nog syntes befolkningen, åtminstone bland blusmännen, vara temligen

rabulistisk än i dag. I närheten har protestantiska Lutherska missionen en af sina största skolor. Oförmodadt träffade vi i gobelinsfabriken en norsk läkare med sin fru och en läkare från G:borg, just stadd på afresa till hemmet. — Den lycklige! hvad kan Paris och södern bjuda så skönt, som fäderneslandet för nordbon, och hvilka målade englabilder äro så behagliga, som barnen i deras föräldrars ögon!

Den angenäme, liflige D:r A. tager nu med sig detta bref och en liten julklapp till hvar och en af eder.

Paris d. 11 Dec.

Först och främst få vi säga att vi sett kejsaren, kejsarinnan, prins Napoleon, lille prinsen och all den granna ståten — hundragardet, nationalgardet, zouaverna i gala, turcos, kejsarens stab m. m. Vi hade gått i kyrkan vid Rue Rivoli och hört på söndagsskolan efter förmiddagsgudstjensten och kommo just lagom, att på återvägen vid Tuilerierna möta alltsammans. Boulevard Prince Eugène skulle invigas; den hade varit färdig förut, men ryktet hviskade, att en sammansvärjning nyss upptäckts, att flera hus voro undergräfda vid Place du Trone och att kejsaren och hans gemål skulle sprängas i luften med en mina, — en gunpowder-plot således. Nu voro dock så många försigtighetsmått vidtagna, att ingen fara fruktades. Redan kl. 10, då vi gingo i kyrkan, voro alla gator, hvilka mynnade ut till Rue de Rivoli och dess trottoirer, öfverfulla af folk, som likväl med största artighet gåfvo vika, den ena för den andra. Det var ett godt studium af pariserlifvet, om man ej velat sky alla störande reflexioner på vägen till kyrkan. Allt ståtligt här sker på söndagarna; om den dagens helgd har man ej i katolska länder något begrepp. Ingen visste hvarifrån kejsaren skulle komma

och derföre delade sig massorna åt alla bigator. För att undvika trängseln tänkte vi gå genom Tuileriernas ofantliga borggård under triumfbågen, som Napoleon I uppreste, och ned till Seinen, men just i detta ögonblick blef plötsligt en häftig uppståndelse och såsom genom ett trollslag fylldes den stora platsen af menniskor.

P. fördes långt bort från M. och hon fastkilades nära två nationalgardister och kunde ej komma ur fläcken. Vi fingo imellertid se hela det vackra tåget. Om kejsarinnan veta vi ej mera, än att hon var som ett hvitt moln, behagligt svajande för sommarvinden, så mjukt böjde sig den hvita gestalten hit och dit; äfven ansigtet krithvitt eller sålunda sminkadt. Kejsaren var lik sig sjelf, lugn och orubblig, fastän man ansett nyttigt, att ingen visste förut, hvilken väg festtåget skulle taga. Det måtte vara eget, att alltid kunna vänta det en bomb kan nedfalla och döda en sjelf och ens närmaste. Ofantligt liten entusiasm, högst få lefverop. Hundragardet i blänkande rustningar, åtminstone såg det så ut för våra ögon, fängslade ovilkorligt blickarna, äfvensom de lifliga zouaverna. Hvad man måste beundra hvitheten af deras damasker i denna pariser-smörjan! De äro dock vana att gå på glödhet sand och känna marken bränna under sina fötter. På eftermiddagen gjorde vi en liten promenad till l'arc de Triomphe vid les Champs Elysées och bestego dess trappa, samt njöto i aftonbelysningen af utsigten öfver Paris. Tusentals klockor när och fjerran påminde om huru Herrens dag borde firas. Likt radierna i en cirkel utgingo de stora avenyerna härifrån; det var stort, men verldsligt och från början till slut synes här allt anlagdt på att locka, fängsla och lysa. Miss Blundell, vårt sällskap, förde oss till Armand Delilles aftongudstjenst. M. är glad och tacksam, att hafva hört något så rent och skönt Guds ord i Frankrike. Äfven Guillaume

Monod, Adolphes bror, var from och allvarlig i sitt föredrag och efter första gudstjensten, som slutades kl. 1, hölls söndagsskola. Han talade till barnen från predikstolen och fängslade oss fullkomligt genom sitt mästerliga föredrag och vi sågo ingen oro bland de unga; detta var mera en barngudstjenst än en söndagsskola, ehuru ingen äldre kunde afhöra den utan nytta. Fransmännen, de allvarliga, hafva ett behag i sitt sätt som, helgadt genom en varmare kristendom, blir mycket intagande och det fransyska språket klingar så högtidligt, att vi förvånades deraf, ovana att på detsamma höra fattiga, utarmade syndare kallas till Gud. Ja, hvarje land och folk hafva sina rika gåfvor; o, måtte Frankrikes blifva mindre missbrukade, mera helgade till Herrens tjenst i stället för syndens!

Ännu litet mera få vi berätta eder om våra pariserutflykter; den intressantaste af alla var till Versailles. Vi gjorde den i sällskap med löjtnant K. och kapten S., men en så skön dag kan man ej tänka sig i Sverige annat än på sommaren. Vi foro med niotåget och funno nöje i att gå ut tidigt. Huru lifligt det var på Boulevard des Italiens! Vid en af fördjupningarna på trottoiren, några steg ifrån oss, låg en fjortonårig flicka, halfklädd, tärd och gammal redan; hon tycktes hafva legat der och sofvit, ty hon var alldeles stel och kall. När hon reste sig upp nalkades genast den alltid vaksamma polisen, en af dessa uniformerade, artiga herrar med mustascher à la Napoleon, så spetsiga, att de kunna sticka ut ögonen på hvem som kommer dem nära. Han tog reda på flickans historia om den var sann; hvilket motstycke till all den glans och lyx, som inom några timmar skulle prunka på denna Boulevard! Det arma, vilseförda, i last och okunnighet uppfödda barnet, fördes till la Salpétrière, ett slags ofantligt hospital, sinnessjukhus m. m., dit alla usla, olyckliga och värnlösa

föras. Det är beundransvärdt att se, men sorgligt. M. gick dit med miss Blundell en annan dag, äfven till Hospice des Orphelins, som var rörande att besöka och mycket väl vårdadt. Åsynen af den lilla korgen dit barnen lades, dessa olyckliga mödrars arma små, kom en nästan att gråta. Huru mycket har ej genomkämpats innan det högsta fröjde- och sorgeämnet sålunda öfvergafs! Svaga barn behöfde ej handteras, de hade en egen inrättning, en sluttande bräda, hvarpå de fördes fram till spiseln och njöt af värmen, som då kunde genomtränga dem bättre än i sängarna och derifrån rullades de sakta ned i bäddarne, sedan dessa blifvit uppvärmda förut. Ack ja, den som kunde göra mycket för de öfvergifna späda barnen, men ofta blifva de sedan i de katolska skolorna och klostren moraliskt och intellektuelt vanvårdade, i synnerhet flickorna, hvilkas okunnighet, utom uti helgonens martyrhistoria och i toilettens mysterier, är otrolig, och så utträda de i lifvet utan all sann uppfostran. Familjemödrarnas uppförande sedan bevisar nogsamt detta, isynnerhet inom de högre klasserna. Nej då, nu komma vi alldeles bort från resan till Versailles.

Vi foro med den tidiga trängen för att få en lång dag der och hoppades få helsa på Madame Walther André, denna moder i Israel, bland de kristna i Paris. Tyvärr var hon sjuk och vi fingo blott aflemna vårt rekommendationsbref; hon har dragit sig tillbaka till den lilla staden för att i mera ro sluta sina dagar och skona sin svaga helsa, men man uppsöker henne ändå der och en stor kristlig rörelse lär pågå inom den krets, der hon lefver och sprider sitt värmande och skinande ljus. Huru förtjusande ser ej S:t Cloud ut och Sèvres i sin gröna dal, och alla dessa småstäder och byar nära den stora bikupan Paris! Det var för lustigt på ditvägen; i samma kupé reste ett herrskap, två herrar samt en fru, och de afhandlade

helt högt och så ogeneradt, som hade de varit i sin salong, hela sin familjs angelägenheter. Den ene, "le gros Papa", var i synnerhet förgrymmad på "cette intriguante demoiselle, ma belle-soeur" och penningar var naturligtvis början och slutet på hela tvisten. Advokaten som var med skulle hjelpa honom mot svägerskan och frun inföll med den hvassaste tunga i allt hvad mannen sade; ingen syntes förvånad åt samtalet, mera än vi. Kringsvärmade af guider togo vi en liten en, som såg svensk ut i sin linfärgade peruk och som roade oss med sitt prat. Vi gingo först till Trianon. O, hvilka alléer! "l'Avenue de la Reine", som Marie Antoinette alltid begagnade, hvilka ofantliga perspektiver har den ej! Vi funno det alldeles omöjligt att gå, utan togo en af de små nätta vagnar, hvilka finnas att tillgå öfver allt.

Trianons slott är en låg, smakfull byggnad med många intressanta minnen från Napoleons och Josephines dagar; rummen i sin urblekta härlighet äro oförändrade. Josephines toilettrum var smakfullt, återförande tankarne till de få men värderika timmar, den store kejsaren egnade henne, sin ännu älskade, sedan förskjutna maka. Huru liten är ej all jordisk glans och fröjd — "en handsbredd tid" som snart är förbi!

Nu står detta slott mycket öde, ty Ludvig Philip bodde der jemt; det nya hofvet väljer andra ställen. Öfver allt i de kejserliga slotten står, att ej drickspengar få begäras och ej heller gifvas. För att kringgå detta lemnas man att sitta i portgången och vänta tills ett större antal samlas; då detta snart blir outhärdligt långt, förkortas väntan bäst genom 1 francs; således betalas ej betjeningen för visandet af slottet, endast för tidens vinnande. När alla de andra stigit af till Versailles, gingo vi till det närbelägna lilla Trianon, ett fyrkantigt landthus af sten med högst enkel inredning.

Fåfängt vill man försöka skildra dess täcka, vemodiga behag, den lilla borggården, trädgården, parken, dit ingen, icke ens Ludvig XVI sjelf, inträdde objuden, kaskaderna och den romantiska konstgjorda grottan, de vackra drifhusen, allt talade om Marie Antoinette. En förtjusande promenad är den fram till schweizerbyn, der hon med sina damer lekte landtflickor och vårdade ankor, höns och kalkoner. Hade alla hennes nöjen varit så oskyldiga som dessa, hade hennes öde väl icke blifvit så sorgligt; men olyckan luttrade denna rikt begåfvade själ, de gräsliga lidandena brände bort många missbildningar och det är anledning hoppas, att hon kom till insigt af, att det låg en högre kärlek i denna stränga aga, som till en viss grad var sjelfförvållad, ehuru fädernas missgerningar betydligt medverkade till ovädrets hopdragande öfver det olyckliga konungahuset. Den ädla hertiginnan af Orleans bodde här, då hon blifvit enka, och de andra kungliga vistades i det större palatset; hennes minne väcker icke mindre deltagande och säkert har hon uti dessa parker egnat mången stilla betraktelse åt de skiftande former, uti hvilka lidandet kan drabba oss, der hon, en ensam enka, vakade öfver de späda barnen och darrade vid åsynen af de faror, som hotade hennes familjs framtid. Ja, Guds vägar äro underliga; men Han för det härliga igenom. Denne Philips af Orleans barn och barnbarn skulle ingen välsignelse ega i längden. Huru lågt stämplade han ej mot sin konung och hans stackars drottning och till slut röstade han t. o. m. för deras död uti Conventet, sig sjelf dock till föga båtnad, efter han snart fick vandra samma väg. Ju mera man på afstånd kan se lifvets händelser, ju mera smälta de harmoniskt tillsammans både i det allmänna och enskilta; de störande motsatserna försvinna och ännu klarare skola vi inse detta, då tiden ej mera är till för

oss och lifvets i dunkel höljda tafla belyses af evigbetens sol — Herren Christus sjelf!

Nu skyndom till Versailles, ty decembersolen börjar luta till nedergång. En egenhet i parken vid lilla Trianon var den mängd stora blodbokar der funnos. Dess dystra grenar med purpurröda blad påminde om allt det blod, som flöt under några år i Frankrike och i första rummet deras, hvilka lekande och lefnadsglada vandrade i dessa bokars skugga. M. tycker ej om dessa träd; bland en mängd andra må de taga sig väl ut, men intrycket är, som då man ser en dålig menniska bland de vänliga och goda — man ryser. Om det stora präktiga slottet, dess sköna målningar och präktiga salar är af brist på förmåga att beskrifva dem värdigt blott litet att säga. Se på Ary Scheffers Jungfru af Orleans är vårt råd till konstälskare; och till älskare af grannlåtsrum: betrakta noga den stora salen, der Ludvig XIV tronade. Nästan darrande går man uppför den präktiga marmortrappan, den hvilken folkmassan begagnade 1789, då de grofva, ursinniga qvinnorna rusade in i den stolta, bleka drottningens rum, dessa ståtliga gemak, der hittills endast hyllningens och vördnadens uttryck återljudat! Kapellet intresserade oss dernäst. Ofta hade Massillon och Bossuet här talat sanningens väckande ord för döfva öron. Denne skrymtaktige Ludvig, så orättvist kallad den store, intresserar en bra litet; hans sjelfviskhet och praktkärlek voro så gränslösa, intet var honom heligt och värre blef det under hans usle sonson. Dennes son åter, den ädle Dauphin, dog i en af salarna, och hans som man tror i förtid afklippta lefnadstråd, var ett af de många brott, hvars förfärliga frukter drabbade barn och barnbarn. En svenska, Angelica Kaufmann, hade bidragit till tafvelgalleriets ökande. Detta är ofantligt, vi bara gingo genom rummen och det är tillräckligt tröttsamt; men porträttgalleriet bör man ej

springa igenom. Hvilken hjelp för karaktersstudier, att betrakta alla dessa verldskunniga personer! Antingen äro de förskönade af konstnärerna eller ock hafva fransmännen och fransyskorna ofantligt vanslägtats sedan äldre tider. Hvad det yttre beträffar, hvilka ståtliga riddare, statsmän och tjusande fruntimmer se ej ned på vandraren! Ännu en gång återvände vi till det vackra kapellet; det gjorde godt att tänka det Herren aldrig är utan vittnesbörd ibland oss, att midt uti ett förderfvadt slägte Hans sanning förkunnades och att alla de hjertan, som längtade efter bättre rikedomar och fröjder, här fingo höra sådana män, som de stora förutnämnda. Det var så dödt nu öfver allt och inga glada röster hördes mera; i parken herskar en viss prydlig stelhet, vattenkonsterna spela endast om söndagarna, derföre fingo vi ej se dem, men bassinerna äro ofantliga och måste vara ett förtjusande skådespel en solig vårafton. Besynnerliga små klippta cypresser bilda alléer omkring dem och de anses öfver 200 år gamla, med visshet äldre än slottet. Det var månsken och vid half 5 redan temligen skumt. Besökande sågo vi högst få; det var en mycket underlig, högtidlig känsla att gå ibland all denna stilla ståt och prakt, liknande den i en präktig graf, ty numera bebos ej Versailles, dess härlighet försjönk med bourbonerna. Visst är det synd om en fallen storhet, men folk som ingenting glömma och ingenting lära, hvad skall man med dem? Vi behöfva litet hvar kunna båda delarna, om vi skola gå framåt till allt större utveckling inom andens och materiens verld, *glömma* oss sjelfva och andras fel, *lära* af allt, men *förnämligast* det, att vi äro stoft och aska och så litet betyda när vi äro borta.

En afskedspromenad gjorde vi till Chapelle Expiatoire på den forna Cémitière des Innocents; der hvilade Ludvig XVI och hans drottning i 21 år, omgifna af en mas-

sa andra guillotinens offer; deras dotter Marie Thérèse, äfven en olycklig furstinna, lät uppföra det lilla kapellet, der en prest läser messan hvarje dag för de bortgångnas själar. De schweizare, som voro trogna sin konung i döden, ligga deromkring. Ludvigs testamente är vackert samt kristligt, mildt, förlåtande och förtröstansfullt; han hoppas på nåd hos Gud för Kristi skull. Ja, för somliga menniskor tyckes lidandets ugn eldas sjufallt hetare under lefnadsdagen, än för andra; men kanske *synes* det blott så för *oss* kortsynta.

Vissa menniskor äro födda att på det innerligaste uppfatta allt, som kunde inspirera en skaldegåfva, men tyvärr äro de stumma i viss mening och lida blott dess mera af att ej kunna återgifva allt det myckna sköna de se och till en del smaka. Under vandringarne i Versailles, Trianons och S:t Clouds parker, huru många tankar strömma ej der in i själen! För somliga naturer kunna, midt under oro och bekymmer, småsaker skänka stor glädje, till exempel en solstråle på ett mer än vanligt vackert sätt belysande en blomma; en gren, en tafla, ett tonfall i en menniskas röst, en fågels drill, en melodi kunna för en stund göra lifvet rikt. Här talas nu alls icke om andens rika, djupa tröstegrunder, utan om de små och hvardagliga, dem tusentals menniskor gå förbi, utan att se eller märka, hvilka dock äro oss ämnade till fägnad, men så plågas man ock af mycket, som andra aldrig känna. Under vårt vistande här, då P. varit ute för sig, har M. haft många sköna stunder. Timme efter timme har hon tillbragt på Louvrens museum framför några mästerverk och fastän okunnig i målning drömt sig in i mästarnes tankar och liksom föreställt sig allt hvad de tänkt och känt, då de målade dem. Hvad de dock måste finna lifvet rikt, hvilka fått ett större pund af konst eller poesi, de *korta* ögonblicken må nu också köpas med *års-*

långa lidanden och försakelser! Gud skapar menniskosjälar så olika, och derföre finnas rätt många, som aldrig på detta sättet drömma vakna; de skratta till och med åt dem, som äro så der dåraktiga, men i alla tider hafva likväl sådana dårar funnits och skola finnas, om ej för annat så för kontrastens skull.

Nu äro vi helt vakna och praktiska igen och skola gå på en ovanlig restauration att äta middag. Man kallar den med ett rätt lustigt namn, Bouillons-Duval; dessa moderna spisinrättningar finnas på flera ställen i Paris. Det är en stor sal med små bord vid sidorna, midt i salen stå deremot långa köksbord. Både de små och stora hafva marmorskifvor. Vid de små sitta gäster och äta portionsvis den sunda och smakliga anrättningen, hvilken beredes på de stora borden och kokas i ångspisar, allt i samma ofantliga rum. Det är visst ingen elegant restauration, men det gör ens hjerta godt, att se alla de många bleka sömmerskor och arbetare, skolgossar och pensionärer, hvilka der få en god och närande spis. Dessutom äro här en hel mängd andra parisertyper, som bäst der kunna studeras; artister och resande träffas äfven, och vi funno det roligt för en och annan gång. Bouillon af yppersta beskaffenhet, cotletter, fisk, roastbeef och omelettes, inkokt frukt, vin och dessert kunna erhållas, allt särdeles godt, till några sous portionen. Mängden gör det och så frånvaron af dyr uppassning, duktyg m. m. hvilka i de finare restaurationerna kosta lika mycket som maten.

I Palais Royal intogo vi vanligen vår middag, än här, än der, ty restaurationerna uppgå till dussintal i det stora huset, eller rättare de många byggnaderna, hvilka omsluta den vackra gården, hvarest hundradetals barn leka. Man tager der sin promenad efter maten, då bodarne och planteringarna i palatset äro på det briljantaste eklärerade,

För två francs kan man få en god middag med fem eller sex rätter mat, vin och dessert. På andra ställen åter, der den elegantaste delen af pariserverlden spisar, kostar middagen 15—20 fr. person; man får antaga att det är utomordentligt rart allt hvad der fås, men som vi ej besökt någon af dessa fina restaurationer, känna vi dem endast efter hörsägen. Af en händelse gingo vi på Boulevard des Capucins midt på dagen och begärde uti en restauration der en biffstek. Den var ganska seg, men kostade med bröd och légumes 5 fr.; det var en profbit, som afskrämde oss alldeles.

Hotel Cluny är en intressant byggnad; der förvaras alla möjliga gamla romerska fornlemningar, samlade i och omkring Paris under tidernas lopp. Kejsar Julianus Apostata, sorglig att minnas, residerade i Paris och ansågs af hela arméen som en halfgud. Hans hat till kristendomen och kärlek till de gamla gudarnes dyrkan är verldsbekant, likaså hans ryktbara tåg till Persien, hvarest han föll, dödad af en pil. I sin dödsstund kände han bittert, att verket som han börjat skulle falla med honom, och ropade i dystert trots: "Du har segrat, galilé!" Tänk om Julianus kunde se sitt gamla Lutetia så uppfyldt af kristna kyrkor!

En förmiddag vandrade vi af till Notre Dame, att höra den märkvärdiga talaren der, som mäktigt upprör åtminstone den qvinliga delen af pariserbefolkningen, Père Hyacinthe. Den präktiga dômen var öfverfull; ovanligt många karlar hade infunnit sig denna dag och den unge bleke mannen skådade länge tyst på hopen, innan predikan började. Det gjorde ett besynnerligt intryck, att under dödstystnaden i kyrkan invänta begynnelsen; den stora massan betraktade äfven oafvändt talaren, hvilken tycktes vilja bereda sig till föredraget, genom att studera en mängd af de oroliga, uppåtvända anletena.

Hans predikan var ej hvad vi äro vana att kalla så, det var snarare en utgjutelse ur ett svallande, brusande och frågande sinne; han tycktes ej mera fråga efter åhörarne, utan måla sig sjelf, sina strider, tvifvel och synder. det var mägtigt och gripande, det förekom dock som om en orolig ande måste blifva tio gånger mera orolig efter hans tals slut, än den var förut, och icke har Père Hyacinthe sjelf funnit frid och tröst i sin religion. Det stora intryck han gör, är ej så mycket undervisande som uppväckande menniskor, hvilka i katolicismens vanliga former ej finna ro; andar, med djupare själens behof, finna genklang i hans stormande, passionerade utbrott. Ofta har den tanken kommit före, att folket i Frankrike är qvickt, själfullt och anslående, men få äro de anleten, der oron lagt sig och friden tryckt sin stämpel; de tyckas jemt fika och fara efter något, som de ej ega, ej ens ana!

Nu äro vi vid slutet af *pariservistelsen.*

Ej utan vemod sågo vi den sista dagen i Paris randas. Man hör jemt dess lättsinne skildras, och det måste väl finnas till, ehuru vi ej sågo det i högre grad än man vanligen får antaga, att det finnes i större städer; deremot träffades många älskliga och allvarliga menniskor, hvars hjertan ömmade varmt för sitt land och sitt folk, på det bästa sätt de förstodo. Pastor Guillaume Monod, Fisch, Armand Delille m. fl. voro fransmän; hos miss Blundell voro samlade vissa dagar endast fransyskor, och så litet M. var med dem, ingaf det henne en outplånlig känsla af aktning och beundran. De, hvilka lefva i en så förförisk omgifning och hålla sig obesmittade af verldens glitter och prål, äro väl dubbelt aktningsvärda; deras allvar och sjelfuppoffring hafva ett högre värde, emedan deras naturer äro så i strid med just dessa egenskaper. Finnes det någon härligare jordisk känsla, än den, att kunna se upp till

och beundra andra? M. kände sig lycklig i Paris, just emedan hon så ofta der fick erfara detta. — Dessa korta skildringar äro naturligtvis blotta utkast af en vida innehållsrikare verklighet, men de kunna åtminstone för eder antyda, huru mycket godt som finnes i detta stora Babylon, såsom man ofta hör att Paris blifver benämdt. I det tysta och obemärkta hoppas vi Herren har mångtusende af sina barn, och för deras böners skull skonas måhända till en tid flertalet af grofva syndare och synderskor. Äfven bland katolikerna lärde vi känna några praktexemplar af kristna, och minnet af dem bevaras med förkärlek, emedan de under allt slagget förstått att uppleta det äkta guldet och med Guds hjelp qvarhålla det oförfalskadt i ett ödmjukt hjerta. Hvad vi nordbor och protestanter kunna lära af sydländningen och den fromme katoliken, är innerligare hängifvenhet i Guds och nästans tjenst, och man får hoppas att vi ej förgäfves hafva varit några veckor i det glada Paris.

Marseille d. 18 Dec.

Nu veta vi huru det käns att hafva sommar och svettas af värme vid jultiden, se på gyllene oranger och grå oliveträd, lukta på törnrosor plockade vid landsvägen — och längta hem ändå till is och snö. Se sådan är menniskan. Säkert är att många bekanta der hemma ville byta med oss, och vi gå och afundas alla de söta barnens föräldrar, hvilka vi här se samlande sin flock omkring sig under hemmets tak. Resan från Paris till Lyon var rätt angenäm; varma "chaudières" på golfvet och solen glänsande på himmelen, ett grönt landskap, för det mesta slätt, oändliga, raka, himmelsåtsträfvande poppelalléer utgöra mellersta Frankrikes kännetecken. Breda floder slingra sig fram mellan åkrar och vingårdar, samt rika städer med medeltidsbyggnadsstil. Chalons, t. ex., ståtlig,

Dijon äfvenså. Der fick man hvila och äta middag i god ro. Söderns frukter, oliver, apelsiner och drufvor vankades. Industrien nere vid jernbanstationerna mycket utvecklad; der såldes de otroligaste saker till öfverdrifvet höga priser och med stor afsättning. Vi hade en italienare i vagnen, en blek, fet man, som vi togo för en holländare; han blef nästan för liflig likväl, då han fick tala litet italienska. Han tycktes intimt lierad med italienska ministern; M. kunde dock ej få ur sitt hufvud, att han var annat än kock hos honom. Dessutom hade vi en engelska i vagnen, som var ute på marriage trip, d. v. s. med sin matmor, en förnäm dam, som med sin man tagit en 1:a klassens kupé ensam, och denna stackars flickan var ganska olycklig hela dagen bland främlingar, ovan vid resor och höll i knät sin ladys fina hattar i en kartong, oss andra till mycket obehag. Vi fingo veta hela lady L:s historia af den nästan lika eleganta kammarjungfrun. Två ledsamma tyskor, gouvernanter, fulländade åttatalet i kupén. Huru magnifikt Lyon tog sig ut med sina tända gaslyktor och sina upplysta broar, speglande sig i Rhône och Saone, det kan ej nog omtalas. Landet blef allt skönare ju närmare man kommer Lyon, men all skönhet förlorar sitt behag då kroppen börjar tröttna och vi efterlängtade intet mera än en god säng i ett varmt rum; man blir bra materialistisk på resor. Våra vänner föreslogo oss, att vi bland den massa omnibusar, hvilka utsändas från hotellen och hvars kuskar ville draga oss med sig, skulle utvälja Hotel de l'Europes, emedan någon sagt dem, att det i hvarje större stad alltid finnes ett sådant, samt att det vanligen är godt. Denna gång bedrogo vi oss ändå, ty först voro vi ensamma i vagnen, hvilket ej var ett godt tecken och sedan funno vi, att hotellet, en ofantlig byggnad, såg folktomt ut och vi anade på förhand, att vi stackare skulle lida derföre

genom öfverdrifna räkningar. Hu, M. fryser än vid tanken på de höga rummen, stengolfvet och den ofantliga spisen, hvaruti hela vedkorgar kunde tömmas utan att rummet blefve varmare. Det är ej lätt att begripa idéen med eldning i Frankrike, ty all värmen går ut, endast skenet går in och den ögonblickliga värmen då man halstrar fotsulorna på jerngallret. Vi hade tänkt stanna två dagar i Lyon, M. åtminstone; men hon hade trenne herrar emot sig, samt fick ej dröja der mera än två nätter och en dag. Det var en vacker intressant stad, omgifven af höga berg, med ett härligt läge mellan Rhône och Saone. Brygga efter brygga spänner sin lätta båge öfver floderna, hvilka omfamna den idoga blomstrande staden. Tidigt medan våra sjusofvare ännu hvilade, aflägsnade sig P. och M. från hotellet och rekognoserade de närmaste gatorna och torgen samt den gamla dômen, smutsig, mörk, med multnande grannlåt på altarena, men ändå så högtidligt vacker. Der lästes just messan och om morgnarna tycka vi bäst om den katolska gudstjensten. Då ser man verkligen mången med andäktigt ansigte, talande om ett betungadt hjerta; fattiga och tjenare knäböja mest på det kalla golfvet. Utsigten från den högsta af Rhônes bryggor är alldeles förtjusande; floden rigtigt hoppade af lefnadslust denna soliga december-morgon och hvimlet af båtar och menniskor var underhållande. Gamla trånga gator slöto sig kring domkyrkan, men vid de nya kajerna reste sig de vackraste husrader. Huru godt det var att gå hem och äta vår frukost samt sedan nogare besöka de märkvärdiga platserna! Lyon anses hafva ett ombytligt och kallt klimat. Vi hade alltid hört talas om Lyons sidenfabriker och skyndade att be någon visa oss dem, men de skrattade blott åt oss och slutet blef, att man berättade, det de stora köpmännen väga ut de glänsande härfvorna, som köpas på torgen af landt-

folket, ibland färgade, ibland ofärgade, till sina arbetare, och så väfvas de i husen här och der, just som vi hemma efter vigt ge ut lin, blånor och ull till väfvar. Hvar man ser ett tarfligt hus och tittar in, kan man beskåda huru de skönaste tyger förfärdigas, och bjert var motsatsen mellan dessa sammets- och sidenväfnader och de bleka, ofta torftiga menniskor, som väfde dem. En stor höjd behärskar staden, La Colline de Forvières; der hade romarne ett fäste och vi sågo många spår af deras murar, en vattenledning m. m. Uti Lyon blomstrade kristendomen under de första seklerna och tusentals martyrer fingo här besegla sin tro med sitt lif. Paul de la Roche, den gripande målaren, har gifvit verlden en rigtigt rörande bild. Taflan, som förut skildrats, kallas Dioclétienne och man sade oss att denna unga martyr, som funnit sin död i vågorna, lefvat i Lyon under Diocletiani regering, som var den allra sista och svåraste martyrtiden. På Rhônes vatten är det hon hvilar. Utsigten från kullen var hänförande, men endast löjtn. Z. och M. orkade upp uti jesuiterkyrkans torn. Jura-bergen och Schweiz lågo framför oss och Mont Blancs hvita hufvud glänste som en snöboll långt bort i fjerran. När man betraktade denna ojemförliga rundmålning af de begge sköna strida floderna, deras fruktbara dal, bergen med deras snöklädda hjessor, undrade vi att ingen mera omtalat Lyons naturskönheter; de frapperade oss alla mycket och få städer kunna dermed jemföras. Åsynen af de svarta långrockarne med sina dystra ansigten nedstämde oss sedan; det svider alltid i själen när man tänker på i hvilket mörker de hålla det arma, hyggliga folket. Den lilla kyrkan anses mycket helig och det vallfärdas hit från alla trakter. Ingen fläck på muren fans tom utan tapetserades af otaliga votivtaflor. En mycket sorglig syn var äfven den oerhörda massa puckelryg-

giga, kretiner eller blödsinta och med halsväxter vanstälda menniskor, som mötte oss. Man anser, att den fuktiga luften på bergsluttningarna och vid flodbäddarne, der stor hetta omvexlar med fuktig kyla, alstra alla dessa sorgliga krämpor. En promenad i aftonskymningen längs flodstranden, då gasljuset stred med aftonrodnaden, gjordes till den bro, der de begge makarne Rhône och Saone sammansmälta till en stor och mägtig flod; denna vandring bör göras af alla. Här finnes flera utmärkta protestantiska prester uti flera församlingar, Mr Roussel från Cannes är här tidtals och Mr Fisch, nu i Paris, har arbetat länge i Lyon. Adolphe Monods predikande under 10 år i denna stad åstadkom stor lifaktighet, hvartill äfven kanske bidrager närheten till Génève, hvarigenom utmärkta lärare oftare kunna besöka Lyon.

Herrarne begärde på aftonen sina räkningar och vi häpnade öfver deras längd; våra vänner blefvo högst förbittrade och beslöto ett puts som vi ej motsatte oss. En ofantlig vedkorg, beräknad att räcka en vecka, var inburen i hvardera rummet och fastän blott några af de stora tunga bokträden voro uppbrända, stod all veden uppsatt på våra räkningar, likaså alla de ljus, som funnos i rummen. K. S. tog sig för att elda och sitta uppe för att oupphörligt underhålla den stora brasan, ljusen sattes i rad på bordet och brändes hela natten. Vi funno det så komiskt att det var svårt att sofva i afvaktan på att få se den inträdande kyparens mine morgonen derpå. Den var äfven pengar värd och man är nära att skratta ännu, vid tanken på hans höfliga consternation och huru han rusade ut, att tala om för de andra vårt puts och huru de, den ena efter den andra gjorde sig ärende, att titta in till oss. Svårast var att ej låtsa om något, utan se allvarsam ut. P. lyckades

bäst och gick med gravitetiska steg förbi den bockande värden, som äfven höll ganska god mine.

Jernvägsresan, genom denna del af Frankrike till Montpellier, var utmärkt angenäm. Den skönaste natur påminde om Rhens stränder, oupphörliga fornminnen sedan romarnes tider, den nu verkligt sydländska himmelen af en genomskinlig lapis lazuli färg, de rikt grönskande fälten och vid hvarje hus blommande rosenbuskar, allt talade om att vi lemnat nordens nejder. Den som haft tid bara, att se på allt, men vi stannade endast en kortare stund i Avignon; denna var i flera hänseenden en märkvärdig stad, der påfvarnes ofantligt stora palats genast drager till sig uppmärksamheten. Befästningar och numera till promenader begagnade vallgrafvar, omgifva Avignon. Rhônedalen öppnar sig allt vidare ända tills bergen utplattas och hafvet uppnås. Det sköna Medelhafvet! Hvarje fotsbredd af denna jord var klassisk. Här hade kung René och hans sköna, blinda dotter Yolande hållit sitt vittra hof och trubadurerna sjungit på det mjuka Languedocska målet; här hade äfven Guds rike räknat sina segrar uti tusende martyrer under hugenotternas krig, då protestantismen nästan qväfts i blod. Merle d'Aubigné säger så sant uti sin Reformations-historia: "hade de schweiziska och fransyska protestanterna icke fattat det verldsliga svärdet, utan följt Luthers exempel, som blott ville strida med andens vapen, så hade de ej så jemmerligen förgåtts med svärd". Det är svårt att stå mot förtrycket med blott andens vapen, bön och åkallan om gudomlig hjelp; det kan se mörkt och omöjligt ut för våra ögon, men nog vinnes den största segern i längden, på det sättet uti allt. — Protesten med hela lifvet mot synd, orätt, villfarelser är pinande, men lid hellre som offer, än som angripare, och verldshistorien skall besanna, att uti religionskrigen och i tvisterna förbleknar korsets tecken och alla

onda passioner lössläppas, orena bevekelsegrunder frodas och ofta förloras målet alldeles ur sigte. Waldenserna deremot försvarade sin fädernejord, som Savoyens hertigar ville beröfva dem, och detta är ett rättmätigt krig — om något är det. De nedläto sig ej till lönnmord och en hemsk näfrätt, utan stredo man mot man på sin egen torfva och föllo i tusental; dessemellan ledo de likväl tåligt och böjde sig under lagarne, så vida dessa ej stredo mot Guds tydliga bud; de gingo hellre i skogar och bergskrefvor än de ville bryta deremot, men hugenotterna uppträdde som en makt, ett parti inom det gemensamma fäderneslandet och hjertskakande äro de grymheter, hvilka å ömse sidor begingos, dock värst af katolikerna. Provences sköna slätter bevittnade dessa våldsamma strider, och man bör just här i landet läsa flera af de ypperliga skildringar af olika författare öfver dessa fejder. Äfven under fransyska revolutionen voro dessa hetsiga sydländingar mycket framstående i att bränna de sköna slott, hvars ruiner ofta bidraga till taflans ökade fägring. Uti Arles och ännu mera i Nimes finnas nu många protestanter, säkert en frukt af de gamla trosvittnenas böner och blodiga lidanden.

I Avignon hade det varit roligt att se Lauras och Petrarcas källa, men afståndet från staden till Vaucluse var åtminstone en eller två svenska mil och vi nöjde oss med, att i hast bese staden, d. v. s. L., Z. och M. Här gjorde vi bekantskap med en siroccovind och den prisas ej; het luft och moln af fin kalkartad sand gjorde promenaden mindre angenäm. Vi började tycka, att de andra, som hade stannat på stationens restauration, varit klokare, men fick man se en af dessa gamla, poetiska, härliga kyrkor, som alldeles hänföra åskådaren, glömde man både mat och dryck. Den som nu en gång är utkommen i verlden, skall göra som myran, draga strån till stacken, och månget strå

kunde här dragas, om man ville ge sig tid att vandra omkring i ruinerna från påfvedömets dagar och romarnes välde.

Så snart man passerat Vienne, en liflig, pittoresk stad, samt Orange, en på fornlemningar rik, slutar vinregionen i Frankrike och södern börjar med sina alster af mandel, silke och olja. Det var en märkvärdig skilnad uti luften, äfven en genomskinlighet och lätthet, som lät oss begripa hvarföre den sökes af sjuka lungor. Nu tycken I väl, att det låter vackert när alla dessa träd nämnas, men de se ej vackra ut, allra minst nu, då de äro grå och torra, med fula grenar och stubbiga kronor, och erbjuda ej någon poetisk anblick. Annat slag är det med våra granar, till och med löfträdens bruna saftiga qvistar och fylliga gestalt pryda bättre sina platser på berg och i dalar, än dessa i långa ändlösa rader planterade träd. Oliverna äro dock vackra, mot all förmodan. De voro, om af konst eller natur det visste vi ej, runda som ofantliga bollar; deras blad lika tårpilens stötande i silfver och grågrönt, föreföllo ytterst böjliga och hela trädet mjukt och behagligt, då vinden lekte med dess fina grenar. Man har ingen idé om andra skogar, på södra Frankrikes slätter, än olivelunder. I massa harmoniera deras matta grönska med den klara himmelen och glittrande solen, men der man ser dem en och en, korta och stumpiga, sneda och förväxta, på magrare jord, med ringa löfmassa, äro de fasligt fula, och det fordras alla de tankar de väcka, från Noachs lilla dufvohälsning till Gethsemanes örtagård, att väcka ens intresse. En annan egenhet i södern är, att man alls icke hör några fåglar och ej ser några heller; det är dödt i naturen, litet stelt, men grant till färgerna och omvexlande i föremål, så Gud har synnerligen väl delat sina sköna och goda gåfvor, samt ej låtit oss nordbor bli så lottlösa, som det är vanligt att höra sägas.

Vid Orange reste sig ett utmärkt väl bibehållet Au-

gusti och Livias tempel, der de dyrkades såsom guddomligheter. För vår tid är det alls ingen främmande tanke, att stora personligheter innesluta en så stor del af den gudakraft, som finnes uti allt (som det påstås), och att de gifvas snart sagdt en guddomlig hyllning. Menniskorna äro ej mycket olika i grunden, utan rätt hedniska ännu, oaktadt all den så kallade upplysningen och framåtskridandet, der ej kristendomens anda fått inträde. En triumfbåge af varaktig beskaffenhet var Marii; Napoleon I hade härmat det bruket, då han lät uppföra trenne under sin regeringstid, två i Paris och en i Milano, till minne af sig. Hans egen graf i Paris är ej så olik ett åt honom helgadt tempel och hans prester äro invaliderna.

Det som roar oss är, att på kartan studera flodernas lopp och när vi då se dessa namn, som sedan länge äro oss väl bekanta, samt kasta ögonen ut på de förbiilande strömmarne tro vi oss drömma och att det är någon annan som sitter i vagnen.

Man läser, att det i Avignon fans 300 kyrkor i forna dagar; det är ansenligt, men nu återstodo jemförelsevis få. Hercules har för ändå längre sedan haft ett tempel der, som fått gifva byggnadsmedel till den vackra dômen. Vid Tarascon lemnade vi Cevennernas allt plattare berg och den raka vägen till Marseille, samt togo af till höger och foro till Montpellier. Våra planer för vintern voro så obestämda, valet var oss lemnadt fritt och flera bekanta svenskar hade prisat Montpellier. Vårt val var dock förhastadt, ty i Montpellier hade man, utan familj eller vänner och det ombyte af resande eller konstverk, som en främling behöfver för att ej vantrifvas, alldeles tynat bort af hemsjuka. Staden ligger på en högslätt, några mil från hafvet, endast slätter rundt om, trånga krokiga gator, bigott katolicism, mycket få resande, en äkta sydländsk småstad. Luften temligen frisk och stimulerande, ej så mild som på andra orter

och staden mycket utsatt för sirocco (den heta vinden) i södern. Der finnes ett stort universitet och derföre kan det för vetenskapligt bildade och med språket förtroliga personer möjligen vara af intresse att vistas der, men ej för vanliga sjuka, hvilka behöfva någon förströelse. En fördel har Montpellier, den att vara ytterst billig; man kunde lefva till ett fabulöst godt pris der. Vi träffade flera svenskar, hvilka trifdes förträffligt, men den ene var militär, den andre vetenskapsman, och derföre kunde båda finna riklig sysselsättning, hvar inom sitt fack, och hade vi haft vår familj med, skulle vi otvifvelaktigt valt Montpellier för vintern; nu funno vi det allt för tomt och aflägset.

Fastän vi stannat litet i Avignon och ej lemnat Lyon före 7, voro vi i Montpellier kl. 6, beqvämt logerade på Hotel Nevet och hade en stilla afton. Vi togo en liten promenad på den utanför belägna boulevarden, der söderns brokiga folkmassa böljade, musiken spelade och garnisonens officerare och soldater hvimlade. Medan våra vänner i grefve W:s sällskap beságo befästningarna, togo vi i aftonskymningen en liten tur ut genom stadsporten. Detta var vår första afton i södern, och den var ljuflig; mellan trädgårdar vandrade man efter takten af mulåsnornas pinglande klockor och lyssnade till drifvarnes enformiga sång. Målet var ett kloster, nyss färdigt, bekostadt af en ung arftagerska med hennes hela hemgift, en million francs. Hon hade sjelf inträdt deruti som nunna, och antog säkert att hennes pengar voro utmärkt väl använda. Nog tänkte vi på den mannen, Bibeln omtalar, hvilken lade in sitt pund i svetteduken, ty detta kloster var ett med stränga klausuler, icke ett, der nunnorna gingo ut som lärarinnor och sköterskor, utan der de lefde som snäckor. Arma förblindade barn! vid 16 år vet hon ej mycket om lifvet och sig sjelf och vaknar kanske först då hon är lefvande begrafven.

Vi fingo ej komma in i cellerna, endast i kyrkan och på gården; der var tyst som i en graf, men vid vespern uppstämdes en vacker hymn till jungfru Maria, af de dolda nunnorna. På hemvägen följdes vi af hela fårahjordar med sina herdar; en af dem bar ett svagt lam och då tänkte man ju genast på den, som bär lammen i sin famn och sjelf är rätte herden för sin hjord, antingen dessa irra omkring i ödemarken, eller vistas hemma uti det fårahus, Han dem beredt!

Grefve W. kom tidigt att föra oss omkring i staden; först togo vi den vackra botaniska trädgården i betraktande och sedan en promenad, le Peyron kallad, med en präktig vattenledning, redan byggd af Ludvig XVI. I den klara vattenbassinen simmade svanor; vi fingo se söderns träd på nära håll, plockade friska rosor och hade en aflägsen skymt af Medelhafvet, som likt ett blått öga glänste i fjerran, men vi trängtade efter en närmare bekantskap och den fingo vi snart. På en halftimme reste vi samma middag till Cette, medan ungherrarne kalasade på militärklubben. I Montpellier finnes intet vatten utom vattenledningens, och detta är en brist. Vi kommo snart till Cette, som har stor handel och en präktig hamn. Fartyg af alla nationer lågo der, men vi sågo intet af staden, som ej heller eger stort intresse för främlingar, utan inandades på stranden de ljumma vindarne och beskådade den spegelblanka hafsytan. Landet rundt omkring är ett yppigt Delta, der t. o. m. ris växer, men vi brydde oss om intet annat än det redan i barnaåren drömda Medelhafvet, der Paulus seglat fram och hvars böljor skölja Palestinas kust.

Vi voro hemma i god tid, att taga emot vår vän docenten N., som gaf oss kära underrättelser från hemtrakten. Ack, huru nära synas ej eljest främmande personer stå oss, blott de hafva fostrats i samma land, nämligen då vi äro långt

borta hemifrån! Morgonen derpå gjorde vi en tidig vandring på torget; det var rigtigt roligt och omvexlande: sådana vackra drägter och sydländska ansigten, folket gladt och godmodigt, härliga frukter och blommor. "Les halles" äro stenlagda hus med tak öfver, dock utan väggar, der fisk, kött och grönsaker säljas vid små bord. Eget att månglerskorna uti alla länder hafva en fullkomlig likhet, så väl i drägt som väsende; dessa voro alls icke brunare, fulare och äldre, än dem man får se i Stockholm och Paris. Vi besökte sedan Dr. N. och fingo der träffa en protestantisk prest, Corbière, som skrifvit ett värdefullt arbete öfver Montpelliers hugenotter, och vore detta bref ej bra långt ändå, så skulle vi bestämdt gifva er en resumé deraf, men nu blifven I förskonade. N. talade med förtjusning om pastor Recollin, hvars personliga gudsfruktan och gåfvor som predikant skänkte konom stor glädje. Eljest är det mycket svårt för främlingar, att komma in i en familj i Frankrike; de ega ej i södern våra begrepp om gästfrihet. I Montpellier finnes ett värdefullt museum af romerska antiqviteter och en skön tafla af Raphael, en dito af Paul de la Roche: Carl IX är döende, hans grymma moder står hotfull och dyster på ena sidan, på den andra en älsklig gestalt, hans unga drottning Elisabeth, hvars lif denne ömklige make säkert törnbestrött, men i hennes hulda drag lästes blott förlåtelse, i kungens de gräsligaste kropps- och själsqval. Hu, det var svårt bara att se det måladt, i synnerhet då sådan ånger kanske varit ofruktbar och ej var en sorg till lifs utan till döds. Merle d'Aubigné säger dock att man har hopp om att Carl IX flydde till Frälsarens kors; hans gamla amma var hugenott och hon upphörde aldrig att visa på Jesus, som utplånar äfven de blodrödaste synder för den botfärdige och sig af hjertat ångrande.

I samma solsken, som för det mesta belyst vår väg,

foro vi längs Medelhafvet till Nîmes. Hela landet här är en trädgård, ehuru olik våra begrepp derom. Vid en station kunde vi ej komma ut, utan betraktade beundrande de sköna Thearosor, hvilka i spalier växte i vagnens närhet. Vi talade svenska, men konduktören följde väl ögonens riktning, allt nog, han förstod att M. önskade en blomma och midt i biljettklippningen hoppade han ned och inom ett ögonblick låg en bukett så skön i kupén, att vi bara ville skicka hem den, och liksom af en aning hade han medtagit fyra halfutslagna knoppar. I allmänhet är folket utmärkt förekommande och de konduktörer vi haft, rigtiga gentlemän; denne var bestämdt en afkomling från Minnessångarne, åtminstone var han ridderlig och fullkomligt väl uppfostrad i att plocka törnrosor åt fruntimmer.

Ja hvad skall sägas om Nîmes? Vi voro der på några timmar och dröjde till aftonen för att se den sköna staden och dess romerska fornlemningar. Dessa voro de första vi sett på nära håll. Juliani palats och bad uti Paris äro visst märkvärdiga: men ej så väl bibehållna och dessutom tätt inneslutna af hela den böljande staden; här hade man mera ro och utrymme. Vi frapperades af de vackra gatorna och torgen och beundrade en kyrka, som var under byggnad och hade högst symmetriska proportioner. En herre, hvilken såg att vi voro främlingar, svarade på någon fråga och följde oss sedan på det artigaste till de förnämsta märkvärdigheterna, först skärskådades det berömda "fyrkantiga huset", maison carrée, den bäst bibehållna ruin i Frankrike. Man tror att det varit ett tempel, helgadt till Castor och Pollux; — bildhuggerier, mosaiker, pelargång allt i den ädlaste stil. Der är ett slags museum också och bland taflorna minnes M. blott en enda, uppvägande alla de talska Raphaels och Guidos, hvaröfver vägvisaren var stolt. Denna var ock af vår favorit Paul de la Roche, och föreställ-

de Cromwell, stående ensam i ett rum, lyftande täckelset från Carl I:s ansigte. Konungen låg i sin kista, han slumrade, fri från den jordiska kronans tyngd, hvars taggar deremot tycktes hafva grott fast vid hans efterträdares panna. Der talade ej ångern, utan ett oändligt något, som tycktes häntyda på koncentrerad kraft, att på bekostnad af allt hvad han älskat och prisat högst, föra sitt land fram till de höjder *han visste* det kunde uppnå, om ock allt som kom i vägen måste nedslås; och denne Carl I hade stått honom emot i det stora verket, derföre var hans undergång oundviklig. Cromwell betraktade honom lugn och oblidkelig som rättvisan, ja t. o. m. rörd, fast utan vekhet och samvetsagg. Denne Cromwell var en man, sådan verlden ej sett många, och hans handlingssätt kan väl knapt dömas efter vanliga reglor; stora, djupa tankar hade han, sådana ingaf hans bild till och med åskådaren.

Nu till circus, arenan, amfiteatern, olika namn på samma byggnad. O, huru den intog oss! Vid torget stod en hög, ofantlig, rund massa, man visste ej hvad det var. Vi hade ingen idé om huru arenan skulle se ut. Port vid port öppnade för ögat anblicken af trappor, hvilka murarne tycktes hafva slutat i går. Marmorn deremot liknade gråstenen, ty vädrets råhet förändrar dess färg. Vi gingo rundt om flera gånger innan vi trädde in. Byggnaden har formen af ett ägg och rymde 25,000 menniskor, på ungefär 10 rader; bänkarne voro af bländande marmor, som alls icke var grå, men många stenar voro deremot utbrutna. Inom tio minuter kunde denna arena fyllas och tömmas, utan att en enda menniska behöfde trängas eller oreda uppstå; det var förträffligt ordnadt och olikt våra större byggnader, der i allmänhet få och trånga utgångar finnas och der de största olyckor kunna hända, om bara två à tre menniskor falla omkull. Nederst hade kejsaren eller ståthållaren sin plats;

han hade för sig och sitt hof en särskild port, trappa och rad. Midt emot var vestalernas estrad, derifrån de bevittnade kampen och utdelade priserna. Nog var det lämpligt för dygdens prestinnor, att bevittna och beundra dylika grymheter och ohyggligheter!

Denna timmes vandring inom arenans murar var en af de njutningsrikaste stunder man kan minnas; det milda eftermiddagsljuset glänste öfver de skimrande bänkraderna. Först hvilade vi på Cæsarernas plats och uppstego liksom på en trappa till de högsta raderna, der plebs (folket) hade sina med streck i marmorbänken utmätta platser, flera tum mindre än riddarnes, borgarnes m. m., men utsigten var deruppe oförliknelig öfver hela nejden; då arenan var full af åskådare, kunde de åtminstone ej beklaga sig öfver att ej se nog. Man känner ej huru många kyrkor byggts af stenar från arenan, men i medeltiden hade en riddareslägt fått den till skänks och uppfört ett helt stadsqvarter derinom af lösbrutna marmorblock, likväl syntes ingen stor minskning. Denna sköna ruin vårdas nu utmärkt och endast en och annan tjurfäktning lär än i dag uppföras, ty folket i södern bibehåller sin vilda smak för dylika nöjen. I chevaleriets blomstringstid höllos der tornerspel och onekligen var platsen väl vald dertill; äfven dröjde inbillningen med mera välbehag vid dessa fester, än vid de andra, ehuru det egde ett visst rysligt intresse, att se den mörka källare, der de kristna fångarne väntade, innan de kastades in till de vilda djuren. Augusti bad är en skön promenad; man ser ännu de täckta badkamrarne, der vattnet med konst kunde göras högt eller lågt. Ja, nog visste dessa gamla romare att njuta af lifvet, men de kände också intet annat och högre godt. Dianas tempel, omgifvet af sin lund, dess brutna kapitäler och mosaikgolf blef sedan föremålet för vår vandring. Offerste-

nen är tom och presternas kamrar öde; tyst fläktade cypresserna och solens nedgående strålar kyste sakta de fina blommorna i templets innersta helgedom.

Ingen i Nîmes bör försumma, om han orkar, att gå uppför den af rika träd bevuxna promenaden, som sträcker sig längs sluttningen af en kulle, på hvars spets ett massivt medeltidstorn qvarstår, sedan Nîmes var befästadt. Saracenerna, dessa traktens plogoris, röfvade och brandskattade utmed Medelhafvets stränder, och från tinnarne af detta runda fäste kunde man skåda hvarje fiende på ett stort afstånd. Hvilken utsigt det var deruppe i tornet! Saracenerna voro södra Frankrikes förskräckelse; de anställde stor skada genom sina härjningar längs kusterna, och de rika städerna voro aldrig säkra för en af deras röfvarflottor, hvilka svärmade på Medelhafvets böljor, lika fornverldens ammonitsnäckor. Det förekommer oss, som spelade mohrerna i söderns länder samma roll, som vikingarne i nordens. Hederligare lefnadsyrke kunde man välja, men nog blefvo menniskorna tappra och modiga; deras vilda lynne tamdes slutligen så, att de stannade hemma i ro och började idka vetenskap och konst, och vinnlägga sig om fridens och handelns idrotter. Sköna Nîmes! M. skulle vilja veta mycket mera om dess inre lif, och det finnes, hörde vi, lärorika skildringar öfver det andliga lifvets tillväxt der; omkring hälften af innevånarne äro ju ännu protestanter, som undervisas af trosvarma lärare. Innevånarne hafva mycket lidit under religionskrigen, och många kristnas blod fuktade under romerska väldet arenans sand. Numera lefva protestanterna i frid; många talade här om Napoleons rättvisa styrelse och att hans embetsmän opartiskt dömde mellan katolikerna och protestanterna, till och med förfäktade de protestantiska lärarnes rättigheter mot de fanatiska romerska presterna.

Folket är så vänligt, gladt och idogt; visserligen synas vid klostren en skara tiggare med krukor och skålar, väntande att få middag, och på gatorna sitter en och annan krympling och ropar sitt: "Pour l'amour de Dieu, ma bonne dame", men i allmänhet förvånades vi öfver huru nätta och välklädda alla både yngre och äldre qvinnor voro och barnen rigtiga små kyrkenglar, bruna, solbrända och mörklockiga.

Vid stationen intogo vi vår middag kl. 6 i väntan på tåget till Arles — men hvilken middag! Fisk kokt i olja, den s. k. Thon-fisken, till formen lik en aborre, men lång som en fullvuxen menniska! Köttet är mörkt och segt, smakar som det af en gammal ko, och vi som tänkte oss få en delikatess af första ordningen! Här upptagas längs kusten de allra besynnerligaste fiskar: alla sorters skal och agn, sjöstjernor och sjöborrar, långa maskar etc. utbjudas på torgen i södern och spisas lefvande färska på stället, vid de små borden här och der i gatuhörnen. Vårt nöje var att gå ut bland folket: de äro glada och nära på som okonstlade barn, deremellan okunniga och vilda som banditer, om nemligen deras lidelser komma i svallning. När vi likväl besinna, att de ej få någon uppfostran, värd att tala om, att de hållas i ledband af en massa prester, munkar och nunnor, så må man snarare undra på, att de ej äro sämre. Hvad vi skrattade denna middag åt uppassaren, en oefterhärmlig fripon, savoyard till nationen, som talade för hvarje rätt på matsedeln, med en qvickhet värd ett annat ämne. Han ville narra oss att smaka på alla dessa söderns rariteter; vi beslutade oss ändtligen för en rätt, men då den serverades påstodo herrarne, att det var en katt med stufvade gräshoppor såsom entremêts. De vägrade länge att äta, hungern kryddade dock maten; hvad det nu var smakade den bra och som M. ville visa.

att modet ej ensamt tillhör mannen, började M. taga för sig. Just som vi voro i bästa farten kom tåget och man hastade ned i vagnarne och voro om en stund i Arles, der vi inlogerades i ett stort öde hus. Mycket få resande, ingen komfort alls, nakna golf och höga sängar med rigtiga thronhimlar öfver; det var så olika allt annat, att det var svårt att somna.

En klar sydländsk morgon; man kan vid middagstiden gå i mantilj, men morgnarne behöfves en yllesjal. Efter en dito sydländsk frukost med sura, salta och söta oliver och alla sorters hemska fiskar och några hederliga engelska biffstekar, gåfvo vi oss ut på upptäcktsresor. Arles är en bra egen stad, stor och öde; man har svårt att tro, att ej hela nejden förr varit mycket rikare befolkad. Menniskorna i hela södra Frankrike tala ett underligt språk, en blandning af franska, spanska, italienska, latin och arabiska; det heter patois helt simpelt, men det är omöjligt att gissa sig till ett ord deraf, genom att lyssna till en konversation. Det förorsakade hos M. en obehaglig sinnesrörelse, ty det har aldrig förr händt, att hon lefvat ibland menniskor, hvars språk hon ej något förstått; t. o. m. holländskan kan man få litet reda på genom att uppmärksamt lyssna, men här var man alldeles bortkommen; de förstå icke ens fransyska på landsbygden eller ibland den lägre befolkningen i städerna. När vi således efter vanan gingo ut och skulle se oss om, samt litade på att hjelpa oss fram med tillfälliga anvisningar af folket vi mötte, funno vi oss fullkomligt oförstådda; det var otrefligt. Medan vi stodo der på torget samt kände oss temligen bortkomna, sågo vi en liten pojke vid pass tolf år komma springande oss till mötes; hans ljusa hår, blå ögon, gråa hemmaväfda jacka och byxor, den af klädeslappar sydda mössan, allt påminde förunderligt om en liten bondpojke i vårt kära

Sverige. Han tilltalade oss och erbjöd sina tjenster; under armen bar han en låda och derutur framtittade ett par bruna hufvuden med pigga ögon. Vi blefvo glada, ty för första gången sågo vi en savoyard med sina små murmeldjur. Jean var nyss med sin syster Louise och sin kusin François kommen ifrån savoyen; de skulle nu ut i verlden och "gagner leur fortune". De hade just i ett annat hörn af det stora torget ämnat börja en representation; murmeldjuren skulle dansa, François spela på en liten fiol, Louise och Jean sjunga. Vi lofvade att taga Jean till guide i vår lilla utflygt i staden, men bådo honom ej afbryta föreställningen, ty vi hade god tid och så följde vi med till de andra barnen. Ja, äfven de sågo svenska ut; flickan hade på hufvudet en röd- och hvitrutig hemmaväfd duk. Det kan synas mången otroligt, men denna lilla bomullshalsduk betraktades icke utan rörelse. Barnen sjöngo rätt näpna folkvisor, melankoliska och humoristiska på samma gång liksom våra, sedan dansade murmeldjuren och gjorde konster vid fiolens toner. Jean utsträckte derpå hatten till de kringstående; vårt sällskap, placeradt på en massa byggnadstegel, några tjensteflickor, soldater, en polisman (en oundgänglig storhet öfver allt i Frankrike), några vackra fruar med små barn och fem eller sex skolgossar utgjorde auditoriet. Nu haglade slantar och skämt till Jean, som svarade helt olika mot våra bondgossar, så hastiga, qvicka och naiva voro replikerna. Louise mottog recetten i en stor läderpung och vi gåfvo oss af till de äldsta qvarteren af staden, åtföljda af Jean, som berättade oss sin historia. Fadren var död, modren ensam med sex barn, deraf han var den äldste; nu skulle de gå omkring i verlden tills de samlat femhundra fr., hvarefter Jean ämnade köpa sig en liten stuga med en trädgård och en åker samt försörja sin mor och sina syskon. Louise skulle snart få en man, en så

rar och vacker flicka kunde ej bli ogift i synnerhet med en liten "dot" (hemgift), hvilken skulle blifva kronan på deras konstresa. Åh, han var för näpen och rolig, den Jean!

Öfver allt sågo vi de vackra drägter som bäras af qvinnorna i Arles; de närma sig Greklands efter hvad vi kunde förstå. Äfven gestalterna tycktes härstamma från samma land och de göra det väl äfven, ty grekerna voro mycket talrika i Provence. Högväxtare och kraftfullare än fransyskorna, förde den fattigaste af dem sin kropp med en värdighet och ett behag, som förvånade oss allesammans. Endast de helt unga hade fina, vackra ansigten, de äldres blefvo snart skrynkliga och grofva. I allmänhet äro de främlingar få, som besöka Arles, Nîmes, Cette och Montpellier, ty den stora stråkvägen går genom Dijon, Lyon och Marseille, vidare ut i den stora verlden, som vi dock ibland finna allt för liten, när vi se djupare in i den.

Amfiteatern är större här än i Nîmes, men ej så väl bibehållen i allmänhet. Här såg man dock tydligare de djupa hålor, dit de kristna kastades sedan de sönderslitits eller dödats på arenan; man tyckte sig stå på ett heligt rum! Platsen var nu gräsbevuxen och stora träd och buskar hade växt upp mellan bänkradernas marmorskifvor. Hvilka vackra vilda blommor frodades ej här ännu i December! Om blott utrymmet på resor ej vore så dyrbart, huru mycket ville man ej taga hem som minnen!

Bredvid amfiteatern utbreda sig de så kallade Elyseiska fälten, der de gamla romarne hade sin begrafningsplats. I de första seklerna jordades der många kristna. Stora kistor af sten ligga öfver allt kringströdda i det yppiga gräset, somliga nedsjunkna i jorden och blott litet synliga, andra utan lock, andra åter i fullt oskadadt skick. Många lock lågo lösa med ett kors inristadt: der hade kristna hvilat och deras ben hade blifvit upptagna och utdelade i verl-

den till reliker. Gamla tusenåriga cypresser susade i morgonvinden. Ett litet groft stenkapell, helgadt till S:t Honorius och bygdt i de första seklerna, besökte vi. I kyrkan stodo flera kistor med inskriptioner på; uti en af dem hvilade Aelia, 17 år, en ung brud, genom martyrdöden ryckt från sin brudgum; troligen blef hon angifven af någon mindre gynnad friare. Här hade man kunnat vandra många timmar utan att tröttna; det var så tyst och fridfullt. Besynnerligt är att man ej talat mera om dessa intressanta städer. Avignon, Nîmes och Arles likasom Lyon, Orange, Vienne m. fl. hafva oändligt rika romerska fornlemningar. Hade vi vetat det förut skulle vi ordnat resan derefter; nu gick det ej för sig, då vi uppgjort ressällskap med P:s kamrater ända till Nizza. En af floden Rhônes biarmar eller mynningar flyter förbi Arles. Vi brydde oss ej om att återvända till hotellet utan ombetrodde vår lille Jean att föra ned våra nattsäckar till jernvägsstationen; alla större kappsäckar voro redan afsända till Marseille. Våra vänner skulle göra upp vår räkning och så trodde vi att allt var väl beställdt och solade oss nere i orangelundarna vid Rhônes stränder.

Vi skulle fara kl. 2 och närmade oss långsamt stationen, då förskräckelsen rigtigt förlamade våra steg; en bit ifrån jernvägen sågo vi tåget brusa oss förbi och våra vänner vifta åt oss med sina hvita näsdukar. Vi hade ej beräknat, att jernvägstiden ej är densamma öfver allt och minuterna fly så fort i det glada solskenet. Jean, Louise och François stodo och väntade på oss; de snälla barnen voro "désolés" och våra nattsäckar hade de lemnat till de andra i jernvagnen. Lyckligtvis hade vi ej köpt biljetter och ett annat tåg afgick kl. 4. Vi lugnade oss snart och P. fick en god hvila uti en restauration nära intill, ty nu tordes vi ej lemna jernvägen ur sigte. Vi bjödo savoyar-

derna på kaffe och hörde dem tala om sina hem och familjer; de fingo äfven höra om Sverige och barnen der, isynnerhet tänkte vi på dalfolket. En engelsk familj ämnade sig till Marseille; de intresserade sig likaledes för savoyardbarnen och dessa hade sannerligen en glad och vinstgifvande dag. Derigenom blefvo engelsmännen och vi bekanta; äfven de skulle till Nizza. De omtalade för oss, att en protestantisk fru i Arles hade en utmärkt uppfostringsanstalt, som främst åsyftar att bilda goda lärarinnor i hem och skolor för det södra Frankrike. Denna fru var enka, hade genomgått stora lidanden, egde en ansenlig förmögenhet och ville nu egna sitt återstående lif i Herrans tjenst och arbeta för Hans rikes utbredande. Det fröjdar hjertat att höra huru många goda fransmän och fransyskor det finnes. I Toulouse är t. ex. en förening, som sammanskjuter medel till att gifva ut goda protestantiska skrifter och upprätta sockenbiblioteker i städer, byar och landsförsamlingar; den har verkat till stor välsignelse redan. Engelsmännen hade varit i Toulouse och gaf oss en liten bok härom, ur hvilken M. vill göra några små utdrag.

Inom 1861 trycktes bland annat 2,000 ex. Spurgeons predikningar, 2,000 ex. Kristendomen och Deismen, 2,000 ex. Kristna religionen, 2,000 ex. John Newtons lif, 2,000 ex. John Williams lif, 2,000 ex. Theodore Scotts afhandlingar öfver religionens vigtigaste grundsanningar. Under året hade 67 nya folkbiblioteker blifvit uppsatta och omkring 30 gamla fått sina samlingar fullständigade. Till enskilda personer hade gratis utdelats skrifter för ett värde af 25,000 fr. och man hade sålt för 53,000 fr.

Under samtal gick tiden fort. Kl. 4 suto vi i vagnarne. Vårt lilla missöde gaf anledning till en verkligen angenäm och nyttig bekantskap, den vi fortsatte i Nizza.

Hvilken vacker resa i aftonbelysning! våra nya res-

kamrater hade varit en vinter förr i södern och kände till förhållandena. Vid aftonrodnadens grannaste skimmer helsade vi, sedan man passerat en lång tunnel, hela det vida Medelhafvet och Marseille i dess sköte. Det dröjde imellertid rätt länge ännu innan vi anlände till stationen; millioner ljuslågor voro tända när vi stannade och gladt helsades af de svenska herrarne. De hade varit snälla och ordnat rum till vår ankomst samt middag uti en liten enskild paviljon i trädgården. Man satte fram af södra Frankrikes viner och ehuru de smakade milda, varnas alla för dem; i Paris kunde man dricka rätt mycket vin vid middagarne i stället för vatten, som är dåligt der, men ett par små glas af söderns röda vin skaffar feber och verkar obehagligt. De äro så starka fastän söta. Hela gården i vårt "hôtel de l'Orient" var öfvertäckt med ett glastak, bosquetter af blommande växter voro planterade här och der. Förmodligen gräfvas de upp emellanåt och ersättas med nya. En vattenkonst i midten åtföljde med sitt jemna plaskande taffelmusikens toner. Vid de små familjeborden hade man rigtigt trefligt; tälten der skyddade gästerna för grannars ögon och på förmiddagsfrukosten (lunch) kl. 2, för solens allt för varma strålar, ty vi besväras af värmen den 17 December!

Vår första förmiddag i Marseille togo vi en vagn och besågo staden. På nära håll var den alls icke vacker, smutsig och blåsig, trånga gator och mycken trafik öfver allt. Ett flyktigt besök ville herrarne nödvändigt göra på Börsen; der var tio gånger värre väsen än i Hamburg och Paris, ty folket här tala och gestikulera dubbelt så mycket, utan all öfverdrift. Från en kulle, Notre Dame de Garde, hade man den härligaste utsigt öfver staden och hamnen. Marseille är helt olika allt hvad vi förut sett; hvimlet af alla slags nationer är märkeligt. Der passar det sig att flanera,

ty alltid mötes man af något nytt och ovanligt. Blomstermarknaden på ett långt, trångt och smalt torg var förtjusande. Här kan man få fråssa på blommor, ty för några skilling fick M. hela famnen full. La Canebière, en bred gata eller boulevard, anses vara den modernaste i staden, men att se hamnen roade oss mest; der var en otalig massa fartyg och den lifligaste trafik genom småbåtar, mellan fartygen och stranden. Promenaderna utom staden äro ovanligt vackra, vidsträckta och nyanlagda, prydas af små villor i tusental, de så kallade Bastides eller sommarställena, dit de rika eller förmögna draga sig undan, för att hämta litet frisk luft emellanåt, emedan de qvarhållas året om i staden för affärernas skull.

Vid en spetsig klippudde gingo vi ur vagnen; under sista timmen hade söderns fiende, mistralen (den kalla vinden) börjat blåsa; den kommer från Alpernas isberg, är mycket häftig och drifver sanden omkring i yrande hvirflar, men innan den nått sin högsta potens voro vi lyckligtvis hemma igen. Hafvet, som tidigare endast varit lätt krusadt, vältrade sig nu mot den inskurna klippiga kusten i höga vågor; det var helt olika mot Cettes låga, sandiga strand. Der vi stodo på den lilla altanen vid uddens yttersta spets, fräste bränningen högt upp och stänkte saltvatten i våra ansigten. En ö med en större byggnad såg man ute på hafvet; det var det af historien välbekanta slottet If. På aftonen voro vi bjudna till general-konsul Völsch, hvars son varit Upsalakamrat med P.; de voro alla hyggliga och vänliga menniskor. Man lefver nog mycket utomhus här i Frankrike, d. v. s. en viss klass bevista offentliga nöjen, men anspråkslösare familjer lefva mycket enklare än hemma i Sverige, draga sig fram med mycket mindre och arbeta med idoghet för sig och de sina. Den gamle Völsch hade sin mottagningsdag i afton; en gång i veckan äro alla vänner välkomna, barn

och barnbarn infinna sig då jemt och hvem som vill af deras umgänge. Vi voro omkring 20 personer och skildes åt efter två timmar; inga spelbord, alla konverserade i grupper i samma rum, herrarne stannade hos damerna. The, kakor och konfektyrer kringburos, en ung fru sjöng, en annan spelade. De ogifta intaga i Frankrike en ganska tillbakadragen hållning och äro, innan ytlighet och flärd förstört ungdomens friskhet, bra intagande. Deras klädsel är oklanderlig; äfven de tarfligaste fruntimmer hafva ett sätt att pryda sig, som ej kan efterhärmas. Naturligtvis tänka vi ej på dem, hvilka följa extravaganta moder och hafva efterföljerskor i alla länder. Aktningsvärda damer i Paris och de större städerna kläda sig med en enkelhet och frihet från öfverdrift, som förvånade oss. Då vi en gång anmärkte huru enkla deras toiletter voro, jemförda med de moder, som vi se imiterade i Sverige och annorstädes, svarade denda unga dam skrattande: "Vi exportera det extravaganta och det fula". Eget nog var man ej så slafvisk i Frankrike att kläda sig på en façon; fruntimmer af god ton visade sig både med små och med stora hattar, med garneringar och utan, nyttjade krinoliner eller icke, efter lust ålder och smak. Alla unga flickor voro anmärkningsvärdt enkla; barnen deremot de mest utstyrda af alla.

Nizza d. 25 Dec.

Det kostade litet på att ej få fara från Marseille på utsatt dag, ty det skulle varit skönt, att med allra första söka sig ett litet eget hem i Nizza, men så var det en märkvärdig vattenledning här i trakten, som Völsch omtalade för P. och derföre fingo vi dröja en dag längre än de andra begge herrarne, hvilka gåfvo sig af före oss till Nizza.

Morgonen var lugn, och med det tidiga tåget åkte vi en timme och stannade vid en liten anhaltstation, kallad Roquefavour. Öfver en klippig och djup dal är en ofantlig murad ränna, liknande en stor jernvägsbro spänd, vattnet synes ej, men en del af Durances klara vågor ledes derigenom till dammet, sanden och qvalmet i Marseille. Den stora vattenledningen hvilade på flera, ända ned till dalens botten murade arkader. Trakten var ödslig och vild, men de stora nakna klipporna täcktes här och der af tofsar med träd och buskar. Öfver allt soligt och ljufligt; det stärkte kropp och själ, att vandra der bland bergen, känna de friska vindarne, inandas skogens vällukter och fröjda sig åt den sköna himlen. Återkomna till Marseille afskydde vi dess mörka gator; det var så vildt och friskt der borta, vid Roquefavour! Nå, det var sant, nere vid stationen spatserade fram och åter en man i brun nattrock, ty något annat tyckte man icke det kunde vara; han tittade på de resande, småpratade med folket och syntes färdig att intaga sin middag uti restaurationen. Hans långa skägg frapperade oss, och på frågan hvem han var, fick man till svar: "Ah, le saint hermite de — känner ni ej honom?" Nej, vi hade icke den förmånen. Oss förekom det underligare, att en eremit var så sällskaplig af sig; nog uppfattade forntidens eremiter sin kallelse på ett annat sätt, men tiderna förändras och eremiterna med dem — tänkte vi och tittade uppmärksamt på den enda eremit vi väl någonsin få se.

I Marseille blåste åter mistralen. Vi åto vår middag kl. 2 och höllo oss inne samt hvilade för påföljande dagens resa. På aftonen, då det åter blef lugnt och förtjusande mildt, gjorde vi en timmes promenad i vagn, vid den vackert upplysta Pradon och nere vid hamnens quaier — men uti Marseille ville M. alls icke bo.

Jernvägen till Nizza är under byggande; vi kommo endast en bit med ånga. Den skönaste klippkust, ett safirblått haf, och städer och byar, som perlor på ett radband, den ena bredvid den andra. Huru olika stackars, fattiga Sverige, der man på milen ibland ej ser en enda koja! Man kan väl fatta att utländingen undrar hvart vårt folk och våra städer tagit vägen. I Toulon stannade en del resande, för att bese den ryktbara arsenalen, fängelserna och galèrslafvarne. Hvilken smak! Just som man ej kunde hafva nog sorgliga föremål ändå i verlden! Kan någonting vara rysligare än krig? När man försvarar sitt land och kommer in i hvirfveln, då blir man visst halft medvetslös och tänker: här gäller mitt eller ditt lif; — men när så sköna och glada landskap finnas att bese, är det märkvärdigt, att någon specielt finner nöje uti, att taga alla slags mordmachiner i betraktande. Hvad galèrerna angår, så äro de bara i tankarne sorgliga nog; kunde man uträtta något godt genom att gå till de olyckliga, vore det visst skäl dertill, — men nu voro vi helt glada, att rusa förbi det från jernvägen annars rätt inbjudande Toulon och stannade slutligen vid stationen les Arcs.

Här skulle man lemna jernvägen och gå i diligence; det var med rigtig saknad, i synnerhet då det gällde en oviss framtid på en diligence. Kl. var tolf, och vi hoppades genast få stiga in i vårt åkdon. Jo vackert, nu började en fullkomlig tortyr; den ena halftimmen gick efter den andra och inga hästar syntes till. Våra saker pålassades ändtligen; vi bjödos att stiga in i det stora huset, som icke tycktes kunna hålla ihop och hade stora springor här och der. Godt rum hade vi, endast 4 passagerare, men det var just vår olycka, ty nu kom det fram, att de ej ville fara förr än eftermiddagsståget från Marseille ankommit. Jernvägen blir färdig nästa år, derföre bryr sig ingen om

att under denna lilla tid förbättra kommunikationen; vi tänkte få komma tidigt till Nizza och nu anlände vi först midt i natten. — Lyckligtvis känner man ej till snö och regn ofta i dessa trakter och vår diligence motsvarade ett litet hus i en småstad; man inredde sig så komfortabelt som möjligt på sofforna och bemannade sig med tålamod. Mat fans ej att få vid les Arcs, ty der var en provisionell station bara, hvarpå M. beslöt att försöka hvad bönderna hade, och så började en rätt lustig vandring. Patois var omöjligt att förstå, och huru långsamt vi än talade fransyska, begrepo de oss ej: teckenspråket lyckades bättre. P., en spanior och en italienare togo sig en liten siesta i diligencen en del af tiden.

Genom att i högra handen hålla några francs och med den venstra peka på de matvaror som kunde upptäckas, hvars utseende var lockande, förvandlades en kosmopolitisk resepirat till ett nätt skafferi. Vill ni höra med hvad? Det vackraste hvita bröd, gallettes (något likt vårt hvita knäckebröd), en påse fikon, saucissons (en sorts fläskkorf), ostar, alldeles färska och helt små, nyvärpta ägg, som en liten näpen flicka kokade åt oss, och det bästa af allt, en kruka soppa af semouillegryn och vatten med litet salt uti, rätt och slätt. Den låter icke kraftig, men vi kunna försäkra att den var så utmärkt varm, och särdeles god sedan man lagt smör i den. Fransyskorna laga den ypperligaste mat, med minsta möjliga ressurser, i verlden. Den lilla Marion bar krukan, samt en butelj vin du pays, pressad ur deras egna drufvor, och det var icke utan en viss stolthet, de oväntade läckerheterna af M. uppdukades i en lagerträdsberså. Våra stackars reskamrater fingo vara med på kalaset och Marion hade sin glädje af att se, huru godt soppa och allt smakade oss. I Paris hade vi köpt en mängd goda franska skrifter, såsom l'Historie d'une Bible, racontée

par elle même. Vie de Richard Weaver, Imitation de Jésus Christ par Thomas à Kempis samt små billiga och nätta böcker att utdela bland folket, och först och främst af allt Biblar och Testamenten. De vackra röda, gula och blå böckerna med vignetter mottogos med tacksamhet allestädes, ehuru de ej förstodo fransyska, men det kan väl hända att de lära sig med tiden, eller att de falla i händerna på någon, som förstår språket. Icke så sällan erbjöd sig ett tillfälle att gifva böcker till dem, hvilka kunde läsa fransyska, och alltid blefvo de tacksamt emottagna. Folket är innerligt hyggligt och artigt, bra olika hvad vi föreställde oss fransmännen såsom nation. Man skulle bara önska att hafva några medel, att under det man reser genom det sköna landet utströ goda frön ibland dem; de äro förfärligt okunniga i allt hvad som rör det högre andliga lifvet och icke bestås mycken kunskap i lekamligt hänseende heller, men qvicka, lediga och fulla af takt finna de sig märkvärdigt och äro på intet vis obildade i sitt sätt att vara.

Otaliga gånger hade vi tillfälle att beundra deras idoghet; man såg qvinnorna sitta och spinna med sländan i handen, medan minsta barnet vaggades med foten och de andra tillsågos. Fort och väl arbeta de, bära ofantliga bördor långa vägar, biträda med arbete i jorden och på vinbergen i en brännande solhetta; dessutom hafva de andra små industrier, såsom broderier, perlstickerier, halm- och korgflätning etc., hvilket allt uppköpes af resande handelsmän. Endast såsom en liten bisak ser man i alla stugor några hyllor, oftast bredvid spiseln och öfver sängen, der det ser ut som om grönsaker voro utlagda till torkning; men visst icke, de stora bladen röra sig, man tittar nogare efter och de äro fulla af små krälande maskar; så tillgår silkesodlingen. Barnen plocka mullbärsblad och se efter när de skola ombytas;

det hela är en småsak i familjelifvet, men inbringar rätt vackra summor om året. Just som ullen, linet och blånorna hos oss köpas på torgen, så komma flickorna med sina guldglänsande silkeshärfvor eller hela stora korgar fulla af gula äggformiga silkeskokonger, der masken ännu finnes, men dödad genom påslaget varmt vatten. Ofantliga knyten af det sämre och gröfre nästan bomullsartade lacagesilket säljas också, samt uppblandas troligen med finare; häraf tillverkas de mycket omtyckta foulards. Under hela den tid vi voro i Frankrike, der vin finnes till öfverflöd, sågo vi aldrig någon öfverlastad person; retade, blefvo de vilda, men i allmänhet har Herren gifvit dem en natur lika solig och leende, som deras vackra lands. När vi ibland voro sorgsna och nedstämda, dröjde det ej länge förrän åsynen af deras skämtsamma lustighet vid stränderna, på gatorna och torgen framlockade ett hjertligt skratt. Ett gladt lynne är en stor Guds gåfva i lifvets kamp och strid!

Ändtligen satte vårt lilla hus sig i rörelse, endast med tillökning af tre personer. En af dem var en ung fru, hvars man var sjökapten; han låg med sitt fartyg i Nizza. Hon var grekinna och hade ett långt namn; deras lilla sex månader gamla son hade, då tiden blef honom lång, en flaska att trösta sig med emellanåt, fylld med vin, vatten och litet socker. Det var kostligt att se den lille Alcibiades klunka ur sodaflaskan; det var en variation af barnmat. Så fingo vi göra bekantskap med en ny fermière i Toulons närhet, hvars son studerade i Fréjus, hos de fromma jesuiterfäderna der. Han skulle blifva prest och hennes vördnad och underdånighet för presterna och sonen, såsom deras lärjunge, kan ej beskrifvas. Hennes bigotteri var större än någon kan ana, ty då hon af några ord vi uttalade förstod att vi voro protestanter, ville hon ej sitta

inne i vagnen utan hellre uppe på taket bland sakerna. Icke förty stannade hon inne, ty det började just blifva svalt i solnedgången, och huru det var blefvo vi goda vänner; vårt intresse för sonens examina, utseende, utsigter m. m. ingaf henne visst litet bättre tankar. Det var dock en from själ i grund och botten, om hon bara litet mer hade fått sigte på den store öfverstepresten Herren Jesus, men Honom skymma Hans så kallade tjenare "par préférance" (jesuiterna) alldeles bort.

Vid Fréjus, en stad der romarne efterlemnat många minnesmärken, mötte henne sonen och vi skildes åt, för att aldrig mera råkas. — Huru prägtig var än i dag den stora vattenledningen, hvilande på höga arkader, liknande en ofantlig bro, kastad öfver dalen! Landskapet här är tjusande; djupblå vikar, branta, lodräta i hafvet nedstupande klippor, dunkelgröna pomeransskogar med gyllene frukter, blandade med de blekare citronerna. Mjuka och fylliga äro kastanieträden, men fikonen hafva ett magert utseende; måhända äro de ej i sitt esse i Frankrike. Mullbärsträden pryda öfver allt sin plats; de omgifva hvarje stuga jemte persiko- och mandelträden. Alla dessa namn smeka våra öron och tillkännagifva, att vi äro i söderns och solens länder.

Alcibiades och hans mamma hafva somnat. Vi nalkas allt bergigare trakter. De hästar vi bytte om i Fréjus äro mycket lifliga; hu! hvad det bär af, uppför och utför backarne och helt nära bråddjupen. Att åka i backiga trakter är fasligt, men det är bäst att blunda och be Gud bevara sig. Italienaren och spanjoren tala om utsigten för hvarderas hemländer att erhålla religiös politisk frihet. Vägen börjar inhöljas i aftondunklet, våra lyktor äro tända, vi äro inne i Estrellernas bergstrakt. De skilde förr Frankrike från Italien, men sedan Nizza införlifvats med Frankrike, är gränsen obestämd. Hvad landskapet var stor-

artadt! Vi hade den glädjen att skåda nordiska furuträd eller åtminstone slägtingar till dem. Af spanjorens tal hade vi tyckt oss finna att han icke var god katolik, och denna åsigt bekräftades, då vi bedt honom sjunga några spanska sånger för oss (ty han smågnolade allt emellanåt halfhögt en melodi). Han biföll vår begäran och nu hörde vi för första gången det vackra spanska språket. Den unge mannen kunde vara 25 år och hade en härlig stämma; det var mera en hymn än en sång och namnet Jesus förekom ofta deruti, icke Maria. Detta bestyrkte en aning, att vi hade en af spaniens protestanter med oss och dessa män, hvilka lidit så mycket, kände vi redan sympati för. Italienaren var en hvardagssjäl, godmodig och bedskedlig, som ville "lefva och låta lefva"; han tröttnade vid sången och söfdes deraf. Snart voro spanjoren och M. de enda vakna i diligencen, och för att bereda P. bättre plats att hvila, hade vi bäddat honom på golfvet. M. föredrog i den ljumma sommarmilda aftonen att stiga upp på taket; spanjoren följde med. Det var det härligaste panorama öfver skogsbygden man kunde önska sig; stjernorna framstå mycket större i dessa trakter, men de tindra klarare hos oss. På god tyska omtalade den unge spanjoren sina öden; han var väl bekant med alla förhållandena i sitt hemland och beskref dem såsom ett ögonvittne. Matamoros och de andra martyrerna kände han personligen; sjelf var han studerande från Barcelona och ämnade sig till Génève, att fortsätta sina presterliga studier, ty ehuru protestantiska mäns bemödanden förmått drottning Isabella att skona de lifdömda spanjorerna från dödsstraffet, voro hans trosförvandter utsatta för alla möjliga förföljelser. De voro mycket glada åt den deputation från alla civiliserade länder, hvilken för ett par år sedan rest till Spanien och utverkat fångarnes frigifvande, genom den moraliska

påtryckningen af allas förenade ogillande af det grymma bemötande, ädla och fromma män måste undergå i Spanien, ifall de öppet ville bekänna sin tro. Äfven från Sverige hade en högt värderad man slutit sig till deputationen; detta var roligt att få säga spanjoren, hvars mor var tyska. Han var så van att tiga med sina åsigter, att han ej tordes uttrycka dem på ett språk, som förstods af hvem som helst. Vi märkte ej huru timmarne flögo och så voro vi i Cannes. Kl. var tio och intet lif rådde i den lilla täcka staden; här bjöd man oss varmt chocolade, som var en stor vederqvickelse, och så foro vi igen. Alldeles inbäddad i filtar och kappor satt M. så lugnt och godt bredvid kusken, medan spanjoren tagit plats på vår stora koffert bakom. Alla föremål voro tydliga, men det var som ett landskap från en annan verld, så obestämdt, dimlikt, försvinnande. Samtalet lemnade ock snart jordens strider och oroliga äflande, och rörde sig kring de oförgängliga och eviga sanningar, hvilka allena kunna gifva hjertat lugn och ro.

Den unge blifvande presten var förlofvad med sin kusin, en tyska; hennes familj var i Nizza under vintern och derföre for han den vägen. När man sjelf känner sig gammal och uttröttad efter färden på lifvets stormupprörda haf, hvad det är uppfriskande att möta dem, som ännu ej börjat mattas i sin kraft, utan med ungdomligt mod vänta att blifva förda i striden mot mörkrets makter!

Småningom sågo vi Nizzas sköna hafsbugt. Sedan Antibes och floden Var passerats, voro vi då ändtligen här och motsågo med längtan, att sedan diligencen stannat, få ett godt rum med goda sängar; men det blef annat af! Intet rum på hotellet; diligencen aflassades och der stodo vi med våra saker på gården! Kl. var 1 på natten; vi hade ej minsta reda på stadens hoteller och kunde ej ana att

icke rum skulle fås på en natt åtminstone. Nu fingo vi pröfva vår nya väns hjelpsamhet och den bestod profvet. Med rörande vänlighet åtog han sig oss, skaffade oss tillstånd att gå in i matsalen och gick sjelf efter en droska och styrde om att våra saker pålassades. Med en tryckt uppgift på stadens alla hotel tog han plats bredvid kusken, vi deremot inuti och hade det godt. Öfver allt dit vi kommo svarades: "Pas de place ici". Det blef ängsligt! I de pensioner hvilka emottaga resande, fingo vi vänta långa stunder innan de öppnade; det var rysligt då en timme sålunda gått förbi. "Blott ni få rum, så återvänder jag till diligencekontoret", sade vår vän, och i två timmar foro vi rundt omkring i staden och dess omgifningar, men hamnade slutligen kl. 3 uti Hôtel des Anglais, kändt för sina enorma priser, uti tvenne små vindsrum, dem vi misstänkte blefvo utrymda af några äldre innevånare, ty det dröjde fasligt länge innan vi ändtligen blefvo insläppta i det ena af de små rummen. Vi voro förbi af trötthet och nästan känslolösa; hade ej spanjoren tagit hand om oss och våra saker, vet man icke huru det gått. Han bemötte oss som en yngre broder och var outtröttlig i sin omtanke. Så har uti stunder af största svårighet alltid något inträffat, som gjort bördan dräglig; Herren hafver alltid hulpit, om ej genom englar dock genom någon af sina tjenare. Vi sjönko till hvila i en mycket obeqväm bädd, men tacksamma att ej vara utan tak öfver hufvudet.

Klockan var tolf på dagen då vi första gången vaknade i Nizza; utsigten öfver Promenade des Anglais, det blåa Medelhafvet, den glittrande stranden och grönskande solbelysta gräsmattan, gaf oss nytt lif. Verkan af resan hade hittills varit märkvärdigt god, i synnerhet hvad P. beträffar; all svaghet och trötthet försvunno sedan vi lemnat norden. Så vida man ej har en lokal sjukdom, föreställa

vi oss att en resa vintertiden mot södern måste väcka upp de slumrande lifsandarna. Nizzas luft kan ej beskrifvas, så egendomlig finna vi den, åtminstone liknar den närmast kolsyradt vatten, stimulerande och uppretande svaga nerver, möjligen allt för kraftigt om systemet är svagt, derföre anses Mentone mest passande för bröstpatienter och Nizza för nerfsjukdomar. Vid *andra* frukosten kl. 1 gingo vi ned i matsalen, att taga vår *första;* der fingo vi nu tacka vår unge vän för all hans möda. Ensam hade han kunnat få rum hvar som helst nästan, men för tre personer var det hardt nära omöjligt, som vi till vår skada hade erfarit. Denna tiden på året är här alldeles öfverfullt, men det förstodo vi ej. Ingen bekant egde vi på det främmande stället, som ej var lika främmande som vi sjelfva. Vi hade skrifvit till M. F. men ej fått svar, således var hon troligen ännu ej kommen. Den enda ljusglimten i vår osäkerhet var att genast uppsöka misserna S., hennes vänner; de borde veta något om henne och kunna gifva oss goda råd. Spanjoren skulle flytta till de sina, för att om några dagar afresa; han rådde oss att genast lemna hotellet, ty den räkning han fått var enorm och vår skulle blifva mycket större för hvarje timme vi dröjde. Kl. var 2 och vi gingo ut på upptäcktsresa. Mycket hade vi förut hört den älskade M. F. tala om allt här och kände verkligen namn både på menniskor och gator. Rörda sade vi vår reskamrat farväl, men han var så vänlig att vilja följa oss på vår vandring. "Jag kan ej lemna er förr än jag är lugn i tanken att ni funnit någon, som kan hjelpa er i denna främmande stad; hvarom icke måste jag göra er bekant med de mina, ehuru min fästmös moder är så svag, att ni ej kunna få mycken hjelp af dem." Naturligtvis afböjde vi detta förslag, men tackade för hans sällskap.

Vår första vistelse i Nizza var allt utom uppmuntrande;

naturen mottog oss imellertid med öppna armar. En ram af bländande isberg, "les Alpes maritimes", omgaf den dunkelgröna, lägre bergstrakten. Små byar och villor framtittade här och der på sluttningarna och lägre ned sågo vi de täckaste schweizerhus och nya för resande passande stadsdelar. Först ville vi träffa våra vänner L. och Z., men ehuru vi efterhörde i poliskontoret funno vi dem ej; bättre lyckades vi i en engelsk boklåda att finna misserna S:s adress. Öfver allt ser man engelsmän med sina familjer; vägarne hvimlade af engelska barn och hela Nizza var lik en fransysk stad. Italienskt syntes intet vara, utom arkaderna på Place Masséna. Vid prefektur-hotellet sågo vi de första större palmerna; här mogna dadlarna verkligen. Ändtligen stodo vi i den nyanlagda delen af Nizza, der alla husen äro omgifna af trädgårdar, hvilka hafva nätta vattenkonster, hvars behag förökas af blomstersängar och bersåer af rosenträd och vinrankor med purpurfärgade blad. I en af dessa togo vi ett hjertligt och tårfullt farväl af vår nye vän; vi råkas nog än en gång, då alla resor och faror äro för evigt öfverståndna!

Med klappande hjertan ringde vi på porten och frågade efter M. F.; ja hon var här. Hvilken obeskriflig glädje det var att få höra! Nu tyckte vi att allt var godt och bad att få tala vid henne. Hvilken öfverraskning vi beredde den goda, som ej anade vår ankomst och aldrig fått brefvet från Montpellier! Vi beslöto oss nu för att stanna i Nizza tills värmen skulle drifva oss bort.

Misserna S. kommo ut och vi föreställdes som M. F:s vänner. Det blef en täflan mellan dessa vänliga hjertan, att visa oss deltagande; begge sågo vi så sjuka ut i dag, att M. F. förskräcktes. Vi fingo ej gå bort utan skulle äta hemmalagad engelsk mat med de tre vännerna; vi tänkte ovilkorligt på när Kristen i Kristens resa kom till palatset

Däjelig. Vi voro så tacksamma, M. kände en tyngd af ansvarighet lyft från sitt hjerta, ty nu hade vi någon att rådfråga, som visste reda på allt i Nizza. Medan P. hvilade ute på taket, hvilket begagnades som lusthus och hvarifrån man hade en oförliknelig utsigt öfver stad, haf, berg och hela den stora panoraman, som landskapet här bjuder på, vandrade M. F. och M. ut att söka rum. Nej, allt var för stort, för dyrt, eller på annat sätt olämpligt. Många resande bo i pension, inackorderade, men då får man ständigt vara som i sällskap. Det passar ej den, som är van vid ett hem och ej tycker om oupphörligt umgänge; der tillåtes ej ens morgon- och aftonmåltider i eget rum. De rikare hyra hela våningen med betjening, servis, möbler och allt; derpå kunde vi ej tänka. Återstod nu att få en två à tre rum, utan kök, med en trädgård, samt nära hafvet eller bergen. Då betingar man sig en bonne, som mot en viss summa passar upp, kommer på bestämd tid och sköter många familjer om dagen. Derjemte får man hos en restaurant sin middag hemburen i blecklåda. Allt var imellertid olämpligt och sedan vi gått oss trötta, frågade M. F. om vi ej skulle besöka Valdenserkapellet, der en utmärkt prest från Paris, Mr Cassalis, talade; samtycket gafs med glädje. Valdenserna hafva en vacker kyrka, ungefär så stor som den engelska i Göteborg. Den var nu öfverfylld af åhörare. Cassalis' bibelutläggning var härlig, föredraget kraftfullt, rösten mjuk och till hjertat gående. Hjertat fylldes af hopp och förtröstan; Herren visste nog hvar vi skulle få ett hem och nu hade vi ju funnit hjelpsamma vänner. Efter en liten stunds hvila hos misserna S. i Maison Loupias, återvände vi helt lifvade till Hôtel des Anglais.

Kungen i Bayern, den gamle Ludvig bor här, derföre

iakttages en sådan förnäm hållning af alla på hotellet. M. F. kom till oss följande morgon och vi gingo ut på upptäcktsresor; samma resultat som i går. På hotellet kunde vi ej bo längre; måhända skulle vi tvingas att resa till Cannes igen. Bekymrade suckade vi till Gud efter någon utväg, ty nu var t. o. m. M. F. rådlös, och alla som känna henne veta, att det ej hände ofta.* I detsamma mötte vi en gammal bekant från Stockholm, major W.; ömsesidig förvåning och småprat. Han hörde vårt bekymmer. "Åh intet värre; kom med mig. En engelsk familj, som jag hyrt rum åt, har sändt återbud; de stanna i Cannes och jag är just förlägen, huru jag skall göra med rummen."

Vid rue de France, ej långt från hafvet och Promenade des Anglais, stod ett trefligt hus i en trädgård. Der var allt, som vore det beställdt för oss. Ett rigtigt trefligt hem, mattor på golfven, lätta två trappor upp, utsigt öfver bergen och trädgårdarne. Först en stor tambur eller försal, der innanför ett förtjusande tornrum med fyra fönster, der solen lyste in hela dagen, rymlig sängkammare och der bredvid ett toilettrum. Vi blefvo så glada och tacksamma; hyran var måttlig, men bäst af allt, en svensk familj, det älskvärda paret Q—g, bodde i första våningen.

En dryg räkning fingo vi, men den betalades med glädje, blott vi sluppo derifrån. W. var så god och hjelpte oss med våra saker, medan P. stannade och betalade. M. F. och han gjorde en liten vandring på promenaden efter table d'hôte på hotellet. M. skyndade sig under tiden att rusta litet i rummen, packa upp böcker och kläder och då P. och M. F. i skymningen inträdde, brann eld i spiseln och täflade med aftonrodnaden i glöd. Det var en sådan rolig afton och närmaste restaurant skickade oss en god supé.

* Denna dyrbara vän hädankallades oförmodadt på en resa hem till Stockholm.

M. F. stannade och hjelpte till; vi språkade om Sverige och glömde allt ledsamt, för att beskrifva hemmet och våra kära. M. F. påminde oss om allt hvad E. och H. brukade säga om aftnarne kring runda bordet i förmaket; afståndet oss emellan glömdes, porträtt framtogos och så hade vi tillsammans svensk aftongudstjenst. Äfven M. F., som vi funno *litet för engelsk* hemma, var så glad att höra en svensk aftonpsalm sjungas vid pianot. Man lägger stundom en ljuft doftande blomma, som vuxit vid vägkanten, i sin bok och åratal derefter ser man på den; färgerna hafva bleknat, men doftet är qvar. En sådan blomma var denna afton. M. grät sig till sömns den qvällen, men det var ej i sorg, utan i glädje och tacksamhet!

Nu fick man packa upp ordentligt och se sina saker städade i en låda; det är en njutning efter två månaders rifvande och rafsande i dem. Solen lyste så muntert ute i förmaket första morgonen vi vaknade i eget hem, att man nästan ville skratta. Icke är det underligt, om söderns folk äro muntrare och lifligare än nordens, när man besinnar hvilket inflytande luft, ljus och sol hafva på menniskolynnet. Ehuru född i norden och nöjd med dess natur, känner M. sig till en viss grad metamorfoserad i detta klimat; qvicksilfret i hennes konstitution stiger, och hon vore färdig att spela sina vänner en hel mängd oskyldiga puts och surpriser. Denna soliga morgon t. ex. tänkte vi ut åtskilliga roliga julklappar med deviser åt våra vänner och hvarandra. Vi togo oss verkligen en liten sväng före frukosten omkring det lilla nätta salongsbordet; det var länge sedan vi så snurrat omkring. Caroline, våra grannars bonne, är nu äfven vår; en trumpen och triste menniska, men tyst och pålitlig. Hon har många att passa upp. Sålunda få vi ej länge fördelen af hennes sällskap och

det är lika roligt, ty M. förenar nu värdigheten af kammarjungfru, kokerska och fru i huset. Vid öppna fönster klädde man sig, kastade brödsmulor åt foglarne, lyssnade till deras qvitter och hindrade sig på tusen sätt. Hvad det är roligt, att känna sig ung ibland! Vid tolftiden voro vi litet i ordning, och då kom den kära M. F. Hon blef så nöjd med allt, och tillsammans gjorde vi besök hos Q—gs; de voro såsom gamla vänner mot oss. Middagssolen får man ej försumma, emedan alla ju komma hit att dricka luft och blifva uppvärmda ur sitt lethargiska tillstånd i mer än ett afseende. Promenaderna vid sjöstranden hvimlade af tusentals eleganta menniskor; inom tio minuter fick man se lika många europeiska storheter — de tyckas stämma möte här. Det hela var grannt, man går så ogenerad, och hvar och en gör som han tycker, kläder sig som han behagar; allt är brokigt och besynnerligt. Vi träffade nu ändtligen våra svenska reskamrater och flera nya: Ida K. och hennes svägerska M. K. (de bo ej långt ifrån oss) och våra gamla vänner K:rs från vårt eget Göteborg; nå hvad det var roligt! Vi vexlade frågor och svar utan att någon gaf sig ro att höra på hvad den andra sade. När folket började vandra hemåt och vagnarne blefvo färre, smög M. sig ned till stranden att plocka sjögräs och snäckor. O, hvad de voro vackra! Åter igen öppnade den stora piraten sin bland vänner välkända, vida famn, för en liten nätt samling blötdjur, som vore roligt att få se på närmare håll, sedan man läst derom förut. M. gick hem ensam (ty vi bo helt nära hafvet) att lägga dem i saltvatten. Caroline fick genast en mycket dålig tanke om Madame, det kunde märkas; huru kunde någon tycka om dylikt skräp! Derefter gick *kokerskan* ut att handla i närmaste bodar, der man kan få allt möjligt, ty frukostar och qvällar sörjer hon för. Caroline tänder upp eld; vi elda med oliver, ja, ja, ej

frukter, utan torra qvistar och grenar. Det sprakar och lyser mera än det värmer. Ni må tro, mina käraste, att det ej är en småsak att få en god eld här, ty veden, knotig och qvistig, är vanligen våt; det är den handlandes vinst, ty tänken eder, man köper den skålpundvis! Vi eldade aldrig mera än ett rum, af det goda skäl att det ej fans spis mer än i ett af de fyra, och vi behöfde det ej heller. Sedan bålet är uppstapladt stickas stora vackra tallkottar af ett barnhufvuds storlek in här och der; det hela påtändes och så sätter man sig framför spiseln och pustar med en stor pust så mycket man orkar, tills det är rigtigt tändt. Blir draget för starkt så släckes elden, men det hände att veden var så våt, att pustandet fortsattes ända tills brasan var nästan nedbränd, och det höll åtminstone den eldande varm. Vi brukade bli mycket förtretade ibland, men slutade med att skratta och finna det lustigt.

Det var nästan onaturligt att sitta och lacka julklappar vid öppna fönster, innan solen gått ner. P. hade köpt flere saker till M. och äfven till ett par andra; hela aftonen hade vi hushållsstök och till qvällen en rolig anrättning, kastanier, som vi stekte sjelfva, men ibland kommo de sättandes midt i ansigtet eller utåt golfvet, och man blef både sotig och bränd, för att ej säga skrämd, när de små tingesterna exploderade med en dugtig knall.

Julaftonen togo vi oss vår första saltvattenöfversköljning — ack, så härligt! — uppburet af en liten vattuman, kommande direkte ur hafvet (vattnet, icke mannen). Strax derefter springa vi ut och det första besöket är torget; först och främst är det roligt att se blommor, frukter och matvaror, medan morgonens dagg ännu hvilar på dem och ej det fasliga nizzadammet, ty det är en plåga här. Ett fint kalkartadt stoft tycktes nästan alltid röra sig i luften och lägga sig i och öfver allt. Man gör sina uppköp under

arkaderna af Place Masséna, — denne Napoleon I:s general var från Nizza. Detta är det närmaste till oss; för öfrigt äro här flere torg. I den gamla staden pågår handeln lifligast, men det är rätt långt dit. Nizza är ingen liten stad, utan ungefär så stor som Göteborg med dess förstäder, och har en mycket omvexlande befolkning; man räknar de resandes antal vissa år till 20,000. Är det orätt, så hafva andra narrat oss med den uppgiften förut. Öfver hufvud tros innevånarnes antal i medeltal vara 60,000.

Första julklappen i dag var en liten vacker korg och den dernäst — gissa hvad? — en rund italiensk halmhatt, sådan man säljer den på torgen. P. ville att M. skulle uppenbara sig på morgonen såsom verklig niçoise, men det blir intet af, ty hatten ser ut som de gammaldags runda sköldarne med en spets i medelpunkten och är omkring en aln i diameter. Korgen deremot var mycket välkommen och fylldes snart med goda saker och ofvanpå rosor, violer och reseda. Granar hade man t. o. m., men de voro så magra och små; vi hade icke lust att köpa någon, dessutom skulle det varit allt för vemodigt, att ej hafva någon, som klappade i små hvita händer deråt. Engelska och tyska familjer hafva infört bruket att ha julträd. Ju längre det led på dagen, ju underligare blef det, vi tänkte så mycket på hemmet. Till stor blygsel får bekännas, att vi förlorade lusten för alla små puts, lade helt beskedligt ned våra presenter i lådan och kröpo in i mörkaste vrå, sedan vi ätit middag. En julafton med varmt solsken, blommor och sommardrägter var bra onaturlig; man roade sig med att betrakta de snöklädda bergen, öfver hvilka aftonsolen kastade de härligaste färgskiftningar. Just som vi voro rigtigt "low" kom M. F. in och önskade oss en god och välsignad jul. Nu öppnades tårekällorna på allvar, men sedan blef det bättre; vi hade så mycket att vara glada åt,

och det bästa af allt, den gode P. hade gått till posten samt funnit ett stort bref, hvars roligaste innehåll var ett papper, fullt med nästan oläsliga kråkfötter. Under vexlande tårar och löjen förflöt denna julafton i främmande land; vår gamla julpsalm n:o 52 afslutade högtiden.

I morse voro skuggorna borta och vi vandrade till Valdenserkyrkan, att höra den så mycket omtalade Mr Léon Pilatt, M. F:s vän. Hans föredrag är beundransvärdt, men det var ej lätt att rigtigt sansa sig, ty hemmets julsånger saknades och det hela var allt för olika juldagen hemma. Vänliga menniskor, dem vi aldrig sett, men M. F. kände, önskade oss en god jul. En familj P. sade: "Kommen ändtligen till oss i dag; M. F. och misserna S. hafva lofvat komma, för att äta juldagens middag hos oss, och I ären deras vänner. Varen så snälla och neken oss ej!" Vi tackade dem hjertligt, voro glada att vara med de goda vännerna och spisa plumpudding, mince pies och kalkon i sällskap med D:r Watson, skotska pastorn och hans älskliga fru, född Chalmers. Vi fingo höra mycket om den utmärkte skotske läraren, D:r Chalmers, fru Watsons farbror, och miss S. berättade om sin bekantskap med familjen Madiai och tillståndet inom Italien för några år sedan. Toscana var då så strängt katolskt, att hvarje protestantisk lifsyttring med våld förqväfdes. Under dylika intressanta samtal förflöt juldagen så fort; D:r Watson höll en kort bön innan vi skiljdes åt kl. 8, ty som alla i Nizza äro mer eller mindre klena, går man tidigt hem till sig.

Dagen derpå voro Mr Pilatts närmare umgängesbekanta samlade uti skolsalen, som ligger bredvid kyrkan; det var för att kläda en stor julgran åt söndagsskolans barn. Granen, en af Alpernas ättlingar, var ståtlig och pryddes på det skönaste med förgyllda och försilfrade valnötter och mandlar, nätta konfektpåsar, attrapper m. m. Det var en

liflig morgon, och som M. har en liten vana i jularrangemanger, så kunde hon vara nyttig och det var roligt att säga: "Så och så hafva vi i Sverige" och de tyckte alla att det var så bra, som de gjorde här hemma i Sverige. Uti Nizza samlas hvarje höst en del familjer, rika, sjukliga och oberoende, hvilka tillbringa somrarna i sina hemland. Månget dyrbart lif har på detta sätt blifvit förlängdt år ifrån år, tills konstitutionen hämtat sig och den kunde tåla ett kallare klimat. Innan det onda rotfäst sig kan detta kostbara medel begagnas med fördel, men de allra flesta fara hit för sent och då påskyndas i stället sjukdomen, ty klimatet är särdeles stimulerande och sätter svagt blod i stark cirkulation. För allmän svaghet och nerfåkommor är Nizza bäst; bröstlidande af svårare natur utvecklas deremot ännu fortare, fastän skilsmessan från lifvet går lindrigare och smärtfriare, d. v. s. i lekamligt hänseende.

I Mr Léon Pilatts kyrka mötas sålunda årligen många olika nationers representanter, t. o. m. grekiskt-katolska bekännare afhöra hans föredrag. I skolsalen denna morgon voro vi en rigtigt brokig samling: holländskor, svenskor, engelskor, schweiziskor, ryskor, polskor, finskor, italienskor och amerikanskor, alla lifvade för samma sak, att bereda ett nöje åt de barn hvilka höra till församlingen och undervisas i dess söndagsskola. Madame Pilatt, en förtjusande amerikanska från nordstaterna, förde presidiet och det blef den ståtligaste gran någon förr hade sett. Längre fram på eftermiddagen kommo barnen, så väl ur de högre som lägre klasserna, fröjdades åt det lysande trädet och erhöllo sina gåfvor af böcker, leksaker och kläder. Det var sannerligen en försmak af den tid, då det skall vara ett fårahus och en herde, då alla jordens folk utan afseende på nationalitet och språk skola tillsammans lofsjunga Her-

ren, då de som här vandrat i tron skola mötas och skåda de ting, hvilka här endast dunkelt skimrat för deras ögon.

Här är en rätt stor tysk samling af gäster och de hafva till sin pastor en from man vid namn Mader. Vi voro länge ovissa om hvilken kyrka vi borde ansluta oss till under vår vistelse i Nizza, men bestämde oss slutligen för den tyska, såsom mest närbeslägtad med vår egen; när man ville taga nattvarden var det i synnerhet vigtigt, att ej, utom i nödfall, gå i den Valdensiska. Tacksamt måste vi erkänna huru vänlig och deltagande Mader var och hvilka goda stunder vi under vinterns lopp tillbringade hos honom och hans älskvärda fru. Pastorns broder, missionär från Guineakusten i Afrika, tillbringade några månader hos sin broder; han såg så aftärd ut och skulle jemte sin hustru resa till Basel på våren, för att i missionsinstitutets skola för missionärers barn insätta alla sina små, ty efter ett par år kunna de ej lefva i det ohelsosamma klimatet. Äfven de äldre plågas af oupphörliga feberanfall och det är visst utan exempel, att någon missionär vid Guldkusten blir gammal; — de gå en för tidig död till mötes, men göra det gerna, om de blott kunna få frambära evangelii budskap till förmörkade hedningars sinnen och hjertan.

Man förvånas besynnerligt nog öfver, att personer så vilja offra sig; det borde dock ej så vara, när vi besinna huru millioner dö för de lumpnaste måls vinnande, försummande de dyraste och heligaste förhållanden i lifvet.

Äfven med fransyska reformerta missionärer gjorde vi bekantskap hos Pilatts. Mr Arbousset var ifrån Nizza och hade sin station i Syd-Afrika bland Zulu-folket; Mr Cassalis likaså. När man hör hvad andra menniskor lida och uppoffra för Guds skull, icke blott tid, krafter, hem, slägt och fädernesland, utan tusentals af hvardagliga men dock nödvändiga trefnader, då märker man först huru smått och

ömkligt det är att förnöta lifvets timmar, dagar och år, som så många göra med sjelfviska fröjder eller stundens flygtiga intressen.

Det gamla året slutades ibland våra landsmän, hvaraf det finnes rätt många i Nizza; de flesta kände vi till förut. Det var ingen fest, endast en enkel sammanvaro, då vi språkade om hemmet och våra käraste der.

Den 7 Jan.

Vi voro uti tyska kyrkan och hörde en skön predikan af pastor Mader, sedan utdelades nattvarden till alla de närvarande; det måste vara bruket här, att ingen aflägsnar sig efter predikans slut. Dessa församlingar äro bra olika dem der hemma, ty här synas endast personer ur de högre klasserna i kyrkan. Engelska Episcopalkyrkan har rätt många medlemmar, är utomordentligt smakfull och omgifves af en täck kyrkogård, men den ligger inklämd midt i staden, vid Rue de France, samma gata der vi bo. Mr Childers, pastorn, har varit bosatt i Nizza många år och byggt sig ett ståtligt hus. Han är ritualist i högsta grad, icke särdeles utmärkt som predikant, men from och stilla i sin vandel. Ritualisterna stå bra nära katolikerna; ljus, korstecken, knäfall, långa dinglande radband förordas af dem. Många unga engelska damer hade vid sina skärp stora kors, fästa vid perlband; vi ansågo dem för prydnader, men funno att de då och då kyste dem helt andäktigt. Bönerna äro hufvudsaken i gudstjensten, predikan är mycket kort och ingen särdeles vigt tyckes fästas dervid; hvarje dag hafva de böner, morgon och qväll, alldeles som i de katolska kyrkorna. Vi gingo aldrig dit mera än en söndag. Ett exempel på ritualismens formstelhet inskjutes här till ämnets belysning. Den 10 Mars, då den engelska och skotska församlingen med gudstjenst firade prinsens af

Wales bröllopsdag, måste företrädet gifvas åt den presbyterianska festen. D:r Watson var en varmhjertad menniska och lycklig predikant; han talade öfver äktenskapets betydelse och särskildt det unga fursteparets, icke för dem sjelfva blott, utan för så många millioner menniskor, deras undersåtare. Sånger och verser hänsyftade allt på samma sak; i engelska kyrkan deremot nämndes *aldrig med ett ord* hvarföre denna dag firades, icke en bön för det unga paret, ingen antydan på dagens högtid. De vanliga bönerna för drottningen och prinsen af Wales lästes, den unga prinsessan nämndes ej ens, efter hon ej ännu blifvit notificerad som prinsessa af Wales. Till svar på våra förvånade frågor sade man, att intet ord, som ej i kyrkboken är befaldt, får läggas till gudstjensten. En ritualistisk prest kan ej drömma om en extemporerad bön; vi frågade om de tyst våga bedja andra än kyrkans bestämda böner. "Nej", svarade man, "hvad kan vara bättre än Fader vår?" Också gå engelska familjer i mängd till skotska och fransyska kyrkan, ty Mr Childers har sina åhörare uteslutande bland lika tänkande, till största delen damer, fantastiskt klädda, och hvaribland årligen en del blifva den romerska kyrkans allra ifrigaste och mest fanatiska anhängare. — Ju enklare gudstjensten och templen äro ju bättre; så tycka vi efter våra resor i dessa länder.

O, om I kunden tänka eder hvad Nizza är vackert! om man är någorlunda frisk behöfves ej annat nöje här, än att gå ned till stranden och se sig omkring på den stora, sköna rundmålningen af snöbergen, skiftande i olika färgbrytningar. Vi åto middag hos K:s Nyårsdagen; de bo nära stranden och när balkongdörrarna stodo öppna, var det vår förtjusning att lyssna till det kanonlika dofva dundret af vågorna mot de underjordiska grottorna vid kusten. Man såg intet skum, utan vattnet syntes öfver allt alldeles slätt och lätt krusadt, och ändå upprepades med vissa mi-

nuters mellanskof detta underliga ljud. Nizza företer en helt och hållet fransysk fysionomi. Patois är folkspråket; italienska talas icke alls af de högre klasserna, endast fransyska, t. o. m. en god italiensk undervisning är ej lätt att få.

Innan vi för eder beskrifva det nuvarande Nizza vilja vi kasta några blickar tillbaka på dess gamla historia. Ett förökadt intresse följer hvarje ställe eller person som har ett fordom, värdt att lära känna. Vikarna vid södra Frankrikes kuster koloniserades 600 f. Kr. af hellener. Nice betyder seger (Niké), och dess innevånare voro förkämpar mot de vilda horder af ligurer, hvilka norr och vester ifrån ville undantränga de mera bildade kolonisterna.

Marseille, Antibes, Niké, Cimiès, Villefranche voro samtidigt mäktiga städer under puniska krigen. Ehuru nizzaboerna höllo sig till romarne, blefvo de dock underkufvade af dem, likasom grannstäderna, hvilka höllo med Hamilkar. Kristendomens ljus kastade sina första strålar öfver Nizza, bland alla Frankrikes städer. S:t Barnabas och S:t Trophima vandrade med korset i handen till Paglions sköna stränder (denna flod flyter genom staden) och folket omfattade evangelium med hjertats värma; sedan uppträdde S:t Celsius, S:t Dalmatius, S:t Orontius m. fl. och dogo alla martyrdöden i dessa trakter, men kristendomen blomstrade och tillväxte på det härligaste. Efter romerska rikets fall blefvo städerna vid Medelhafvet sjelfständiga, ehuru ej för lång tid, ty frankerna gjorde oupphörliga angrepp på den bördiga kusten och merovingerna och capetingerna intogo Provence. Efter de mäktigaste konungarnes död gjorde grefvarne af Provence sig åter sjelfständiga, men Nizza förblef franskt ända till 1388, då grefven af Savoyen lade det under sig; sedan dess har den

sköna staden varit ett ständigt tvistefrö mellan de båda länderna och med vapenmakt blifvit eröfrad både af fransmän, spanjorer och italienare; t. o. m. turkarne sökte tidtals få fast fot på denna kust. Att sinnesstämningen dock mest varit fransk tyckas likväl alla medgifva och bäst bevisas det deraf, att folket ej förstår italienska. Garibaldi är född här och af politiska skäl hafva åtskilliga af stadens gamla namn slutat sig till Italien, men massan af befolkningen har fransyska traditioner och sympatier.

Cimiès, som i äldre tider var den ansenligaste, har nu nedsjunkit till en köping eller landtlig förstad till Nizza. Det är förunderligt att bevittna huru städer, länder och folk tyckas stiga och falla i betydelse; de hafva nästan alla sin blomstringstid, hvarefter de aftaga och utmattas.

Nu vilja vi omtala vår första landtliga utflykt. Med misserna S. togo vi en vagn och foro till Cimiès. De härligaste grönklädda berg, sammetslika gräsmattor, öfversållade med stora hvita och purpurfärgade anemoner och andra vårens blommor, fröjdade ögat. Det var trettondagsafton och vi skulle fira dagen litet festligt. På höjderna var en luft, som man tänker sig paradisets; vi finna oss båda utmärkt väl här och hoppas på ett förnyadt och friskare lif hädanefter hemma i Sverige. Huru skönt det än är i södern ville ingen af oss mot den byta ut vår fattiga nord; andens lif och hemmets verld äro likväl skönare *der*. Vid Cimiès stego vi ur; utsigten på berget oförliknelig, men den gamla staden är för det mesta begrafven och den nya mest bestående af villor,. tillhörande rika utländingar. Den engelska familjen vi träffade i Arles bygga sig just en förtrollande boning i en orangelund, hvarifrån hafvet och kusten samt de sköna bergen framstå utmärkt vackert. Att hafva en skön utsigt eller åtminstone en fri, synes för M. vara ett af lifvets största, dagliga glädjeämnen. När man

ser ut och genast kan lyfta blickarna till något, som rycker tankarne uppåt, är det en god hjelp i lifvets små förtreter. Hellre några få rum och en fri utsigt, än många och en vägg att stirra på midt emot.

Några vackra ekar på kullens höjd omgifva ett hvitt kors af marmor; dit flyktade klosterbröderna från "le couvent des Recollets" 1543, då turkarne förstörde en stor del af Nizza. Ett nytt kloster uppbyggdes vid Cimiès af denna orden. Vi sågo flere af de ruskiga munkarne. Få äro de nuvarande ordnar, som uträtta något godt i verlden. Munkarne förefalla som vore de jordens största dagdrifvare; de äro i allmänhet orena, feta och på allt vis otrefliga. Vi sågo katolska prester, hvilka tycktes taga lifvet på allvar, men icke en *enda* munk väckte hos oss något lifligare intresse. Att undantag finnas bestrides naturligtvis ej; men dessa blad återgifva endast *våra* erfarenheter, som vi verkligen hoppas fördomsfritt och sanningsenligt, — åtminstone en förtjenst i dessa reseminnen.

Vid Cimiès' kulle ser man en ännu ganska väl bibehållen circus, rymmande 8000 personer, ett tempel till Apollo, bad och pelargångar. Af en gammal inskrift har man funnit, att en romersk prefekt en gång residerade i Cimiès. Vinet och oljan *växa* nu i hans präktiga salar, i stället för att *kringbjudas* vid högtiderna.

En annan af dessa sköna dagar hafva vi promenerat till S:t Barthélemy, ett capucinerkloster, uppbygdt på femhundratjugu-talet. Dessa munkar lefva endast af tiggeri, gå omkring i landet och begära gåfvor till klostret; de hafva inga klostergods utan berömma sig af att intet ega. Inuti den eljest rätt tarfliga kyrkan visas en undergörande Mariabild, en gåfva af Maltheserriddarne; främlingar få för penningar se den fula bilden när som helst, trogna katoliker gratis, men endast hvarje lördag. Man berättar ännu

vid S:t Barthélemy, att Meyerbeer under sin vistelse i Nizza gjorde en promenad hit. Försänkt i musikaliska fantasier hejdades hans vandring af klostermuren. ”Hvad heter denna kyrka?” ropade han till en bonde, som red förbi på sin åsna. — ”S:t Barthélemy”. — ”Ah,” sade Meyerbeer, ”det var en bra tanke, jag skall skrifva något öfver hugenotterna i Frankrike, och inom några veckor var det stora arbetet fulländadt i detta klosters omgifning.

Den 20 Jan.

Hvilka förfärliga storm- och regndagar vi upplefvat! snart veta vi ej hvad vi skola säga om vintern i södern. Ibland är det så vackert, att man dåras deraf och tror att det alltid skall bli lika härligt, men så fort solen gått ned mot horizonten blir det kallt och ruskigt ute. Solen gör hela skillnaden i klimatet, ty när den är borta, är det tio gånger otrefligare än hemma. Våra landsmän klaga öfver snufvor och frossor, öfver sur ved och korsdrag i rummen, öfver klimatet och marmorgolfven; vi reda oss temligen, men hafva knapt tittat ut på en vecka. Oss förekommer det, som skulle några få sådana veckor tillintetgöra allt det goda, som solen har gifvit våra stackars sjuklingar, men det ser litet ljusare ut i dag och man kan våga att försöka strandpromenaden. Inga ord kunna skildra det präktiga skådespelet, då efter en storm längs hela den öppna kusten vågorna störta sig mot stranden. Det klarblåa vattnet med dess skumkrönta hufvuden, hvaruti solen bryter sig i regnbågens färger, skall aldrig med någon pensel kunna återgifvas; man måste se Medelhafvet för att kunna tro de vältaliga beskrifningarna på dess tjusande skönhet.

Regnet här är ej som vårt; det tyckes komma nerösandes från himmelen. Floden, som flyter igenom staden,

Paglion, är vanligen torr och vattenfattig, och vissa tider ser man endast en smal blå rännil sippra fram, men efter ett af dessa fasliga regn stiger den med ens flere fot och om vårarne håller den sig sällan inom sina bräddar.

Uti Valdensiska kyrkans skolhus hålles hvarje söndagsmorgon kl. 8 en söndagsskola, men den är af ett alldeles eget slag; den har tio klasser, men i hvarje klass barn af de mest olika samhällsställningar och nationaliteter. Alla de främlingar, hvilka hålla sig till Valdenserna, sända sina barn till madame Pilatts skola. Lärarinnorna äro holländska, engelska, fransyska, svenska, italienska, schweiziska, tyska och amerikanska; barnen äro på samma sätt blandade. I den lilla klass som M. öfvertog i söndags, äro två svenska flickor, Jenny och Sigrid; en italienska, Henriquetta; två holländska, Jana och Clara; en fransyska, Marguerite; samt en liten spansk grefvinna, Rosita, ett förtjusande barn, fader- och moderlöst, som uppfostras af en engelsk tante. Henriquetta är dotter till en från katolicismen omvänd kock, en mycket innerlig och trosvarm man, nyss hemgången till sin Frälsare; hon är trög och liknöjd, svår att intressera och roar sig mest med att se på M:s hatt. Holländskorna äro systrar, döttrar till en minister, mycket väl uppfostrade, men att få dem att svara mera än ja eller nej är omöjligt. Svenskorna och spanskan göra lärarinnan mesta glädjen.

Undervisningen är för öfrigt ganska bristfällig, ty ehuru skolan hålles på fransyska, får man för att göra sig lättare förstådd särskildt säga några ord t. ex. på svenska och engelska, ty den lilla spanskan talar detta, som är hennes modersmål. Fort går det ej och svårt kännes det ålagda värfvet, ehuru det är M. särdeles dyrbart och intressant, såsom ett slags missionsverksamhet. M. skulle så gerna vilja, att de vore hedningabarn i stället! Det må nu vara huru det är

med nyttan för barnen; för lärarinnan äro dessa stunder dock särdeles dyrbara och ljufva. Morgnarna äro här förtjusande och det går så lätt att ila utmed stranden till skolan och höra de katolska kyrkornas vackra klockor kalla till morgonmessan. Innan den granna verlden i Nizza vaknar, råder en stilla sabbatsfrid uti staden, men den försvinner mer och mer, ju längre fram det lider på dagen.

P. kommer först vid högmessans timme och hämtar oss, vare sig vi gå i franska, tyska eller skotska kyrkan; vi skifta om, ty alla tre predikanterna göra oss godt och äro trogna, fromma Jesu lärjungar, predikande en *korsfästad Frälsare* för fattiga syndare. Lördags middag samlas vi lärarinnor hos madame Pilatt eller hos hennes svägerska, Mrs Hamilton. Mr Pilatt och Mr Hamilton leda skiftesvis bibeltimmen. Vi genomgå morgondagens kapitel och hvar och en bör säga sin tanke och uppfattning af texten. Vi börja och sluta med bön, och nog kännes det att lärarinnan har mera nytta af undervisningen än lärjungarna. Hvar och en får i klasserna följa sin metod; M. har tagit sig för att läsa högt upp kapitlet på fransyska, medan barnen följa med i sina biblar; sedan lägga de ihop böckerna och M. berättar så lefvande och målande det kan ske hela det genomgångna kapitlet, med tillämpning då och då på våra tider och de olika länder i hvilka alla barnen lefva. Hufvudtanken är, att i barnens hjerta väcka en visshet om, att dessa händelser verkligen timat, dessa menniskor lefvat, stridt, lidit och dödt; ty hvad som med hjertat uppfattas försvinner först sedan hjertat upphört att slå. Det som blott emottages med hufvudet och förståndet gör sällan varaktigt intryck på barn.

Genom M. F. fingo vi anvisning på en god schweizisk läkare, Dr Gsell-Fels, hvilken rådfrågades för begges vår räkning. Han reser hit hvarje höst och hem i Mars, ty

från Oktober till Mars månads slut bör man stanna; senare blir här för hetsigt och qvaft. Sedan snön smält på de högre sluttningarna af bergen blir här som i ett ångskåp. "Dröj här dessa tre månader," sade han, "icke längre, och res då till Rom, ty April der är alldeles förträfflig; bada i Maj hafsbad vid Neapel och far så, när der blir för varmt, norrut till Schweiz eller Tyrolen, bada salta eller mineralbad, och återvänd ej före Augusti till Sverige." Nu hafva vi våra order och skola följa dem. Italienska läkare hafva intet anseende här, om med skäl känna vi icke. Denne schweizare är en mycket angenäm och samvetsgrann man dessutom, och föreskifver för alla patienter att tvätta sig med saltvatten hvarje morgon. Derföre ser man vattenbärare börja sina ronder kl. 6 och fortsätta till kl. 9, och det är bra skönt att vid 7-tiden få sig dessa härliga bad och så springa ned till stranden och gå sig varm, taga en tur till torget och göra små hushållsuppköp och så hem att laga frukosten. Hvarje morgon här är särdeles upplifvande. P. dricker derjemte strax efter badet åsnemjölk, som anses mera stärkande än getmjölk, och först en timme senare sitt kaffe. Ni skulle se den vackra gråa åsnan, den vi besöka i stallet; *hon* kan naturligtvis icke komma till *oss*. En annan styrkande kur vi lärt här vill M. för andras skull omnämna; en engelsk läkare, har ordinerat den till Mrs Watson. En matsked färsk och tjock jäst tages tre gånger på dagen kl. 11, 3 och 9. Som den är så oskyldig försöka vi den också och finna oss väl deraf, men färsk jäst är svår att få och det har varit målet för mången timmes sökande, att få flaskan fylld; sedan bayerskt öl blifvit mera allmänt äfven i Nizza är det likväl lättare.

Nu har M. ändtligen börjat läsa italienska; efter vi skola till det landet, måste man inhämta litet mera af det

vackra språket. Vår värd har åtagit sig undervisningen. H. är en ung, hetlefrad röd repulikan och när vi hålla på med grammatikan, skenar han bäst som det är in på politikens område, likt en yster fåle. Är lärjungen tyst och ointresserad blir han stött, och svarar M. är det som att tända eld på en svärmare, det gnistrar och sprakar. Han är en äkta provençal af en fransysk familj; vi måste besinna, att den romaniska folkracen och karaktären äro mycket olika vår, hafva andra fel och andra dygder. P. skrattar åt oss, men vill ej vara lärjunge åt en så vulkanisk lärare, utan föredrager, att sedan af M. inhemta frukterna af dessa stormiga lektioner. Lustig är han imellertid, den beskedlige herr du T. Läsningen är mellan 6—7, den timme då alla hålla sig inne.

Om aftonen få vi besök, eller göra en timmes påhälsning hos våra bekanta; här göras inga anstalter för gäster, så det är rätt trefligt i det fallet. Vi hafva ganska olika umgängeskretsar, t. ex. en amerikansk i pension; — der hör man intet annat än kriget i Amerika diskuteras, och å ömse sidor är man lika viss om seger och att hafva rätt. Det är förskräckligt, att fromma menniskor kunna hafva så alldeles motsatta åsigter, och att det evigt skall vara strid, fejd och tvist på jorden. Slafveriet är naturligtvis en grof orättvisa; om det ock har haft något godt med sig, måste det vara förnedrande, icke minst för husbonden. Man kan vara innerligt öfvertygad om, att Gud ur detta sorgliga krig skall låta lycka och frihet uppspira för Sitt rike och de stackars negrerna, men ändå förneka hvad nordens vänner säga, att ingen kristen kan finnas i södern, efter de fördraga slafveriet. Många äro bundna genom mångåriga vanor, uppfostran och fördomar och nordens nit är minsann ej heller så oegennyttigt, som man vill låta påskina. De hafva imellertid sympatier och förböner till sin saks framgång, ty i allmänhet är man viss

om att Guds rike skulle mycket förlora på söderns framgångar, då råhet och våld skulle få öfvertaget i Amerika. Aldrig kan det glömmas, ej heller huru t. o. m. i Sverige bosatta personer, hvilka vistas i amerikanska sydstaterna och insupit dess sympatier och antipatier, hafva talat om negrerna: "De äro ej menniskor utan djur, jag gör mig ej mera samvete af att döda en Neger än en hund", sade en uppfostrad man en gång till någon i en elegant salong i Sverige. Den tilltalade gick tvärt ur rummet, ty hans samvete tillät honom ej att samtala längre med en person, som hyste sådana åsigter. Söderns folk tro, att negrerna aldrig skola få menskliga rättigheter eller kunna inhämta menskligt vetande nog för att vara fria, och likväl se de hvad kristendomen uträttat i Liberias republik. Efter vår tanke äro de vida mindre begåfvade än de hvita, men hafva dock både hjerta och inbillningskraft och kunna vara utmärkta kristna samt i sitt land och klimat sprida tillräcklig bildning, för att införa en bättre tingens ordning. Måhända hafva de varit i Amerika för att der inhämta kunskaper och framför allt kristendomens sanningar. Goda arbetare äro de när de vilja, säga alla; musik är deras högsta glädje och inom hemmets verld sprida de ju trefnad, ty så goda tjenare, som i söderns stater, får man leta efter i hela verlden. Kokerskor och kammarjungfrur äro de par preference och obegripligt tillgifna sina förtryckares familjer, hvaraf dock många bemöta sina slafvar med verklig huldhet och kristlig omvårdnad. Vi hafva sett flera negresser här, hvilka aldrig kunna drömma om att vara annat än hela sitt lif qvar hos sitt herrskap och äro fullt ut så fria de facto, som vår tjensteklass; men missbruken äro dock för många, att Herren längre skall kunna i ett kristet land tåla bruket, och nu tuktas både syd- och nord-staterna för sina synder mot negrerna, ty de hafva båda försyndat sig mot det arma

folket. Gud låter icke gäcka sig af partiska omdömen, utan slår till efter förtjenst, samt dömer en rättvis dom.

Här är ibland engelsmännen en Mr Coopland, som lefvat i Nizza flere vintrar och känner till hela trakten på flere mils afstånd; vi hafva gjort hans bekantskap och han har bedt oss vara med i de fotvandringar han anordnar till de vackra ställen, hvilka finnas i mängd utom staden. P. skall vara ute så mycket som möjligt; sol och luft äro här läkemedlen och på promenaden blir mycket tröttsamt, då man timme efter timme betraktar det oupphörliga hvimlet af menniskor. Detta anbud anse vi således som en verklig Guds skickelse, ty umgänget med angenäma, bildade och tänkande personer är en förmån öfver allt, men i synnerhet här, der så många af dagens timmar måste fördrifvas med att göra ingenting. Efter frukosten gå vi ut alla dagar och söka de ensligaste ställena vid stranden. Bok och arbete, penna och papper medtagas. När vi äro trötta vid ensamheten, gå vi till promenaden; der träffas alltid någon bekant, — men hvad detta lif blir underligt i längden. Aftnarne hos oss äro rätt småtrefliga; P:s göromål är hvar afton att steka kastanier, M:s att krafsa dem ur elden och det är icke så lätt må ni tro, ty man skall passa på det rätta ögonblicket. Ibland får M. hjelp dermed; en ung Tysk, herr von R., slägtinge till preussiske krigsministern, är bland våra aftongäster. Det är en mycket bildad man, som älskar sitt land öfver allt; nå, det kan ingen undra på, men det måste man förebrå preussarne, att de ej tillåta andra att göra detsamma. De finna alltid skäl som urskulda preussarne; allt ofördelaktigt som säges om dem är falskt förtal, allt godt, ehuru öfverdrifvet, är rena sanningen; de minnas hvarje verklig eller inbillad missaktning, under det de ständigt visa andra, Danmark t. ex. just nu för tiden, det största förakt. Till och med eljest fromma och älskvärda tyskar

blifva alldeles förvandlade ifrån lam till lejon, då talet föres på Tysklands rättigheter. Deras eget ordspråk: "leben und leben lassen" hyllas nu ej af det tyska folket, utan nu heter det: "*vi vilja lefva först och främst*, sedan få andra se sig om bäst de kunna". P. och M. äro ej så fanatiska för Danmark, ty vi känna ej till alla dessa invecklade förhållanden, men det säga vi: Gud bevara Sverige, att få allt för nära granskap med tyskarne, ty nog äro de ytterst fordrande och ömtåliga om sin egen värdighet. Deras många redbara och goda egenskaper berättiga dem till allas aktning, men så tala de också derom i tid och otid. Ännu har man aldrig hört någon tysk erkänna, att de hafva begått något fel mot Danmark, och det förekommer en som tyckte de, att hela verlden mer eller mindre är till för Tysklands skull. Icke för ty hafva vi funnit oss väl med individerna och unge von R. är vår särdeles gode vän. Han skall blifva prest och har läst för flitigt sista året, så att läkaren skickat honom hit. Då han låter bli politiken, skatta vi honom högst och han är nyttig att höra på. Hvilken innerlig och djup öfvertygelse talar ej ur hans ögon, då höga och allvarliga ämnen afhandlas! I kyrkohistorien är han i synnerhet beläst såsom teologie kandidat och han har lärt oss att värdera de gamla kyrkofäderna mera än vi hittills gjort.

Till granne hafva vi en preussisk målare, — konglig hofmålare, står det på dörren; han känner hela den framstående personalen i Preussen och den unga prinsessan Victoria, samt roar oss med anekdoter om henne. Nu vet ni ungefär huru man lefver i Nizza; alla äro lika lösa och lediga som vi, derföre tillbringas många timmar med konversation.

En ny och roande sysselsättning för oss här är att samla stenar och snäckor vid stranden; tyvärr kan M. ej

taga hem dem alla, icke dess mindre har P. i våra rum inredt ett hörn till ”skräpvrå”. Den vrån är dock allt utom skräpig; det är en verklig liten grotta af stenar samt blommande växter och så prydes den än med ett, än med ett annat eget och vackert föremål, så I sen att vi sjelfva blifvit barn i Nizza! När solen lyser på våra rariteter upptäcka vi alltid någon ny skönhet hos dem, och ju längre man lefver ju vackrare finner man allt, samt borde inse bättre Guds oändliga storhet, godhet och fullkomlighet.

Nizza d. 1 Februari.

Hvilka promenader vi haft bort åt landet! M. måste beskrifva några af dem. Två gånger i veckan mötes det af ungefär 20 personer bestående sällskapet i ”Promenade des Anglais”; är vädret ej vackert vänta vi till följande dag. Den som ej kommit kl. 10 blir qvarlemnad; när 10-slaget förklingat, lyfter Mr Coopland upp sin käpp, en knutig vinstock, samt vandrar ut ur Nizza, hela sällskapet följande honom i hamn och häl. Marchrutan är uppgjord på föregående utfärd; den som ej orkar gå, om målet är aflägset, hyr sig en åsna, och vi hafva vanligen en liten egensinnig baddare, som vi skiftesvis rida, hvilket är en förträfflig och nyttig rörelse när åsnan har en jemn gång. Vi finna det mycket roligt att söka tämja den lille sjelfsvåldige. Bäst som det är stannar ”Grisot” och rör sig ej ur fläcken; M. kittlar honom i öronen och han sätter af i vildt galopp öfver stockar och stenar, men sedan han då lugnat sig går det bra en stund. Det är imellertid en liten omvexling. Middag eller ”lunch” ätes kl. 1 af de förråder hvar och en medfört; vanligtvis lägra vi oss vid någon källa och uppduka på stenar såsom småbord våra anrättningar och så går hvar och en och smakar på sina grannars rariteter. Vin finnes alltid i närmaste gård, visserligen litet surt

ibland men välsmakande och oblandadt. Mr Coopland är botanist, och ehuru okunnig har M. glädje af att lyssna till hans undervisning om träd, örter och blommor. Uti dessa dalar växa alla de plantor, som i bibeln äro omnämnda, hvilket visar klimatets mildhet och den nästan österländska naturens rikedom. Många engelskor samla endast ormbunksarter och det är obegripligt huru många sådana här finnas; andra hemföra blommor. Vi nöja oss med blad från olika träd (ty det tager ej så mycket rum att föra hem) samt en och annan märkvärdig växtform, stenart eller mossa.

Aloens blad äro särdeles märkvärdiga; om man med en knif afskär den yttersta spetsen, hvilken är hård som en törntagg, så utdrages ur bladet en massa fina, glänsande trådar, på en gång starka och mjuka. Det är med dessa trådar indianerna sy sina kläder och utsira sina moccasiner. Man vet huru många både nyttiga och vackra saker, som kunna förfärdigas af palmer. De äro så majestätiska ibland andra träd; man kan icke låta bli att älska palmen och hvar gång ögat faller på en af dess kronor kännes en rörelse, liknande den då man träffar en god vän, som uppkallar slumrande barndomsminnen.

Hela denna nejd är genomskuren och fårad af bergströmmar. Grönskande dälder och branta berg äro kastade huller om buller. Högst upp på bergspetsarne äro små byar; de likna på långt håll de bon storken bygger på taken och en främmande kan aldrig begripa, hvarföre menniskor skola göra sig så mycket besvär, som de stackars innevånarne måste hafva, för att få upp alla sina förnödenheter. Vår förnöjelse är att titta in i stugorna, kyssa de svartögda små barnen, se på silkesmaskarne och ge mat åt de vackra getterna, hvilka finnas i hvarje stuga bland Sjö-Alperna. Olja förtäres till allting; de doppa sitt bröd deruti, koka

sin fisk i den och äta de opressade bären såsom sallad till getmjölksosten. Ingenting kan vara näpnare än de snöhvita små killingarne, hoppande kring sina mödrar; vi passa alltid på, att få en dryck varm getmjölk, ty få saker äro mera upplifvande och styrkande då man är trött, och de vilda örterna gifva en egen kryddad smak åt mjölken, hvilken är vida helsosammare än den man får af getter, födda med foder nere i dalarne. Många af menniskorna i dessa bergsbyar lemna nästan aldrig sin hemtrakt; en och annan gång i sitt lif nedstiga de i dälderna, men för öfrigt lefva och dö de bokstafligen bland molnen, ty vi sågo emellanåt hela massor af bomullsartade tappar sänka sig ned omkring oss och lägra sig på sluttningarna eller hänga sig fast vid trädens kronor. Man skulle tro att folkets hjertan skulle vidgas under dylika naturscener, deras själar frigöras från lägre föremål, snarare än andra dödligas, då de lefva så högt öfver de vanliga intressena och striderna i verlden, men vi hörde att så ej är fallet; hjertat är sig öfver allt likt, ett illfundigt, obegripligt och vid jorden hårdt bundet ting, äfven då det, nästan i bokstaflig mening, lefver sitt hela lif i himmelen eller ofvan molnen!

En annan gång foro vi allesammans i omnibus och vagnar till Villefranche, en liten stad i närmaste hafsvik. Hus ligga staplade på hus, alla sneda, vinda och smutsiga, men icke för ty utomordentligt ”*maleriska*”. Herrarne togo sig hafsbad medan damerna hvilade på hotellets balkong och ordinerade middagen — en förfärlig hopsättning af fisk och olja, — men sinnesstämningen var glad och aptiten skärpt af färden öfver ”le Col de Villefranche”. När vi ströfvat tillräckligt omkring bland de vackra bergen, begåfvo vi oss på hemvägen längs en liten gångstig; till höger om den voro rika citron- och orangelundar, till venster det turkosfärgade vattnet, der vi tydligt kunde urskilja hvarje alg och snäcka.

Äfven olivelundarna vid Beaulieu togo vi i betraktande och isynnerhet den tvåtusenåriga oliv, som alla resande besöka. Ännu hade den friska, saftiga grenar, men en och annan af dess många kronor var förtorkad. Uti det lilla täcka fiskläget S:t Jean hyrde herrarne båtar och vi färdades sjövägen hem till "le port de Nice." Hvilken härlig luft under denna milda januaridag! på hafvet krusades ej en våg och vi voro hemma innan aftonkylan infann sig.

En annan vacker dag gjorde vi en ritexpedition, då de endast voro med, hvilka egde håg för att teckna efter naturen; en oljeqvarn med pittoresk belägenhet utgjorde målet för vår vandring. Oliven males såsom säden och saften afrinner genom fina hål; massan af kärnor och skal packas och beredes till kakor, dem boskapen med begärlighet äter. Engelskor synas par préférence ega säkert öga för att rita; flere af dem voro fullkomliga artister och man lärde mera af att se på dem än af att rita sjelf. En af herrarne, en canadensare, tyckte äfven om dessa ritexpeditioner och han kunde i några få penseldrag inlägga den präktigaste effekt. Vår anförare är en mycket torrolig man och narrar ofta hela truppen att skratta. Fruntimmernas antal är öfvervägande inom sällskapet, isynnerhet de ogifta äro talrikt representerade. Engelska misser mellan 50 à 60 år tillryggalägga ofantliga vägsträckor med en lätthet, som väcker äfven våra herrars beundran, säkerligen en följd af deras tidiga vana att vistas mycket i fria luften; när det deremot gäller att springa uppför berg och hoppa öfver källor och bäckar, då öfverträffas de af svenskorna, ty vi i Sverige äro så rikeligen försedda med berg och bäckar, att det vore oförlåtligt att ej hafva vunnit erfarenhet deruti. Den största höflighet och välvilja visas af folket hvar man går in, t. ex. uti citron- och orangeplanteringarna kan man få äta så mycket man vill af de

på marken nedfallna frukterna; när man erbjuder pengar derför skaka de på hufvudet och tycka, att endast de från träden plockade hafva något värde; korna få alltid de nedfallna. Här äro i stadens grannskap stora land besådda med violer, hvilka torkade i säckar köras till parfymfabrikerna; man kan nästan icke tycka om violer hädanefter, så starkt förtynga de luften med sin vällukt.

En särskild beskrifning fordra alla de sköna villorna och landthusen i denna nejd, men då blefve brefvet allt för långt i dag. Vi gingo t. ex. en förmiddag till Plateau Oscar, der vår hertig och hertiginna af Östergöthland bott vintern förut. Folket der, som hörde att vi voro svenskar, frågade efter dem. I den större byggnaden eller palatset bodde och dog storfursten af Ryssland, Nicolaus; trädgårdarne voro alldeles magnifika och man hade en oförliknelig utsigt från villa Pallions balkong, men villa Pierlas är om möjligt än mera storartad.

En utfärd företogs af vårt sällskap både ridande, åkande och gående, ty då målet är aflägset medtagas vagnar från Nizza, åsnor beställas på en viss plats oss till mötes och först sedan vägarne blifva alldeles otillgängliga lemnas de tålamodspröfvande djuren och man anlitar sina egna ben. Mont Chauve är en rund bergstopp nära 3000 fot öfver hafvet; det påstods att vägen dit ej var svår, men anlända till platåns fot stego vi af hos en "vigneron" och inväntade det öfriga sällskapets återkomst. Stigen uppför berget var så smal, att endast starka nerver kunde stå ut med att beträda densamma. Utsigten var förtrollande sade de få, hvilka hunnit till toppen; de hvilka aldrig orkade upp påstodo, att man såg rakt ingenting deruppe och att vi varit kloka, som hvilat ut under fikonträden, hvilka i parentes sagdt äro högst märkvärdiga, emedan

frukten kommer före bladen; de äro för det närvarande mera risartade än poetiskt vackra och af blom ses intet spår.

Vi hörde i afton en främling Mr Froissort tala öfver bibelläsningen; den tyckes verkligen gå framåt, ty biblar spridas nu i tusental hvarje år, isynnerhet af de kolportörer, hvilka genomresa landet i alla rigtningar. De hafva ett slags omnibusvagnar der de kunna sofva om nätterna, och om dagarne förvandlas åkdonet till boklåda. Öfver allt der vagnen stannar och böcker säljas, förklarar kolportören enkelt och lättfattligt ett bibelkapitel; folket lyssnar med rörelse och beundran, öfver att Gud verkligen har låtit skrifva en bok till dem, dertill sällar sig förundran, att när den boken är så god, att man tagit bitar derutur till sjelfva messboken, presterna vilja behålla den för sig sjelfva och ej unna folket att höra mera derutur.

Med vännerna K:s gjorde vi en färd till floden Var, på sjelfva Carlsdagen. Var är gränsflod eller var det innan Nizza införlifvades med Frankrike. Der utföras nu storartade jernvägsarbeten; en bro med ofantliga pelare aflockade herrarne utrop af beundran. Det blir bra lätt att fara hit sedermera, då man från Marseille reser till Nizza på några timmar. Efter återkomsten åto vi middag tillsammans med K:s och våra goda reskamrater Z. och S. Många skålar föreslogos af herrarne, kungens först och främst, och så alla Carlars vi kände, både små och stora; tal mer och mindre lyckade följde, men hufvudsaken var att hjertat blef värmdt och uppfyldt af fosterländska minnen, ehuru dånet af Medelhafvets vågor hördes oupphörligt.

En svensk familj från Cap, guvernör Stockenström, hör till vårt promenadsällskap. Fadren hade blifvit engelsk undersåte naturligtvis, innan han kunde bekläda en sådan värdighet inom kolonien. Döttrarna äro så märkvärdigt svenska, ehuru deras mor är engelska och Afrikas sol bort

bryna deras hud och gifva deras hår en mörkare färg; de tala om för oss sina resor med fadren till Cap-koloniens yttersta gränser, om de vilda stammar de besökt och det goda missionärerna uträttat ibland de stackars menniskorna.

Nizza i Februari.

Främlingar med liknande lefnadsåsigter närma sig hvarandra snart, då alla hemmets band äro lösta och man mer än eljest tänker sig det rätta hemmet bortom grafven och mera känner sig som en gäst och en främling, än då man är omgifven af de kära, hvilka hålla oss fast vid jorden. Djupa, anderika samtal öfver lifvet och dess händelser få vi ofta lyssna till här. Mr Pilatt och misserna S. voro i dag samlade hos förre engelska prestens enka, boende i en villa i närheten. Samtalet föll på bön och bönhörelse och såsom ett lefvande och alldeles friskt exempel på huru nära Herren är oss och huru stor den kraft är, som vi ega i bönen och dock så litet begagna, berättas följande:

Det var en söndags förmiddag i Paris just denna vinter, i början af December. Den protestantiska gudstjensten var slutad och församlingen åtskildes, vi hade äfven varit med och hört Armond Delille. Regnet öste ned och många stodo rådlösa och utan paraply, emedan morgonen varit solig och klar. Ett blekt och sjukligt fruntimmer såg sig bekymradt om efter en omnibus, men alla voro fullsatta; då närmade sig en ung, behaglig fru och bjöd henne gå under sin paraply, tills de kunde påträffa en droska. Förunderligt nog mötte de ingen och deras vandring tillsammans fortsattes, äfven sedan regnet upphört. Den yngre damen berättade, att hon var gift med en brorson till Abdel Kader, mohamedan till sin tro, "men," sade hon, "jag var, ehuru katolik, fullt så otrogen som han, då vi gifte oss. Snart blef det likväl annorlunda, jag kom i beröring med protestan-

terna och insåg först nu, att jag lefvat utan Gud i verlden, utan fast hopp för min själ. Jag vände mig till Herren och fick nåd att tro på mina synders förlåtelse för min Frälsares skull allena. Vår farbror Emerin hade ej motsatt sig vårt giftermål, men sade till min man: "Skulle din hustru inverka på dig och du önska att öfvergå till hennes tro, så blif icke en af de kristna, hvilka dyrka afgudar, utan af den sekten katolikerna kalla kättare." Dessa ord hade väckt min nyfikenhet och voro första anledningen till att jag sökte protestanterna. Sedan dess har jag i åratal bedt för min älskade mans omvändelse, han har likväl aldrig velat följa mig till någon gudstjenst, men tillåter att jag läser bibeln i vår familj. Jag har icke talat mycket med honom i dessa ämnen, deremot så mycket mera *med Gud om honom.*" Innan de båda damerna åtskildes kommo de öfverens, att med fördubblad innerlighet bedja för den unge Abdel Kader. "Försök att få honom med eder till l'Oratoire i afton," sade den äldre. — "Ack det är omöjligt," svarade hustrun. — "Vi skola bedja derom min vän, kanske denna dag är den behagliga stunden, då Herren vill bönhöra. Vårt sammanträffande har varit så egendomligt och ni känner Herrans löfte: Der två af eder komma öfverens på jorden, hvad ting det helst kan vara, som de bedja om (hufvudsakligen andligen godt) skall dem det vederfaras af min Fader, som är i himmelen." Math. 18: 19. "Ack, tack min vän," sade den yngre, "kanske felet är att jag hittills bedt ensam." — De åtskildes. Mannen Abdel Kader den yngre gick på aftonen i l'Oratoire, blef djupt gripen af gudstjensten och predikan, kom igen följande söndag och hela vintern de derpå följande, samt undervisas nu att emottaga dopet i den protestantiska kyrkan.

Så stora följder hade den lilla enkla kärlekstjensten, af anbudet att låna skyddet af en paraply. Naturligtvis hade

mohamedanen äfven utan denna händelse blifvit en troende, då hans hjerta ville lyssna till Herrans kallelse. Men det blef nu hans hustru, och hennes nya vän, hvilka fingo den glädjen att blifva styrkta i sin tro och kärlek.

Pilatt har börjat att om onsdagsaftnarne hålla "lectures" eller andliga föredrag öfver katolikernas sju sakrament, just emedan så många i hans församling tillhöra grekiskt katolska kyrkan eller lefva bland katoliker. Med verklig sann tolerans och stor sakkännedom genomgår Pilatt de katolska trosdogmerna och berör den ömtåliga frågan med lätt och skonsam hand. Ehuru han naturligtvis har en helt annan åsigt derom än katolikerna skulle ingen blifva sårad af att höra honom. Ibland andra exempel ur hans eget lif omtalade P., att han nyss blifvit bekant med en från katolicismen öfvergången fru, som blifvit omvänd genom sin son. Sonen låg på sitt yttersta och modren hade sändt efter presten; denne skulle gifva honom sista smörjelsen, men ynglingen erfor ingen lindring i sin dödsnöd genom detta sakrament. Han drog sig nu till minnes, att en kamrat ofta brukade sjunga en sång om Jesus, syndares vän — orden kom han ej ihåg, men ropade i stället oupphörligt: "Jesus, Jesus, syndares vän!" Ju närmare döden nalkades, ju högre ropade sonen på Jesus. Modren bad honom ändtligen sluta och tillade såsom skäl: "Du kan väl ej hafva hjerta till, att så oupphörligt *besvära* alla Guds heliga englar!" Det var en fru med bildning, men presten hade lärt henne att det står i bibeln: "I Jesu namn skola sig böja alla knän, deras som i himmelen på jorden och under jorden äro," — samt angifvit såsom ett skäl, hvarföre katoliken ej åkallar annat än ett skyddshelgon, att englarne då måste oupphörligt knäböja inför Frälsaren och att man derföre gör bäst uti, att vända sig till ringare personligheter, såsom den helige François eller den helige Denis

eller någon annan skyddspatron. Sonen kunde likväl ej lyda henne utan fick hennes löfte att uppsöka en protestantisk prest, och den unge mannen insomnade i den Frälsares armar, han så sent lärt att känna och modern hade äfven nu omfattat samma lära.

En annan afton talade Pilatt öfver traktatsällskapernas verksamhet, som under sista åren ofantligt tilltagit. "Almanach de bon conseil" sprides i 200,000 ex. hvarje år och köpes med ifver af folket. Fransmännen i allmänhet äro egentligen icke roade af läsning; de stora tidningarna tryckas ej i större upplagor än 10 à 12,000 dagligen. En viss klass läser dem, icke folket; det nöjer sig med martyrhistorier och sagor eller visor och ger sig sällan ro att läsa länge. De skrifter som tryckas äro mycket enkla och vidröra sällan tvistefrågor, utan nöja sig med att hänvisa fattiga syndare till Jesus; får *Han* bara blifva dyrbar för hjertat, bortfalla också en mängd underordnade frågor af sig sjelfva.

Vi äro rätt ofta uti grefve S:t Georges och hans familjs sällskap. Hvilka älskliga menniskor! Den unge grefven blef såsom student bekant med advokaten Radcliffe från Liverpool och allt det goda Guds ord, som i barndomen blifvit i det kristliga hemmet utsådt i hans unga hjerta, spirar nu upp och fröjdar alla hans anhöriga och vänner. Denne Radcliffe, som blef medlet härtill, kunde ej ett ord fransyska men talade på engelska och hans föredrag öfversattes för folket. Grefve de S:t Georges hade upplåtit parken omkring sitt slott nära Nyon vid Génèversjön till dessa offentliga andaktsstunder och de blefvo rikligen välsignade genom många menniskors omvändelse.

Grefve de S:t Georges härstammar från en gammal fransk hugenott-familj, som under förföljelserna lemnade Frankrike och flyktade till Génève. Han gaf oss intres-

santa detaljer om kyrkliga tillståndet i Schweiz. De hafva en ganska stel statskyrka der, men i frikyrkan råder betydligt mera lif och värma, ehuru ej såsom för 10 år sedan. Hvad det är sorgligt, att vi menniskor äro så fallna för att försjunka i andlig dödssömn, att vi behöfva ständiga strider och pröfningar för att hålla oss vakna!

I denna vecka hafva vi gjort en annan ännu intressantare bekantskap, professor Merle d'Aubigné's. Det är något alldeles utomordentligt i den mannens utseende, tal och uppträdande. Det snöhvita håret faller ned på hans axlar, det mörka ögat flammar med ungdomlig eld och han går rak, som en tretio års man, ehuru redan närmare de sjutio. De bebo en villa utanför Nizza och det har blifvit oss förunnadt, att få göra dem besök när vi vilja. Madame Merle, såsom de säga här slätt och rätt, är engelska eller rättare sagdt irländska, ty de skilja stundom ganska noga härpå; de hafva två de allra sötaste små gossar, Henri och Charles, födda att glädja fadrens ålderdom. Madame Merle ser ut som ett barn bredvid sin man, fin, smärt och naiv, men verksam och energisk, förenande engelskans sunda förstånd och ordningssinne med irländskans förtjusande liflighet. Hon är hans andra hustru, den första dog för många år sedan. De hafva här en syförening för sjukhemmet i Nizza, vi arbeta åt de fattiga sjuka der. Professorn börjar och slutar med bön och madame Merle läser högt under det vi sy. Stundom tala vi, vare sig italienska, franska, tyska eller engelska; det är en underlig blandning af tungomål. M:me Mallet f. André och hennes syster la baronne Barthélemy har M. äfven blifvit bekant med här. Dessa promenader mellan 12—3 ut till landet längs Pallions stränder blifva säkert mycket angenäma i godt sällskap. P. är då upptagen på sitt håll med våra svenska herrar, så M. kan saklöst vara ledig och kommer hem helt lastad med

intressanta och roliga berättelser, om de menniskor hon sett och talat med. Måtte allt kunna i ett troget hjerta bevaras och bringa någon frukt för framtiden! Merle d'Aubigné var flere år bosatt i Holland såsom pastor för den fransyska församlingen och en förtrogen vän till förre konungen. Man erbjöd honom, som redan var hofpredikant, att blifva den unge kronprinsens guvernör, men samtidigt skref en vän från Schweiz, tillhörande den föraktade frikyrkan der: "Kom och blif lärare i teologi för våra unga män; vi hafva dock hvarken pengar, universitet eller elever." Merle d'Aubigné kom på denna inbjudan och har nu i öfver tretio år verkat i sitt hemland för Guds rikes sak, skördat ära och anseende men äfven upplefvat många sorger och bekymmer, dels af enskild, dels af offentlig natur. Hans stora verk Reformationens historia har han äfven fått fullända och tillbringar nu i stilla frid sin lefnads afton, en gubbe till åren, en kraftfull man i sin kallelse och ett fromt barn till sitt hjerta.

Med oss talade han om sin älsklingsbok Cromwells lif samt hans återupprättande i mensklighetens tanke; detta var en dyrbar uppgift för den sanningsälskande d'Aubigné. Det är väl sant, att Herren känner allas våra hjertan och skall på den yttersta dagen döma en rätt dom i det stora som det lilla, men få menniskor äro väl likgiltiga för, att gå genom tideböckerna med ett nedsvärtadt och vanställdt namn och det är en glädje att kunna aftvå en oförtjent fläck från någons rykte. Huru mycket större måtte ej då glädjen vara, att för en vilseledd mensklighet framvisa en klar och lefvande bild af en stor, ädel och kristlig man!

Professor Merle arbetar här på Italiens reformationshistoria och ämnar sig i vår till Turin, för att bland arkiverna der och i andra större städer söka materialier till det

stora verket. Vi som läsa en bok helt hastigt, huru sällan besinna vi det djupa, årslånga arbete som föregått, då kanske hundra sidor hafva genomgåtts för att lemna materialier till en!

Bland protestanterna arbetas nu mycket för en förbättrad skolundervisning. ”Société de l'instruction primoire” har skickat hit en predikant för att samla bidrag åt detta sällskaps kassa. Det var ganska roligt att lyssna till alla dessa detaljer; tvåhundra skolor hafva redan börjats genom sällskapets försorg och ett seminarium för lärarinnor och lärare; tänk likväl att de endast få 500 fr. i lön och *lefva* deraf! ja, franska folkets sparsamhet och tarflighet äro beundransvärda. Fransmännen äro ytterligt enkla i klädsel och lefnadssätt, men icke dess mindre i sätt och väsende försvarande ställning inom en bildad samhällsklass.

I vårt lilla vackra tornrum samlas om aftnarne då och då angenäma små cirklar, och en så mångsidig konversation får man leta efter hemma i Sverige, men så mötas här bildade menniskor från alla länder och vi hafva haft den stora lyckan, att finna rigtiga praktexemplar af alla nationer. Det är så roligt att kunna hålla af och värdera menniskor och den enda smärtan är, att veta det lifvet om en kort tid skall för alltid skilja oss ifrån dem alla. För somliga är det ett lidande så stort, att det pressar fram tårarne att tänka på, huru korta de stunder äro då man får vara med dem man högt värderar; de måste köpas med långa år af saknad och tomhet.

Bland utmärkta personligheter här är en baron S. från Paris. Hans hustru har nyss dött och han besöker oss ibland för att tala om henne; man skulle vilja visa denne verldsman och parisare för alla dem, som tänka sig Frankrikes män såsom vagabonder, fantaster och svärmare!

Vår läkare Dr Gsell Fels, schweizare, är äfven en af

våra aftongäster. Hans hustru och barn bo i Zürich dit han återvänder med Maj månads början; praktiken är här så lönande, att de uppoffra för sin familjs utkomst ett halft års sammanvaro, tills gossarne äro uppfostrade. Ett eget bruk i Shweiz är, att mannen vid sitt giftermål lägger hustruns namn till sitt, således när Dr Gsell gifte sig med en mademoiselle Fels blef hans namn dubbelt så långt och tungt, men hans lif så mycket ljufvare och rikare, ty hans hustru lär vara en utmärkt qvinna i alla möjliga hänseenden.

Måtte hans ord som läkare vara lika sanna som hans åsigter i andra ämnen äro sunda, då kunna vi vara glada, att hafva kommit till Nizza.

Ute på promenaden visade oss några engelskor en italienare, läkare och vetenskapsman, men för politiska åsigters skull landsförvist från Neapel. För dem hvilka läst den förtjusande boken Doktor Antonio, få vi nämna, att denne doktor är hjelten deruti och att hans öden äro troget återgifna i den vackra berättelsen.

Sir Andrew Stockenström, den engelske guvernören på Cap, hafva vi nu äfven råkat, en rigtig svensk norrländing, öppen, hjertlig och rättfram, icke det minsta angliserad, efter en hel lifstid af kolonilif. Han kände Livingstone och Maffat; det är en hel sagoverld för oss, att höra beskrifningarna om deras expeditioner. Äfven de på upptäckter stadda vetenskapsmännen vända sig naturligtvis till guvernören; han kände flere svenskar, hvaribland Wahlberg och Andersson. Ehuru ett litet folk och aflägset boende, behöfva vi ej skämmas för vårt arbete, ty äfven uti vetenskapens stora bok hafva vi skrifvit månget sakrikt kapitel.

På våra tvenne promenaddagar se vi alltid några nya ansigten, ty Nizza har en skiftande befolkning. I går voro

der tre förtjusande unga engelskor, och när dessa äro söta, kunna de ej öfverträffas af något annat lands fruntimmer; Mary, Emma och Helen intogo M:s hjerta strax. Till stor sorg och bedröfvelse upptäcktes inom mindre än en half-timme, att de voro ifriga anhängare af Puseys läror och på den raka stråkvägen till katolicismen. De lefva i stor stil, åka i landå så långt vägen tillåter och hafva bjudit oss att taga plats i deras vagn när vi vilja. Detta är en stor trefnad, de hafva en "courier," som uträttar allt och bestyr om allt, ifrån det största till det minsta och det ser helt präktigt ut må ni tro, när vi bege oss af i denne storartade persons sällskap; prefekten i Nizza kan ej vara magnifikare. Den som vill kan lätt få introduktion till mottagningarna i la Prefecture, men ehuru de äro ganska lysande, hafva vi ej känt oss lockade.

För den som är road af publika nöjen finnes det rik tillgång derpå; concerter, publika baler, klubbar af alla slag och äfven hasardspel fast i hemlighet. En koncert kunde väl vara roligt bevista, men alla, som äro värda att besöka, börjas så sent och då kunna vi ej vara med, som måste vara hemma kl. 9 hvarje qväll.

I kunnen ej tänka eder huru sköna hafsbaden äro, d. v. s. de tagas ännu inom hus; men i nästa månad stiger man likväl in i små nätta hus på hjul och dessa rullas ut i hafvet. Många föredraga dock att iklädda flanellskostymer helt ogeneradt springa ut ur badhuset öfver promenaden och i hafvet, der man tumlar sig huller om buller med bekanta och obekanta, under de tidiga morgontimmarne. Dessa bad få vi likväl ej vara med om emedan de äro ganska ansträngande, åtminstone tål P. ej vid dem och M. vill då visst icke ge sig ut till sjös med främlingar.

Februari 20.

Nå, vi måste berätta, att våra italienska lektioner togo ett snöpligt slut. Vår värd gjorde ett af sina vanliga, häftiga utfall, och i dag voro engelsmännen föremål för hans vrede. Det kan väl vara ett och annat att säga om och mot dem, men att höra dem antastas orättvist kan man ej stå ut med, hvarföre vi mot vanligheten försökte några inkast. Det var som att antända en krutmina. M. blef riktigt rädd för sin lärare; hans ögon sprutade eld och han fick häftigt tag i pappersknifven, men då M. måste bleknat, sansade han sig imellertid snart. Icke äro italienarne så onda, som de se ut, ej heller är deras vrede så djup, som den vi nordboer känna då vi öfvermannas af denna känsla, men stygg var han. P. och vi undanbådo oss vidare undervisning; derpå bockade han sig helt flat och nu gå vi gerna en annan väg om vi möta Mr du T. i trädgården.

I Tisdags började fastan och folket skulle såsom seden är i katolska länder få rasa ut. I kunnen ej tro hvilket fasligt väsende det var på Corson, den förnämsta gatan i gamla staden. Långa rader af vagnar med maskerade menniskor uti, upptåg af alla slag föröfvades. Vi voro bjudna, att i sällskap med A:s besöka folkfesten, och det var ej likt något vi hittills sett. Vi hyrde oss dominos, ty alla ens kläder blefvo eljest förstörda. Från alla husrader, balkonger och tak kastades konfekt; ett slags konfekt liknade bakverk af krita, och deruti voro ärter och turska bönor blandade. Detta förfärliga regn liknade hagelskurar, men lyckligtvis hade vi försett oss med masker och blankskinshattar. Ifrån vagnarne och från de promenerande kommo också en massa projektiler; vänner och bekanta roa sig med hvarandra under dessa timmar. Vi fingo en stor massa af de sötaste blomsterbuketter, bonbons och ele-

ganta småsaker, ty "le courier" tronade på kusksätet för att beskydda oss, och flere af flickorna A:s beundrare ville visa dem en fin uppmärksamhet och de delade sedan troget den rika skörden åt sitt sällskap. Det var nu endast respektabelt folk ute, så man riskerade ingenting med att visa sig åkande bland mängden, men en massa masker och hundradetals barn svärmade på gatan och klättrade bakpå. Vi hade i en korg nedlagt de vackraste af våra saker och när vi veko af från Corson funno vi att den var borta jemte M:s sjal med en vacker sjalnål i, som hon ej velat förlora för något pris, emedan den var en bröllopspresent från en kär vän. För en stund var M. barnsligt road af upptågen. Vi hade en stor korg emellan oss full med konfekt, en påse äggskal fyllda med mjöl, och bomber fulla af något annat ämne; med dessa bombarderades alla, dem vi kunde komma åt. Långa stunder måste vagnen stanna och då sleto vi ondt, men då den rörde sig fingo vi öfverhanden; när vi kommo till slutet af Corson och farit der två hvarf, steg en mask upp på fotsteget och räckte oss ett långt paket. Mycket förvånade och nyfikna bådo vi om att få lemna promenaden för att se efter hvad det var. Papperet uppvecklades och inuti låg något grönt och silkeslent, liknande en alnslång konstformad slida eller gigantisk liljeknopp. Vi kunde ej begripa hvad det kallades, men förstodo, att det hörde till växtriket. Försigtigt utdrogo vi det ena tätt hoppressade bladet och aldrig förgäta vi intrycket af den sköna företeelse som hvilade derinom. En snöhvit stjelk, betäckt med tusentals vaniljdoftande blom omslöts af fina genomskinligt gröna blad. Man drog i stjelken och en mängd plymer af obeskriflig skönhet och rikedom tjusade ögat, som tyst frågade de omkringstående: "Hvad är detta?" Ingen kunde säga det, men som en blixt for den tanken genom hufvudet: det är hela blomkronan af

en dadelpalm — och så var det. Gifvaren af denna dyrbara, sköna och fina gåfva kan glädja sig åt att aldrig hafva gifvit något, som så högt uppskattats och ehuru blommen vissnat och bladen förtorkat har hvarken minnet af denna fridens och den segrande kristna trons symbol, eller af vännen som gaf den, förbleknat.

Nu ville vi ej se mera af karnavalsupptågen, utan foro hem för att blifva af med mjöl och konfekt. Det var ett förfärligt göra, endast ett varmt bad kunde befria oss från allt obehagligt dam, håret kunde ej på flere dagar blifva rent, så vi hade nog af det lilla vi sågo och begripa ej huru andra kunna stå ut i många timmar, då vi funno en så lång. Ju längre det lider på aftonen, ju vildare blifva upptågen och man gör klokast uti att hålla sig hemma sedan mörkret inbrutit.

Mary A. kom och hämtade oss dagen efter och bad oss följa henne till Villefranche. Det var en ljuf och vederqvickande morgon; vi foro längs den sköna hafsviken öfver bergskammen, som skiljer Nizzabugten från Villefranche. Utanför staden är en skog, som kallas "petite Afrique" och der alla norra Afrikas växter lära frodas. Der botaniserade vi ensamma, medan Mr A. och P. rökte och pratade. Lastade med sköna blommor, blad och växter återvände vi till staden; men något så vackert som den blommande palmkronan hade vi aldrig sett och få det väl aldrig här på jorden, åtminstone i blomväg.

Ack, hvilket solsken jemt! inga moln, inga dimmor och en luft, som ger en föryngrade lifskrafter. Nu blomma persiko- och mandelträden och näst palmträdens blom finnes det intet skönare än att se dessa af "rosensnö" betäckta bladlösa träd. Persikoblommans färg är högröd, mandelträdens blommor rigtigt rosenfärgade; bland de mörkgröna orangeträden med sina stjernlika blommor eller de i blågrön silfver-

färg skiftande, nyutslagna oliverna är det oförlikneligt vackert men jordiskt; man föres ej i tankarne till en annan verld, såsom fallet är vid åsynen af ett blommande palmträd.

Vi hörde i veckan en passionspredikan af père Lavigne, jesuit ifrån Paris, en vältalig man, mycket artig mot protestanterna, hvilka han trodde, för sin i allmänhet hyggliga vandel, skulle till slut nog blifva upptagna till nåd hos Gud, ehuru deras tro är dålig, — således tvärtemot hvad psalmisten säger: "*fast* vi ej lefvat, som vi bort för oss *du* öppnat himlens port." Våra små puseyistiska vänner voro mycket belåtna med "ce cher père".

S:te Reporate, domkyrkan i Nizza, är stor, mörk och mystisk. En annan liten tarflig kyrka intresserade mera, vi afhörde der en rätt högtidlig messa af en gammal munk. Kyrkan egde för oss sitt värde derigenom, att när Luther reste till Rom, bodde han i denna kyrkas kloster och förrättade gudstjensten der. Allt stod som för 300 år sedan, men klostret, S:t Augustin sågo vi icke, deremot en hel mängd af munkarne. Vid deras åsyn greps man af en okuflig lust, att få dem alla ned i hafvet, likvisst utan någon grym afsigt, men för att en gång veta att de, *med kåpor och allt*, blefvo rigtigt rena.

En f. m. besökte vi stadens skolor, der Soeurs de charité undervisa; det kan icke nekas, att de alltid göra ett mycket behagligt intryck. De se så hängifna ut, tyckas frigjorda från allt yttre verldslif, äro i sitt hela väsende tuktade och nyktra, ja man skulle önska att oftare bland prostestanterna se mera deraf. Uti Frankrike finnes 15,000 Soeurs de charité, förutom nunnor af andra ordnar! Det är ju märkvärdigt, då vi i Sverige ej hafva mera än 100 diakonissor, och få af dem ur den bildade klassen. Les soeurs utskickas 12 tillsammans och bilda ett litet samfund under en priorinna. Undervisningen var ganska underhållande,

men löjligt var att höra alla de små rätt smutsiga och trasiga barnen ur Nizzas torftigaste hem tituleras monsieur och mademoiselle af systrarna. Vi voro med om den fina middagsserveringen, bestående af "soupe de maize", kokt på vatten, salt majsmjöl, olja och litet brödbitar, ifall någon skulle vilja försöka huru det smakar. Barnen åto med ypperlig aptit den grötlika anrättningen. Att disciplinen var förträfflig och att de läste qvickt och sjöngo bra det kunna vi intyga; men deras religionsundervisning bestod i ett entonigt upprepande af pater noster, invocation till Maria och S:t Vincent de Paule, som instiftade Barmhertighetssystrarnes orden.

Hos madame Merle läste vi häromdagen "Vie de Berquin"; han var en adelsman i Paris, full af anda och kraft, nit och fromhet. Man trodde sig i honom kunna vänta Frankrikes Luther, men han fick dö martyrdöden. Huru många *hvarföre*, uppstiga ej till våra läppar! *Hvarföre* skulle reformationen i Frankrike släckas i blod och landsflykt, i Spanien tillintetgöras på bålen, i Italien qväfvas i inqvisitionens fängelser? De voro i menniskors ögon lika djupt fattade, som andra länder, af Jesu Kristi kärlek och huru länge stridde de ej i Frankrike mot påfvedömet, huru varmt brann ej trons eld i de lifliga sydländingarnes hjertan? Vi i Sverige ledo ju inga förföljelser alls, ingen enda martyr behöfde besegla sin lära med sitt lif och ändå framgick hos oss reformationen jemt och stilla. Det myckna lidandet, som de trogna ledo, är orsaken till, att man nästan väntar, det de skulle vinna segern — men de dukade under och svart mörker har länge herskat i dessa länder. Ett nytt ljus börjar nu dagas, — det är måhända morgonrodnaden till en skönare dag.

I söndagsskolan har M. i sin klass fått tvenne ryska gossar och en liten engelsman; de äro mycket snälla alla

tre och uppmärksammare än flickorna; naturligtvis tala ryssarne fransyska. Våra beredelsestunder hos Mr och M:me Pilatt äro särdeles sköna och man önskar beständigt att hafva ett minne, som kunde behålla allt.

Nizza d. 3 Mars.

Det har länge förberedts en bazar för Waldensarnes mission här, och i dag öppnades försäljningen. M. F. hade bedt att af M. få hjelp vid sitt bord; hvarje nation hade sitt. I den stora festsalen, der concerter gifvas, stodo stora bord i långa rader. Hvarje bord representerade en nation; der voro holländskor, svenskor med en finska och en norska såsom biträden, ryskor, tyskor, italienskor, danskor, engelskor hjelpta af en spanska, schweiziskor, fransyskor och amerikanskor.

Borden voro vackert klädda med grönt och blommor, öfver hvart och ett hängde på väggen ett bibelspråk, måladt i stora bokstäfver, samma vers på alla de olika tungomålen. "Alla tungor skola bekänna, att Jesus Christus är Herren Gud Fader till ära." Phil. 2: 11. Midt för ingången hade Waldensarne sitt bord och öfver detsamma dessutom sitt sköna valspråk: "Lux lucet in tenebris". Ja, nog har det lilla folket troget vårdat sitt pund, af sitt ljus meddelat till andra nationer; dessa söka nu afbetala den gamla skulden, genom att bidraga till Waldensarnes uppfostran till prester och till deras missionsverksamhet. Vår försäljning inbringade den lilla nätta summan af 20,000 fr. till afbetalande af kyrkobyggnadens skuld. I afton hafva alla de i försäljningen deltagande varit samlade hos grefve de S:t Georges, der Mr Pilatt med glänsande och sydländsk vältalighet berättade om sitt lifs förnämsta andliga erfarenheter. För oss lugnare svenskar förefaller det så ofattligt, att kunna inför en större mängd personer om-

tala så höga och djupa ting; men de se ej sakerna så, hela sydländingens uppfostran och riktning går mera *utåt*, vår mer *inåt*, man lefver mera "à livre ouvert" ibland dessa naiva och öppenhjertiga folk.

Vi hade i veckan en behaglig utfärd till ett högt beläget slott eller bergfäste S:t André; dalen är högst vild och romantisk. Der framsipprar en kristallklar bäck; vattnet isande kallt, besitter samma egenskap, som Sprudeln i Carlsbad, den förstenar finare ämnen, som nedläggas deruti och öfverdrager de större med en tjock skorpa af stenartad substans. Vi hemförde vackra basreliefs, prydnader m. m. Det enda störande under den vackra dagen, var ett samtal med flickorna A.; de förfasade sig öfver oss, som hörde Mr Pilatt, en man *utan kyrkobekännelse*, nästan värre än kättare, sade Mary och, förklarade sig hellre höra messan i katolska kyrkan, än en dissenter. Apostlarne sjelfva hade visst ej varit *kyrkliga* nog för Puseys anhängare; de voro väl de värsta dissenters ifrån sin tids förstenade statsreligion. Dylika samtal uppröra djupet af själen, i synnerhet då man håller af menniskorna; all argumentation tjenar till intet, ty de äro mycket mera öfvade deruti än vi, och dessutom omöjliga att öfvertyga om att Pusey kunde misstaga sig.

D. 12 Mars.

Ett fyrverkeri som det på prinsens af Wales bröllopsdag uppförda, har väl aldrig afbränts i Sverige; det kostade 15,000 fr. Engelsmännen här hade sammanskjutit summan för att efter alla enskilda och allmänna firanden genom gudstjenster (såsom i engelska kyrkan, der de nygifta ej ens nämndes), middagar och supéer, på ett äfven för alla andra menniskor *förnimbart* sätt tillkännagifva dagens betydelse. I den stilla aftonen var det alldeles hän-

förande nere vid hafsstranden; himmel och vatten voro dunkelblå, nästan svarta, men tycktes emellanåt förvandlas till ljushaf. Det är ett kort och öfvergående nöje, som lemnar tomhet och förökadt mörker efter sig, såsom mycket annat här i verlden, men skulle vi förakta all glädje som är kort, då blefve ej mycket qvar att glädja sig åt, ty nästan all lycka af jordisk art, ehuru tillbörlig och af Herren tillåten, är kort, endast evigheten blir lång nog för våra hjertans behof. Det är kostsamt öfver allt att dö och begrafvas, men ännu dyrbarare är det i katolska länder; folket tycker ej om döden utan älskar lifvet med en stark passion. De söka derföre att gömma alla spåren af sjukdom och förgängelse, den aflidne får ej vara i huset mer än ett dygn, utan måste begrafvas omedelbarligen och de efterlefvande inköpa hela möbleringen i den dödes rum. På många sätt blefvo mindre bemedlade protestanter pinade och plågade; de döende omgåfvos af prester och nunnor, ifall de ej egde närmare anförvandter, som skyddade dem för omvändelseförsök, och var den sjuke för svag eller sjuk att nog kraftigt bortvisa dem, fördes katolska sakrament till dödsbädden och den bortgångne förklarades omvänd till påfveläran. Af denna och flere anledningar sammanskötos medel till ett protestantiskt sjukhem för obemedlade. Nu komma ofta skollärare och lärarinnor, handtverkare och tjenare till sjukhemmet; der finnes rum äfven för ensamma personer ur högre samhällsklasser, hvilka få enskildt rum liksom på vårt diakonissjukhus. Det kändes alltid så fridfullt i den lilla asylen, som förestods af en husmoder, och man kunde ej låta bli att önska, det man skulle få komma dit om man insjuknade här, i stället för att vårdas af en hyrd "garde malade" eller "soeur de charité". En ung prestfru från Waldenserdalarne hade nyss återvändt hem till sina berg med återstälda krafter, och vi voro mer än en

gång uppe i madame Caissons lilla förmak och språkade med de sjuka, hvilka alltid voro glada att få utbyta några ord med välvilliga menniskor. En direktion af personer ur olika nationer leder asylens angelägenheter. Måtte de utvecklas till nytta för många obemedlade och blifva ett välsignadt medel att återgifva många hälsa och krafter.

Mars 25.

Med denna månads slut upphör vår vistelse i det vackra Frankrike och det behagliga Nizza, som vi bra gerna än en vinter ville besöka, för att det påbegynta förbättringsverket skulle kunna fullbordas, ty det behöfs, så vida en mångårig sjukdom skall botas. Vi hade länge uppgjort med K:s att bese Cannes, och denna utfärd företogs i två vagnar af ett litet gladt sällskap. Vägen dit längs kusten var mer än förtrollande, men här är så vackert öfver allt, att man tröttnar att anmärka det. De stundliga skiftande skönhetsintrycken sjunka dock in i själen och blifva liksom fotograferade der. Cannes är mindre och anspråkslösare än Nizza, mera småstad och har färre resurser. Vi voro i sällskap med M:s, samma engelska familj vi träffade i Arles; de hade varit i Cannes en vinter och trifdes der förträffligt, men föredrogo Nizzas luft, emedan Cannes är allt för varm. Estrellerbergen omgifva staden och hettan i denna bassin var t. o. m. i Mars tryckande. Den som är road af fiske kan här få tillfälle att vara ute bittida och sent, ty stranden såg ut som ett fiskläge i Sverige; hundratals båtar med brokiga grupper kommo hem eller gåfvo sig af till fiske eller segling. I Nizza bry sig ganska få bland främlingarne om att segla och fiska, men här tycktes det vara nöjet par preferance. Vårt sällskap, ehuru litet, delade sig strax i två partier, hvaraf det ena ville till hafs, det andra inåt bergen; det senare segrade, såsom det för-

nuftigaste, emedan vi voro midt på dagen. M. var imellertid bland de oförnuftiga; ett blankt haf är så förtjusande och så kallade friska morgonbriser hennes förskräckelse. Vi hade tagit in på ett af de många hotellen för resande här; det låg alldeles nere vid stranden och från våra svala balkonger kunde vi, liggande på filtar, med ögonen följa vågornas lek och se båtarne styra ut till hafs eller landa vid de sköna öar (les Lérins), hvilka utgöra en af Cannes stora attraktioner. Vi hade efter resan och en kort promenad ätit tidig middag och hvilade en timmes tid derefter, för att kl. 4 i vagn gifva oss af inåt landet. Cannes, en fordom betydande stad med vackra romerska ruiner, var målet för färden; här odlas också välluktande blommor till parfymerierna och man kan icke drömma om att se så stora åkrar med violer, reseda, rosor, verbenor, cassia och en mängd andra i bibeln omtalade doftande örter och blomster. Oranger och citroner äro nästan för starka t. o. m. i fria luften. Ack, hvad måste vi ej få se i himlen, då denna jorden kan vara så obegripligen skön och — ändå, när den är som skönast, längtar man till något ändå fullkomligare eller åtminstone dit, der man vet att ingen vexling, ingen förändring, ingen frost eller vinter skall förstöra glädjen af det, som vi se och njuta.

Närmare 8 kommo vi hem, intogo vår sena middag och gingo tidigt till hvila, d. v. s. den som behagade. Det kännes alltid så svårt för M. att gå till sängs: när man är lycklig och förtjust af det vackra man sett, kan sömnen ej komma; kroppen tyckes få nya krafter af själens tillfredsställelse. Vi kunde från balkongen kasta stenar i vattnet och roade oss som barn åt det fosforescerande skimret, hvilket tändes af hvarje föremål, som berörde vågen. Man vet ju att detta glitter förorsakas af djur och tröstade oss med att de intet känna, ty nog störas de bra ofta; de å-

tervändande båtarna lemnade efter sig fåror af eld och från årorna nedföllo droppar, glänsande som rubiner. Några muntra sånger, men intet stoj hördes från folket på stranden och äfven det tycktes ej behöfva sömn, ty fiskrarne lemnade ej stranden, utan lade sig ned på sanden eller i båtarne.

Morgonen var solig och innan solen hunnit högt på himlen voro vi alla färdiga, hade spisat en hastig frukost och inskeppade oss med en gammal hederlig matros, invalid från Krimkriget. Brisen var tillräcklig att föra oss fram, men ej att skrämma de rädda eller göra de svaga sjuka. Såsom smaragder på den opalfärgade vattenytan hvilade de tvenne öar, dit vi ämnade oss. Legenden om dem berättade oss vår skeppare med innerligaste trosvisshet. S:t Honorat och hans syster S:te Marguerite beslöto att fly verlden och begåfvo sig till en ö nära Cannes, der de byggde sig tvenne hyddor och lefde såsom eremiter egnar och anstår under böner och späkningar, åto frukter och drucko vatten. S:t Honorat tyckte dock, att hans syster allt för mycket upptog hans dyrbara tid, ty hon ville någongång hafva ett litet samspråk med sin bror; hon var ej alldeles så frigjord, som han, från lifvets små behag. Då bad S:t Honorat till sitt skyddshelgon, att ön skulle delas i tvenne och helgonet utförde uppdraget. När S:t Marguerite vaknade följande morgon, lekte böljorna utanför hennes cell och på ett tillräckligt afstånd skymtade hon sin broders gestalt, — talas vid kunde de icke, endast se hvarandra. Den stackars S:te Marguerite hade ej ännu blifvit så helig, att hon kunde låta bli att gråta; hon var förtviflad, vred sina händer och räckte bedjande armarne mot sin broder. Han kunde ej motstå denna vädjan till hans ömhet, gjorde en båt af sin eremitrock och stod snart vid systerns sida. Stoiskt nekade han att bedja om öarnes återförening; det enda S:te Marguerite kunde utverka af sin helige broder

var, att han ville besöka henne hvarje gång mandelträden blommade och derefter skildes syskonen åt. S:te Marguerite grät och bad i sin ensamhet; men då en månad var tilländalupen anropade hon sitt skyddshelgon, att mandelträden på ön måtte blomma en gång i månaden och hennes broder var nu tvungen att hålla sitt löfte och oftare besöka henne. Moralen i denna tradition är god, — den visar tydligt, att äfven de heligaste menniskor ej ostraffadt kunna förakta alla jordiska band, ty på ett eller annat sätt gör hjertats röst sig gällande. Herrarne i sällskapet påstodo deremot, att fruntimmerna alltid äro klokare och få sin vilja fram till slut, och att t. o. m. de qvinliga helgonen ej äro fritagna från denna egendomlighet.

S:t Honorat uppsöktes snart af flere eremiter och ett kloster uppbyggdes. Dess belägenhet på en hög udde var intagande. Sedan saracenerna började härja i dessa trakter befästades klostret och de fromma fäderna stredo manligen för sin ö, som dock till slut intogs. Nu flydde munkarne och den sköna perlan i Medelhafvet var obebodd i århundraden. Folket foró dit och skördade af de yppiga frukterna; sådana apelsiner hade vi aldrig smakat och vindrufvorna berömdes såsom högst ovanliga till storlek och must. En engelsman köpte för längesedan den lilla ön och ämnade uppbygga ett slott åt sig nära klosterruinen, men han dog innan planen utfördes. Då gjorde kapucinerorden anspråk derpå. En biskop for med 9 munkar dit, renade hela den lilla kätterska besittningen och lät reparera en del af det stora klostret, som sedan många år bebos af en prior med 9 bröder, hvilka sysselsätta sig med vanvårdade gossars uppfostran. Den munk, som gaf oss apelsinerna och förde oss öfver allt äfven till S:t Honorats cell var intelligentare än vanligt, frågade om Sverige och om vårt uppfostringsväsende, om alla kunde läsa i vårt land. Han be-

klagade öppet fransmännens okunnighet och skuggrädslan hos det högre presterskapet, som hellre ville se folket okunniga som barn än som bildade och tänkande menniskor.

S:te Marguerite är isynnerhet bekant för den starka fästning, som tronar högt uppe på dess klippor; herrarne funno den mycket stark, men vi fruntimmer trodde oss ändå kunna upptäcka flere svaga punkter i förskansningarna. Att vara kommendant på S:te Marguerite måtte vara en angenäm befattning för den, som vill föra ett lugnt lif. Annorlunda var det i forna dagar, då den berömda jernmasken i många år satt fängslad här. Hans namn, inhöljdt i mystiskt dunkel, lefver ännu bland folket; vi hörde åtskilliga sägner om honom i Cannes. Der tros, att han var en tvillingbroder till Ludvig XIV, och att han genast efter födelsen, till undvikande af broderstvister, fördes långt bort ifrån hofvet till en aflägsen bergstrakt. Der uppsöktes han vid fullvuxen ålder af en sin moders trogne tjenare och denne kunde ej tiga, utan yppade hemligheten för prinsen, hvars påfallande likhet med konungen redan väckt undran hos mången. Dofva rykten härom nådde den om makten skuggrädde Ludvig och hans broder blef nattetid förd till S:te Marguerite. En rörlig mask af jern sattes för hans ansigte; den fick aldrig afläggas om dagen, hvarken då han var ute eller inne, men om aftonen utbytes den mot en af sammet.

Inom fästningen bemöttes han med djup vördnad, men bevakades strängt natt och dag. Hans rum var högt och ljust, rymligt och väl möbleradt, tredubbla galler sutto dock ännu för det stora, höga fönstret. En gång hade det imellertid lyckats honom att affila dess galler och kasta ned en silfvertallrik i vattnet vid tornets fot (han bespisades nämligen furstligt och åt på silfver- och guldfat). Med en knif var hans historia skrifven på tallriken, men lyckan gynnade ej fången. En fiskare, som ej kunde läsa, upptog tallriken

med sina nät och bar den till kommendanten. Intet annat försök kunde jernmasken göra, att meddela sig med den yttre verlden, under alla de år han lefde på S:te Marguerite. Hans rum var det sista i en lång korridor, vid hvars yttersta vägg ett altare var upprest. Ett rundt hål fans i fångens dörr, endast på så sätt tilläts han att bevista messan eller se någon annan än kommendanten, som var hans ständige vaktare — utom då denne då och då aflöstes af sin dotter, Julie de Bonnepart. I den historia öfver södra Frankrike, som vi läste i Cannes, berättas vidare, att de unga tu snart blefvo förälskade, att fången erhöll tillåtelse att gifta sig, att Julie blef hans hustru, som födde honom tvenne söner och att de i många år lefde lyckliga tillsammans inom fängelsemurarne. Kommendantens död gjorde ett slut på deras lugn och sällhet. Ingen var nu pålitlig nog i regeringens ögon; fången måste till Paris och insattes på Bastiljen, der han dog 1693 och begrofs med sin mask öfver ansigtet. Han beskrifves såsom lång, mörk och ståtlig, samt utrustad med den mest intagande stämma. Han tjusade med sina sånger vid lutan alla dem som nalkades hans rum.

Hustrun och barnen fingo ej längre vara i Frankrike utan förvisades till Corsica och nu inträffar det egna, att familjen bibehöll sitt mödernenamn Bonnepart, på italienska Buonaparte, och att arfvingarna af detta så välbekanta namn således skulle härstamma från Bourbonska grenen i rätt nedstigande linie. Observeras att denna gamla bok var skrifven före Napoleon I:s uppträdande.

Vaggade af ljufliga vindar landade vi middagstiden i Cannes och efter en vandring omkring i staden och dess omgifningar återvände vi samma afton till Nizza, der vi verkligen känna oss märkvärdigt hemma.

Ensam gjorde M. ett besök till pastor Napoleon Rous-

sel. Han är protestantisk prest i Cannes, en af dessa utmärkta personligheter, som man aldrig glömmer sedan man en gång sett dem; han är en allmänt aktad skriftställare och skänkte M. flere af sina arbeten. Ett af dem har gjort mycket uppseende och åstadkommit allmän rörelse, en skrift *mot* Rénans Jesu lefnad. Den har sålts i många tusen exemplar inom Frankrike och M. lofvade Mr Roussel att då hon återkom till Sverige öfversätta den på vårt språk (hvilket löfte sedan blifvit inlöst).

En annan dag gjorde vi med nästan samma sällskap en tur åt motsatt håll, nemligen längs Genuavägen. Ännu vildare klippor, nakna i hafvet brådstupande, vulkaniska formationer, inga stängsel på vägen, backe upp och backe ned. Man slutar med att vara lugn, emedan man ej står ut med att vara rädd jemt. Vid Turbia, en liten klippstad, gingo vi ur vagnen och besågo ett monument upprest vid början af vår tidräkning, till kejsar Augusti ära. Der går Via Aureliana fram, alldeles som i romerska kejsardömets dagar. Det var redan då stora landsvägen till Gallien. Antages likväl, att den undergått åtskilliga reparationer på de 1800 år, som den begagnats, fastän romarne byggde på ett utmärkt varaktigt sätt, både vägar och monument. Från Turbia togo vi en brant nedstigande gångväg ända ned till Medelhafvet och lät vagnen göra en längre sväng; vi önskade nämligen en passant beskåda ett nytt rike, furstendömet Monaco. Hela riket fick rum på en utskjutande landtudde; slottet var starkt befästadt, vakter voro placerade rundt omkring på vallarne och vi hade stor svårighet uti att komma in. Det var riktigt löjligt; midt i djupaste fredstid kunde väl ej några resande springa bort med någon bit af slottet! Utsigten alldeles hänförande, vilda bergsstigar att bevandra; de skönaste löfkojor och lackvioler, hyacinther och jonquiller tittade fram bland

stenarne — inom djurriket hafva verkligen stengetterna ett härligt, friskt lif. Några örnar, som hade sina bon i de sköna pinierna, kretsade öfver oss, innan vi kommo ned i dalen till Monaco. Vid ett af hotellen väntade redan vagnen och den förde oss efter en liten förmiddagsfrukost till det förskräckliga spelhus, som landets fader (hvad han hette mins ej M., om det ej var Florestan) höll för sina undersåter eller deras gäster. Monaco är äfven besökt af främlingar under vintrarne, ehuru det är svårt att begripa att någon, som har tillfälle att bo antingen i Nizza eller Mentone, väljer en sådan liten småstad. Vi voro blott fem minuter i spelhuset, men det tog bort nattron för en längre tid. — Hu! hvad det är förfärligt, att en synd kan så föra en odödlig själ fången. De nyfikna voro jemförelsevis få; i den stora salen spelade män, qvinnor, ja barn om små summor. Hvem som ville lade dit några sous; man bad äfven oss försöka en gång för ro skull — nej, för intet pris ville M. utsätta sig för giftets verkan; hvem vet hvilket frö kan gro? Svagheten kan vara ett skyddsvärn, då styrkan, trotsande på *egen* kraft, faller, — aldrig skulle man våga fritaga sig från att *kunna* förledas till det onda. Förhållandena, personligheterna äro så stora frestare utom oss och hjertats medförda förderf en så fruktbar jordmån för syndens bittra utsäde. Bästa beviset, att man ej kan vara säker på sig sjelf såsom qvinna, sågo vi sedan, ty om det var obehagligt att i det yttre rummet se, huru eljest vackra anleten af vinstbegär eller vrede blefvo vidriga, hvad skall då sägas om de olyckliga, som suto i det inre rummet! I det yttre var det väsen och rop, skratt och hotelser — i det inre rådde en dödstystnad, mera förfärlig än det värsta oväsen. Der suto några unga qvinnor med bleka drag; guld och perlor prydde dem

men de voro dock vederstyggliga som troll i hvarje tänkandes ögon; de spelade med en djerfhet och ett mod, värda en bättre sak och förlorade utan att röra en muskel. Ett par äldre, riktigt utarmade i sin klädsel, voro äfven der; de hade väl samlat ihop allt hvad de egde för att än en gång fresta lyckan. En af dem vann en stor hög med guld, medan vi stodo bredvid, och hennes ögon lyste af en verklig afgrundsglöd. Det var svårt att bara se derpå; vi störtade ut — och det var med ansträngning man tillbakahöll sin lust att ropa högt åt dem, bedjande dem fly från detta hus och denna omgifning. Det hade naturligtvis ej tjenat till något mera än att göra sig sjelf bemärkt på ett obehagligt sätt och således foro vi till det vackra Mentone, ännu längre bort på denna sköna strandväg, som kallas "la Corniche". Himlens sol och vind fingo lugna de upprörda sinnena, men det var svårt att glömma det dystra rummet med tillslutna gardiner, gasen brinnande denna strålande varma vårdag och de spöklika gestalterna kring gröna bordet, der klangen af guld, tärningarnes fall och skärandet af tänder vid ett förloradt spel voro de enda ljuden.

Mentone är en förtjusande bukett af villor, landtgårdar och hoteller i de täckaste omgifningar; det är den mildaste af alla badorter i denna milda nejd, men för somliga åkommor alltför "relaxing" der man behöfver "stimulation" — och bröstpatienter, som komma hit allt för sjuka att kunna botas, dö nästan utan plågor. De mjuka vindarne krypa in i deras lungor så lent och sakta, att de ej framkalla de häftiga hostparoxysmerna eller förorsaka de blodstörtningar, som i kallare och fuktigare klimat ofta reta sjukdomen. Tyvärr känna de läkare, hvilka sända ut sjuka, icke alltid af egen erfarenhet de trakter dit patienterna fara, ty ordinationerna skulle måhända då blifva ganska annorlunda. Vi åto middag i Mentone och sågo oss under några timmar

om i den täcka, lilla byn. När skuggorna började längas anställde vi återfärden direkte, utan afbrott, till Nizza och intrycket af denna kust är oförgätligt. Brytningarna af ljus och mörker, af solnedgång och aftonrodnad voro glänsande; naturens dödslika afbleknande en stund derefter gripande, liknande uttrycket på ett anlete, derifrån lifvet nyss flytt. När vi se på en afliden väckes hos oss den känslan: ack, att äfven jag ej mera behöfde lefva! men detta sorgmod försvinnner, då en skönhet, förut ej anad, visar sig på de af dödens andedrägt berörda dragen. Så blir naturen hvarje afton sedan solen gått ned mera andligt skön, och man försonar sig med att dagens stjerna är borta och att naturens hvila efterträdt lifvet och rörelsen. Man intages af hopp på en ny dag och sörger ej tröstlöst den glädje som varit och flytt, men som, då den varit af rätt art, dock ännu äges — i minnet.

Påskmånens bleka, skära och stjernornas klara, tindrande ljus gåfvo ökadt behag åt den stilla aftonen. Några af oss slumrade till när det led mot natten, som var ljum och balsamisk, full af vår och fägring. Man tycker ju i allmänhet att våren är så upplifvande; det har M. likväl aldrig kunnat finna, tvärtom; har man en sorg eller en oro, så kännes den dubbelt tung och qväljande om våren; har intet särskilt lidande tryckt, infinner sig alltid en vemodig, otillfredstäld sinnestämning, då deremot hösten stämmer till förnöjsamhet, lugn, ja nästan till glädje.

Innan midnattstimmen slagit voro alla hemma hos sig i god ro och mycket belåtna med en af söderns härligaste vårdagar.

Mars 31.

De sista dagarne i Nizza vilja vi betäcka med en slöja och vi omnämna endast att en dags vistelse hos de

tre älskvärda, unga engelskorna lät oss inhämta en kunskap, som säkert återför dem i tankarne mången gång i framtiden. Uti England har man redan börjat måla efter gamla manuskript från medeltiden bibelspråk i de skönaste färger, med riktig fulländning. I klostren utöfvades som vi veta målarekonsten; den intog i många hjertan de jordiska ömhetsbandens plats. Fere munkar äro ännu skattade högt såsom målare, deribland Fra Bartolomeo och den ännu utmärktare Fra Angelico, från San Manos kloster i Florens. Om honom berättas, att han målade små taflor knäböjande; man ser också, att den som målat dem var en from själ, — de andas så mycken renhet och inre höghet. De hvilka ej hunno till dessas ståndpunkt skrefvo messböcker och evangelier och utsirade dessa med vackra sinnebilder och scener ur Frälsarens och helgonens lif. Detta sätt att måla kallades *att illuminera* och har börjat komma mycket i bruk. Här finnas rigtiga konstverk i den vägen, och äfven, om man ej kommer så långt, är det en ljuf och fridfull sysselsättning under hvila från mera praktiska bestyr. Tankarne följa med penselns drag och språken målas liksom in i våra hjertan, samtidigt med det de framträda på papperet.

I morgon bittida skola vi vända kosan till Italien. Doktorn har ordinerat sjöluft och vi fara per ångbåt till Genua, och sedan vi hvilat några dagar der på samma sätt till Civita Vecchia och så till Rom per jernväg. Alla afsked äro sagda; många sköna och goda stunder hafva vi haft i Frankrike och inhämtat många, som vi hoppas, outplånliga lärdomar. Lifvet är på det hela endast ett enda afsked, och stundom frestas man att tänka, ju mindre man känner och reflekterar deröfver, ju bättre, ty man lider då mindre. Detta är imellertid en oriktig uppfattning och vi vilja vända oss ifrån den sorgliga åsigten af sammanvaron med älskvärda

personligheter, tacka Gud för det glada och goda Han gifvit oss här och gladt blicka framåt, till ett ännu skönare återseende. Alla, som i tro och kärlek härnere hafva slutit sig intill samma kors, skola säkert återfinna hvarandra i en verld, der tron blifver åskådande, hoppets längtan blifver stilladt, genom erhållandet af det man hoppats, men der kärleken — den rena, sanna och himmelska af hvarje namn och grad — evigt skall lefva och utvecklas till en ändlös fullkomning, en tilltagande värma, innerlighet och styrka.

Vackra, ljufva Frankrike! Älskvärda, lifliga och qvicka folk! farväl! Mycket har Herren gifvit eder; ack att Hans gåfvor ej förslösades, Hans pund rätt användes! Detta måste man önska och sucka ur djupet af hjertat, sedan man på närmare håll lefvat ibland eder. I främsta rummet måste alla hoppas på en bättre uppfostran och en mera lefvande kristendom, ty fädernas välsignelse hvilar säkert ännu öfver edra efterkommande och Gud skall ej glömma allt hvad de trogna protestanterna hafva lidit.

Fiskmåsklippan

af

Jules Sandeau.

Pris: 1 rdr.

»Vi äro öfvertygade att hvar och en, som förstår att värdera så väl poetiskt tänkta situationer som ett äkta lustigt och uppsluppet men fullkomligt oskyldigt skämt, skall ha sitt stora nöje af densammas läsning. — — »Fiskmåsklippan» är verkligen en liten förtjusande berättelse, full af de besattaste lustigheter, hvilka dock icke kunna stöta äfven den mest grannlaga finkänslighet. Rec. har hört den läsas i en familjekrets, der snart sagdt alla åldrar voro representerade och med samma lifliga intresse åhördes den af gammal och ung. Mången torde ej utan skäl anmärka, att början förefaller något sentimental och företer en hop af dessa uttryck, som förefalla oss öfverdrifna, men äro äkta franska; men detta intryck försvinner, så snart man kommer in i den egentliga berättelsen, hvilken andas en friskhet, som oemotståndligt hänför, samt är skrifven med en finhet och ett behag, som äro i hög grad intagande. Öfversättningen är gjord med mycken omsorg.» (Aftonbl.)

»Vi hafva knappt läst någonting mera älskvärdt och intagande än denna lilla berättelse. — — Det är en rikedom, vexling och blandning af färger, som måste förvåna; den stilla fortlöpande berättelsens lugna grönska afbrytes plötsligen af en sällsamt naiv humors bjerta penseldrag och öfvergår sedan ånyo i de finaste skiftningar till teckningen af en skön och gränslös moderskärlek, af ett rörande och förtjusande familjelif. — — Här finnes intet sentimentalt kärlekspjoller, inga floskler och fraser, inga tröttande moralpredikningar eller i följd af någon för sjelfva arbetet främmande tendens missteckade karakterer och situationer, hvilka ty värr höra till ordningen för dagen inom vår vitterhet, och dock eller rättare just derföre företer det hela en tafla af det ädlaste innehåll och den renaste poesi. »Fiskmåsklippan» är en bok, som icke allenast bör njutas af alla romanläsande, utan också tål vid att studeras af alla romanskrifvande.»
(N. D. A.)

Rosenrödt tyranni

af

Mrs Harriet Beecher Stowe.

2 rdr.

»Åter har ett nytt arbete af den frejdade nordamerikanska författarinnan sett dagen och vi kunna med fullt skäl försäkra att denna hennes yngsta afkomling icke vanslägtats från sina äldre syskon. Hon är i sanning en mångsidig och rikt begåfvad qvinna, denna Mrs Stowe. — — I det nu utkomna arbetet uppenbarar författarinnan en ny sida af sin förmåga, då hon i bjerta färger skildrar en fåfäng, hersklysten och sjelfvisk qvinna.» (Aftonbl.)